

Jonas Frislid Jarfonn

Barnefattigdommens balansekunstnere

**En kvalitativ studie av Fattighusets hjelp
for fattige barnefamilier**

«Det er liksom små marginer for at det skal, fra den ene siden til den andre da.»

- Nina

**Masteroppgave i sosialt arbeid, studieretning barnevern
Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag**

Sammendrag

Denne masteroppgaven er et resultat av en studie om Fattighusets hjelp til barnefamilier som lever i fattigdom. Jeg har gjennomført intervjuer med fire mødre som benytter, eller har benyttet seg av, denne hjelpen. Fokuset er på hvordan hjelpen de har beskrevet kan virke inn på deres hverdagsliv. Ut ifra dette drøftes det hvordan det offentlige bør møte barnefattigdom, både med utgangspunkt i mødrenes erfaringer med Fattighuset og med det offentlige hjelpeapparatet.

Analysen, og diskusjonene av empirien, er forankret i abstrakte teoretiske termer. Jürgen Habermas verdensbegreper er svært sentrale, og de kombineres av tanker som er preget av Zygmunt Baumans syn på utviklingen av individualisme. Empirien blir knyttet til aspekter ved hverdagslivet til familiene, Fattighuset, og det offentlige.

Oppgaven er delt inn i seks kapitler. I første kapittel presenterer jeg prosjektet og problemstillingen. Her blir det også gitt en beskrivelse av Fattighuset og enkelte aspekter ved dagens lovverk, og det offentliges bidrag til hjelp mot barnefattigdom. Til slutt i denne delen definerer jeg noen sentrale begreper. I kapittel to diskuterer jeg de metodologiske valgene, utfordringene og etiske overveielser for studiet. Her blir også informantene presentert. Det tredje kapittelet består av drøftinger av oppgavens teoretiske forankring. I kapittel fire presenterer jeg de empiriske funnene. Jeg har delt opp funnene i ulike kategorier som de blir drøftet under. I det femte kapittelet viser jeg hvordan hjelpen, og barnefattigdom, kan virke inn på to forhold ved hverdagslivet som jeg har kalt trygghetsbalansen og inkluderingsgrensen. Oppgavens siste kapittel består av avsluttende drøftinger av hvordan Fattighuset og det offentlige kan virke både destruktivt og berikende for hverdagslivet til fattige barnefamilier. Jeg gjør også en etisk drøfting av hva funnene og diskusjonene i denne oppgaven bør implisere for samfunnets håndtering av barnefattigdom.

Generelt viser studien hvordan strukturelle forhold og systemer kan innvirke på fattige familiers hverdagsliv, både i positiv og negativ forstand, men også hvordan mennesker i samhandling med hverandre kan påvirke hverandres hverdagsliv. For at barnefattigdom skal møtes på en hensiktsmessig måte, bør det gis hjelp til bestemte formål som er viktig for en inkluderende fungering i hverdagslivet.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Oslo 2014

Abstract

This thesis is a result of a study on the assistance that Fattighuset offers to poor families. Fattighuset is an organization that offers help to poor people. This organization is based on voluntariness, and the volunteers are working to put focus on poverty in the society as a whole as well. I have conducted interviews with four mothers that use this help. The focus is on how the assistance can affect their everyday life. It also emphasized how public institutions should work with child-poverty.

The analysis is done in abstract theoretical terms. The concept of *worlds* of Jürgen Habermas is important in the analysis, and they are combined with ideas of individualisation in modern societies, inspired by Zygmunt Bauman. The empirical material is related to aspects of the everyday life to the families, Fattighuset and public institutions.

The thesis is divided into six chapters. In the first chapter I present the project and the issue of the thesis. I will give a description of Fattighuset, and some aspects of the Norwegians law and contributions from public institutions related to child-poverty. Finally in this chapter, I define some key concepts. In the second chapter I discuss the methodological challenges and some ethical aspects related to this. I present the informants in this chapter as well. In the third chapter I discuss the theoretical framework. I present the empirical findings in chapter four. The findings are divided into categories. In the fifth chapter, I show how the help, and child-poverty, can affect two conditions in the everyday life. These two conditions are called *the safety-balance (trygghetsbalansen)* and *the including-border (inkluderingsgrensen)*. In the last chapter I discuss how Fattighuset and public institutions can have destructive and enriching impact on the everyday life of poor families. I discuss how it seems that the society should handle child-poverty as well.

The study demonstrates how systems, and human interaction, can impact on poor families everyday life. It seems that help related to child-poverty should contain help to specific purposes that secures that children are included in important areas in everyday life.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Oslo 2014

Forord

Med denne oppgaven ønsker jeg å kaste lys over hvordan barnefattigdom kan oppleves, og hvilke implikasjoner fattigdom kan ha for familier. Forskningsprosjektet baserer seg på intervjuer med fire mødre som benytter seg av Fattighusets hjelp. Ved å analysere den hjelpen mødrene beskrev skal jeg vise hvordan hjelpen kan innvirke på familienes hverdagsliv. Oppgaven bør ses i et barnevernfaglig perspektiv, og er ment som et bidrag til barnevernfeltets og sosialt arbeids befatning med barnefattigdom. Analysen er ment som et teoretisk bidrag om hvordan fattigdom kan påvirke menneskers hverdagsliv, og om hvilken type hjelp som bør ytes når det gjelder barnefattigdom, ut ifra den empirien som er skapt i denne studien.

I forbindelse med denne oppgaven er det en del personer, og et par dyr, jeg ønsker å takke. Først ønsker jeg å takke Fattighuset, og særlig Christine Tetlie, som har vært min kontaktperson. Jeg har blitt møtt på en god måte, selv om Fattighuset var inne i en flytteprosess, og det virket som de hadde mye å gjøre. Jeg er veldig takknemlig for at jeg fikk intervjuer de fire mødrene som stilte opp. De ga mye av seg selv, og deres åpenhet og modighet har vært viktig for dette prosjektet.

Steinar Stjernø skal ha en stor takk for viktig og klok veiledning, som har vært inspirerende og lærerik. Til slutt er det tre stykker hjemme som fortjener oppmerksomhet. Lusse Katt skal ha takk for hennes evne til å få meg til å tenke på andre ting når det trengs som mest. Buster har vært viktig for at jeg har fått lange turer i skog og mark for å klargjøre tanker. Til slutt må samboeren min, Aisha, få en stor takk, både for tilbakemeldinger, drøftinger og innspill, men mest av alt for at hun er den hun er.

Oslo, mai 2014

Jonas Frislid Jarfonn

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Abstract.....	3
Forord	4
1 Innledning.....	7
1.1 Bakgrunnen for forskningsprosjektet, relevansen for fagfeltet og lovverk.....	7
1.2 Problemstilling	8
1.3 Forskningsprosjektets teoretiske og vitenskapsteoretiske forankring	9
1.4 Fattighuset	10
1.5 Dagens økonomiske situasjon for husholdninger; barnefattigdommen øker	10
1.6 Satsing fra det offentlige	12
1.7 Definisjoner	13
1.7.1 Fattigdom.....	13
1.7.2 Livsverden	13
1.7.3 Borgerlige og marginaliserte	14
1.7.4 Instrumentell og borgerlig tenkning versus kritisk tenkning	14
1.7.5 Rasjonalitet	15
2 Metodologiske vurderinger	16
2.1 En metode med fenomenologisk forankring	16
2.2 Planlegging og gjennomføring av intervjuene	18
2.3 Prosjektets informanter	18
2.4 Det semistrukturerte forskningsintervjuet	20
2.5 Viktige aspekter ved det kvalitative forskningsprosjektet.....	21
2.6 En intersubjektiv situasjon	22
2.7 Reliabilitet og validitet	23
2.8 Forskningsetikk	24
3 Teoretiske perspektiver	27
3.1 Kritisk teori.....	27
3.2 Objektiv, sosial og subjektiv verden	27
3.3 Livsverden	29
3.4 Systemverden	30
3.5 Markedet, det offentlige og det sivile samfunn	32
3.6 Livsverden og systemverden	33
3.7 Avklaring av den relevante forståelsen av kritisk teori	34

3.8 Felt og sosial kapital	36
3.9 En individorientert tilnærming til dagens samfunn; sterkest står man alene.....	36
4 Hjelp til å holde hodet over vannet.....	38
4.1 Mødrenes livssituasjoner	38
4.2 Hjelpen fra det offentlige strekker ikke til	38
4.3 Hjelpen mødrene mottok fra Fattighuset.....	39
4.4 Et håp om arbeid, og om å gi tilbake.....	40
4.5 Skam: å falle utenfor	41
4.6 Omsorgsrollen	43
4.7 Økonomiens føringer for sosial kapital	45
4.7.1 Sosial kapital og felles ekstraordinære opplevelser.....	46
4.7.2 Sosial kapital og tilgang på materielle produkter	47
4.7.3 Sosial kapital og aktiviteter	50
4.8 Mødrenes tanker om hva det offentlige bør gjøre for marginaliserte.....	51
4.9 Uten hjelpen: hva da?	52
4.9.1 Mødrenes eksplisitte tanker om en hverdag uten Fattighusets hjelp.....	52
4.9.2 Mulige konsekvenser for familienes hverdag uten Fattighusets hjelp	53
5 Balansekunstnernes utfordringer	54
5.1 Trygghetsbalansen.....	54
5.2 Trygghetsbalansen og verdensbegrepene	56
5.3 Hjelpens innvirkning på trygghetsbalansen.....	58
5.4 Inkluderingsgrensen	59
5.5 Inkluderingsgrensen og verdensbegrepene.....	60
5.6 Hjelpens innvirkning på inkluderingsgrensen	62
6 Avsluttende refleksjoner og konklusjoner.....	63
6.1 Systemers patologiserende effekter	63
6.2 Systemers frigjørende effekter	64
6.3 Livsverdeners patologiserende effekter.....	66
6.4 Livsverdeners frigjørende effekter	67
6.5 Etske betraktninger; veien til et mer egalitært samfunn?	67
6.6 Avsluttende konklusjoner	70
Litteraturliste	72
Vedlegg 1 Intervjuguide	77
Vedlegg 2 Samtykkebrev	83

Kapittel 1

Innledning

I dette kapittelet presenteres forskningsprosjektets bakgrunn og problemstilling. Fattighuset, noen relevante lover, det offentlige satsingsområder mot fattigdom, samt økonomisk statistikk for husholdninger, blir også presentert. Til slutt defineres noen relevante begreper.

1.1 Bakgrunnen for forskningsprosjektet, relevansen for fagfeltet og lovverk

Dette forskningsprosjektet springer ut av et ønske om å forske på fattigdom og barnevern. Da jeg fikk ideen om å vinkle det fra en frivillig organisasjons perspektiv isteden, virket det mer interessant, fordi det å utforske hvordan barnefattigdom kan møtes på alternative måter kan representere viktige innspill. Barnefattigdom er komplekst, og i barnevernfaglig arbeid må sosialarbeidere regne med å møte barnefattigdom¹. Å vokse opp i fattigdom kan ha ulike konsekvenser, blant annet dårligere materielle levekår, dårligere sosiale og psykososiale levekår, og større sjanse for selv å bli fattig (Fløtten og Pedersen 2009, Fløtten og Kavli 2009, Lorentzen og Nielsen 2009). Derfor er denne studien høyst relevant for barnevernfeltet, og sosialt arbeid generelt, fordi den kan bidra med viktige perspektiver i møte med barnefattigdom, og fordi problematikken belyses fra ulike perspektiver.

Fattigdom i barnevernarbeid kan usynliggjøres, fordi fattigdom kan oppfattes som foreldrenes byrde. Da kan ansvaret for å hjelpe fattige familier skyves fra barnevernet til NAV. Hvis dette blir tilfellet, kan usynliggjøring av barn som lever med livsbetingelser som ikke er adekvate opprettholdes. Lovverket som NAV og barneverntjenesten reguleres av, kan være noe utydelig når det gjelder barnefattigdom. Selv om en stor andel av barnevernets tiltak er økonomiske tiltak, er det primært NAV som i lys av lovverket skal arbeide med fattigdomsproblematikk. For barn som lever i fattigdom kan familiens manglende økonomiske ressurser imidlertid ha en stor innvirkning på deres liv (Andenæs 2004). En kan da stille seg undrende til fraværet av det økonomiske aspektet i barnevernloven. For NAV er fattigdom eksplisitt forankret i lovverket, mens for barneverntjenestens lovverk er det ingen paragraf som nevner fattigdom eller økonomisk hjelp. I lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen² (lov om sosiale tjenester i NAV) §1 formuleres formålet til loven, som blant annet å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. I §1 annet ledd

---

¹ I hvor stor grad saksbehandlere møter problematikken, henger sannsynligvis sammen med hvor man arbeider.

² <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-12-18-131> (07.03.14)

slås det fast at loven skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. I §18 står det at personer som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid, har krav på økonomisk stønad, og at denne stønaden bør ta sikte på å gjøre personen selvhjulpne. Før var økonomisk hjelp nevnt som et eksempel på hjelpetiltak i Lov om barneverntjenester (bvl.) §4-4. Selv om denne formuleringen nylig er tatt vekk, kan barneverntjenesten bruke tiltak som økonomisk støtte ved hjelpetiltak etter §4-4³. Slike tiltak blir mindre brukt nå enn tidligere, jf. kapittel 1.6. Man kan stille seg undrende til om denne endringen kan få konsekvenser for de økonomiske tiltakene fra barneverntjenesten.

For barneverntjenesten, og for staten, bør imidlertid FNs barnekonvensjon stå sterkt. FNs menneskerettigheter er ratifisert og inkorporert i norsk lovverk. FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (barnekonvensjonen) har derfor forrang i tilfeller hvor andre lover er i strid med den (Smith 2008, 23-24). I barnekonvensjonens artikkel 27 står det i punkt 1 at barn har rett til en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling⁴. I punkt 2 står det at foreldre, eller andre som har ansvar for barnet, har det grunnleggende ansvaret, innen sine evner og økonomiske muligheter, for å sikre barnet en levestandard som er nødvendig for barnets utvikling. Likevel presiseres det i punkt 3 at staten har ansvar for å tilrettelegge, i samsvar med nasjonale forhold og innenfor rammen av sine midler, for at denne retten blir virkeliggjort, og skal ved behov sørge for materiell hjelp og støttetiltak, særlig med hensyn til mat, klær og bolig. I denne sammenhengen bør artikkel 27 ses i lys av artikkel 6, som regnes som et av barnekonvensjonens grunnprinsipper, og handler om barns rett til liv og utvikling (Kjørholt 2008, 63). Også artikkel 26 bør nevnes, da denne artikkelen skal sikre barn rett til sosiale trygdeytelser og sosial forsikring (Oppedal 2008, 192-193). I FNs barnekomités generelle kommentar nummer 7 (2005) står det i punkt 26 at artikkel 27 ikke kan anses overholdt når barn lever i relativ fattigdom, da dette innvirker på barnets velvære, sosiale inkludering og selvfølelse, samt at det reduserer muligheter til læring og utvikling.

1.2 Problemstilling

I utgangspunktet hadde jeg tenkt til å forske på hvordan enkelte barneverntjenester møter barnefattigdom. Etter at jeg hadde kommet på tanken om at jeg kunne intervjuer foreldre som benytter seg av Fattighusets hjelp, virket imidlertid dette som et mer interessant prosjekt, fordi

---

³ <http://www.fylkesmannen.no/Oslo-og-Akershus/Barn-og-foreldre/Barnevern/Endringer-i-barnevernloven-fra-1-januar/> (24.03.14)

⁴ http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8 (23.03.14)

jeg fant det mer spennende å utforske hvordan en uavhengig hjelpeorganisasjon arbeider. Det er også et poeng at Fattighuset er en organisasjon som er startet av fattige, altså er hjelpen basert på andre grunnideer enn det barnevernets er. Ved å undersøke hvordan Fattighusets hjelp kan innvirke på familienes hverdagsliv, blir det mulig å drøfte om denne kunnskapen bør ha noe å si for hvordan det offentlige møter fattige familier. I og med at Fattighusets hjelp er annerledes enn hjelpen fra barnevernet, kan kunnskap om denne hjelpen være betydningsfull for barnevernets utvikling.

Studiens mål er derfor tredelt. Det ene er å belyse hvordan Fattighusets hjelp berører barnefamiliers hverdagsliv. Det andre er å drøfte, ut ifra faglige og teoretiske refleksjoner, hvordan barnefattigdom kan innvirke i fattige familiers hverdagsliv. Det tredje er å drøfte hva denne kunnskapen bør ha å si for hvordan barnefattigdom bør møtes, av hjelpeorganisasjoner og det offentlige hjelpeapparatet. For å drøfte dette bruker jeg i stor grad i en fortolkning av Habermas begreper om subjektiv, sosial og objektiv verden, livsverden og systemverden. På denne bakgrunnen er problemstillingen; Hvordan kan fattigdom innvirke i fattige familiers hverdagsliv? Hva kan Fattighusets hjelp ha å si for fattige barnefamilier?

1.3 Forskningsprosjektets teoretiske og vitenskapsteoretiske forankring

Jeg følger ikke en vitenskapsteoretisk retning slavisk. Innhenting av empirien er knyttet til fenomenologi, mens analysen er preget av kritisk teori, og teoretiske og etiske refleksjoner.

Analysen har to aspekter. For det første er det en empirisk analyse av Fattighusets hjelp. Ut ifra denne analysen dannes et grunnlag for en normativ analyse. Dette er det flere grunner til. For det første kan kritisk teori forstås som en retning med et sterkt normativt preg. For det andre, blir det i forlengelsen av forankringen til kritisk teori, viktig å se funnene i et normativt perspektiv, fordi dette kan synliggjøre alternative måter å møte barnefattigdom på. For det tredje blir det normative aspektet vektlagt, fordi det normative perspektivet kan være svært viktig når det gjelder fattigdom og barnevern. I fagfelt som dreier seg om mennesker, kan perspektiver om verdier og etikk være avgjørende, fordi normative og kritiske refleksjoner kan muliggjøre at fagfeltet endres til det bedre for dem som blir berørt av det. Ifølge Andrew Sayer (2007, 172-188), er normative perspektiver viktige i sosialfag, men slike perspektiver er først og fremst viktige hvis de normative vurderingene er realiserbare. Normative refleksjoner kan ses som utopier, og kan da avfeies som meningsløse. Men hvis vi ikke er i stand til å tenke normativt omkring idealer, kan vi heller ikke jobbe for en utvikling til det bedre. Slik kan realiserbar normativ tenkning være viktig for at fagfeltet utvikles til det bedre. Dette er viktig i FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (2011). I innledningen står det at

solidaritet med utsatte grupper, og kamp mot fattigdom og for sosial rettferdighet, er viktig for FOs yrkesgruppe. I 2.2 slås det fast at FOs yrkesgruppe skal jobbe for å bedre fordelingen av samfunnets ressurser, samt at offentligheten får vite om problematiske forhold yrkesutøveren blir kjent med. I punkt 3.2 og 4.2 presiseres det at yrkesgruppens lojalitet skal ligge hos den svakeste part, både for dem som kommer i kontakt med yrkesgruppen, arbeidsgiver, og samfunn. Monica Kjørstad (2005, 390) skriver om sosialarbeiderens dobbeltsidige forhold til lover og stat på den ene siden, og brukeren, samt sin faglige og etiske integritet på den andre siden. Sosialarbeidere må altså forholde seg til statlige føringer på den ene siden, og til yrkesfaglige og etiske hensyn på den andre. Da kan et normativt og kritisk perspektiv være viktig, fordi det kan tydeliggjøre forhold som bør forbedres for brukerne.

1.4 Fattighuset

Fattighuset er et brukerstyrt lavterskeltilbud for mennesker som er i en vanskelig økonomisk situasjon⁵. De tilbyr hjelp som mat, klær, leker, og støtte til forskjellige formål, som eksempelvis bursdager og aktiviteter. De tilbyr råd og veiledning til søknadskrivning, og brukerne har fri tilgang til telefon, pc, aviser, bøker og lignende. Brukerne har også tilbud som fri akupunktur, hårklipp, og juridisk rådgiving⁶. Tilbudet er variert, og det kan variere noe ut ifra hva det er tilgang på av frivillige, bevilgninger, støtte og lignende. Fattighuset arbeider i tillegg sosialpolitisk for å rette fokus på fattigdom⁷.

Fattighuset er et sted for voksne. Fattighuset jobber likevel målrettet med, og tilbyr mye hjelp til, barnefamilier, men de ønsker ikke at barn selv skal være på Fattighuset. Det har likevel vært unntak, og da gjerne i form av at det har vært arrangert barnevennlige arrangementer. Fattighuset har en medlemskapsordning. Medlemmer har for eksempel hyppigere tilgang til utdeling av mat enn mennesker som ikke er medlemmer. Medlemskap fordrer at man bidrar på et eller annet vis til driften av Fattighuset. Medlemskap blir godkjent av Fattighusets styre.

1.5 Dagens økonomiske situasjon for husholdninger; barnefattigdommen øker

Statistikken jeg bruker tar utgangspunkt i EUs mål om lavinntekt, som setter grensen for lavinntekt til 60 prosent av medianinntekt. Vedvarende lavinntekt refererer til at lavinntekten strekker seg over minimum tre år. I 2011 var grensene for lavinntekt, etter skatt, 240 900 for

---

⁵ <http://www.fattighusetoslo.no/om-fattighuset/> (23.01.2014)

⁶ <http://www.fattighusetoslo.no/tjenester/frilegehjelp/> (23.01.2014)

⁷ <http://www.fattighusetoslo.no/> (23.03.14)

enslig forsørger med ett barn, og 296 500 for enslig forsørger med to barn⁸. For et par med to barn var grensen på 389 200, og for et par med tre barn 444 800. Deler vi tallene på tolv, finner vi månedsinntektene, som henholdsvis blir omtrent 20 000, 24 700, 32 400, og 37 050. For en enslig forsørger med ett barn var lavinntektsgrensen for vedvarende lavinntekt, i perioden 2009 til 2011, 235 000 kroner etter skatt, for et par med to barn var grensen 380 000 kroner. Månedsinntektene var da 19 583 kroner, og 31 666 kroner (Oppvekstrapporten 2013).

I 2013 var den gjennomsnittlige månedslønnen, før skatt, 41.000 kroner for heltidsansatte, mens den var 33.800 kroner for deltidsansatte⁹. Med en skattegrense på 36 prosent, tilsvarer dette månedslønner på 26 240 og 21 632 kroner. Disse tallene forteller bare hva den gjennomsnittlige lønnen var, noe som betyr at inntektene kan være høyere. En husholdning med to voksne i arbeid, har da gjennomsnittlig en månedslønn på 52 480. I 2011 var gjennomsnittlig månedsinntekt for par med barn, hvor det yngste barnet var under seks år, omtrent 55 000¹⁰. Mødrene i dette prosjektet levde under lavinntektsgrensen, jf. kapittel 2.3.

I perioden 2009-2011, bodde rundt åtte prosent av barna i Norge i lavinntektsfamilier, det utgjør omtrent 74 000 barn (Oppvekstrapporten 2013). Familier med innvandrerbakgrunn øker i denne gruppen. Av de 74 000 barna hadde 47 prosent innvandrerbakgrunn, i perioden 2004-2006 var denne andelen på 39 prosent¹¹. Det siste drøye tiåret har barns sjanser for å leve i en familie med vedvarende lavinntekt økt. I 1999 hadde barn betydelig mindre sjanse enn befolkningen for øvrig for å leve med vedvarende lavinntekt, men denne forskjellen var utlignet i 2012¹². SSB¹³ mener at dette blant annet kan henge sammen med endringer i barnetrygden som ble gjort på starten av 2000-tallet, og at den ikke er oppjustert for kjøpekraft siden 1996, fordi barnetrygden i 1998 utgjorde nærmere en femdel av denne gruppens husholdningsinntekter, mot 8 prosent i 2012. Andelen barn som lever i fattige familier øker. I kompetanseplanen *Barnefattigdom i Norge* (2007, 8) skriver Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet at 5,6 prosent av barna i Norge levde i fattige familier i perioden 2002-2005, som var omtrent 50 000 barn. I 2006 var det 67 300 barn, mens i 2012 var det 78 200 barn¹⁴.

---

⁸ <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp> (01.04.14)

⁹ <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/lonnansatt/aar/2014-03-20#content> (20.03.14)

¹⁰ <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp> (01.04.14)

¹¹ <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/inntind> (23.03.14)

¹² <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnefamilier-med-lavinntekt> (23.03.14)

¹³ <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnefamilier-med-lavinntekt> (28.03.14)

¹⁴ <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnefamilier-med-lavinntekt?tabell=167992> (01.04.14)

1.6 Satsing fra det offentlige

Barnevernet bruker færre økonomiske tiltak og støtte til fritidsaktiviteter for barn som nylig har kommet i kontakt med barnevernet, enn tidligere¹⁵. Hvorvidt dette henger sammen med barnevernets vektlegging av endringstiltak istedenfor kompenserende tiltak, er det umulig å si noe om, men hvis det er tilfellet kan det bety at noen forhold som påvirker barns hverdagsliv negativt ikke prioriteres i like stor grad som andre. Mens endringstiltak retter seg mot at forhold ved omsorgssituasjonen må endres, handler kompenserende tiltak om at foreldre gis hjelp som skal utjevne vanskeligheter. Økonomisk hjelp er således et kompenserende tiltak. Hvis barna får adekvat hjelp fra andre steder, kan fraværet av økonomiske tiltak fra barnevernet virke legitimt, forutsatt at barnas omsorgsbetingelser er gode nok. Dette er imidlertid paradoksalt, fordi fattigdom i stor grad kan innvirke på foreldres muligheter til å gi adekvat omsorg, trygghet og stabilitet i barns liv (Andenæs 2004). Som jeg skal vise, er dette også tilfellet for mødrene i denne studien. I et barnevernsperspektiv kan det viktigste være at barn som lever i fattigdom får mulighet til å leve liv som i størst mulig grad er på linje med jevnaldrene. Hvis det skal være mulig, må de i mange tilfeller få hjelp, fordi inkludering i dagens samfunn i stor grad henger sammen med økonomi. Fordi tiltak fra barnevernet retter seg mot barns behov, kan det hende at kompenserende tiltak er viktig for at barn får adekvat hjelp.

Fra statens side er det i de senere årene særlig tre punkter som har vært i fokus i forbindelse med fattigdom; alle skal gis muligheter til å komme i arbeid, alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg, og å bedre levekårene for de mest vanskeligstilte¹⁶. Når det gjelder det første punktet kan kvalifiseringsprogrammet, som startet opp i 2007, ses som et viktig satsingsområde (Meld. St. 46 (2012-2013), 51). Kvalifiseringsprogrammet er NAVs ansvar, og går ut på å få flere ut i arbeid (ibid). Når det gjelder det andre punktet står det i proposisjon 1 S (2013-2014) fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) at en hovedsatsing mot barnefattigdom i 2014 skal være styrking av barns muligheter til å være med på ferie- og fritidsaktiviteter. Dette må ses i lys av at alle barn skal kunne delta og utvikle seg på lik linje, uavhengig av familiens økonomi, jf. Prop. 1 S (2013-2014). Da kan man stille seg undrende til at tendensen er at slike tiltak fra barnevernet minker. For å bedre levekår til vanskeligstilte, trekkes for eksempel støtte til bolig fram i Prop. 1 S (2012-2013) fra

---

¹⁵ <http://ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng/aar/2013-06-26#content> (28.01.2014)

¹⁶ <http://www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2014/Dokumenter1/Fagdepartementenes-proposisjoner/Arbeidsdepartementet/Prop-1-S/Del-3-Omtale-av-sarlige-tema/7-Handlingsplan-mot-fattigdom-Rapport-og-status/> (20.03.2014)

kommunal- og regionaldepartementet. Dette er ingen uttømmende liste over satsinger, og det er heller ikke hensiktsmessig å legge fram det innen rammene av denne oppgaven.

1.7 Definisjoner

I det følgende skal jeg definere noen sentrale begreper. Noen blir nyansert ytterligere senere.

1.7.1 Fattigdom

Fattigdom er et verdiladet og kontekstavhengig begrep. Fattigdom fremstår som radikalt forskjellig i ulike samfunn. Knut Halvorsen (2011, 33) skriver at det i en norsk kontekst er lite relevant å snakke om absolutt fattigdom, da det er svært få som ikke har tilgang til grunnleggende behov som mat, klær og bolig. Det er mer fruktbart å benytte seg av et relativt fattigdomsbegrep. Tone Fløtten og Axel West Pedersen (2008, 37) mener at Peter Townsend har hatt stor innflytelse på forståelsen av relativ fattigdom. Townsends (1979, 31) definerer fattigdom som at man ikke har tilgang til et kosthold, goder, og aktiviteter som er forventet innenfor en gitt kontekst. Relativ fattigdom handler altså ikke om å mangle det nødvendige for sin fysiske eksistens, men om å mangle goder og ressurser som er vanlig i et gitt samfunn.

Fattigdom i u-land og i i-land er to forskjellige fenomener. I en norsk kontekst er det vanskelig å forestille seg at fattigdom er en trussel for barns eksistens, slik en for eksempel kan tenke seg at er tilfellet for gatebarn i andre samfunn. Den relative fattigdommen kan imidlertid være vond og truende for dem som opplever det, men på en fundamentalt annen måte enn hva som er tilfellet for mennesker som lever med absolutt fattigdom. Selv om barn som er sikret grunnleggende behov, som mat og klær, er sikret når det gjelder fysiske forhold, kan deres oppfattelse av at deres eksistens er verdifull være i fare. Konsekvenser av fattigdom kan i stor grad handle om forhold som er vanskelige å måle, og da blir det vanskelig å fastsette hva som oppleves som mest truende for ens liv. Hvordan man forstår fattigdom er dermed kontekstavhengig. Her er det et relativt fattigdomsbegrep som er relevant.

1.7.2 Livsverden

I analysen er forskjellige verdensbegreper svært sentrale. Før disse utdypes i kapittel 3, bruker jeg livsverden, og derfor presenterer jeg det her.

Livsverdenbegrepet forbindes ofte med Edmund Husserl og fenomenologi. Fredrik Svenaeus (2005, 50) skriver at Husserl utviklet begrepet som det meningsmønsteret som ligger bak bevissthetshandlinger. Selv om meningsmønsteret fungerer ubevisst, ligger det til grunn for vår bevissthet. Dette kan være en fruktbar betraktning, selv om det er Habermas

forståelse av livsverden som er i fokus. Habermas refererer også til Husserls livsverdenbegrep. Livsverden kan ses som en horisont mennesker forstår verden ut ifra, og danner menneskers tatt for gittheter. Mennesker har forskjellige livsverdener ut ifra kultur, samfunn, omgangskrets og lignende, og er grunnlaget for menneskers erfaring og forståelse.

1.7.3 Borgerlige og marginaliserte

Borgerlig er et begrep man hører i ulike sammenhenger. Jeg bruker begrepet som en referering til hva en i dagens norske samfunn kan kalle for ”vanlige folk”, middelklassen, øvre middelklasse og overklasse. Dette må ses i sammenheng med en norsk kontekst, som er preget av en generell god velstand, jf. fattigdomsdefinisjonen. Habermas (2002, 21) skriver at det i lys av det moderne statsapparatet har oppstått et nytt sjikt av borgelige. I denne forståelsen har de borgerlige inntatt en sentral stilling overfor det Habermas (ibid) kaller publikum. De borgerlige kan slik ses som mennesker som setter standarden i samfunnet, mens publikum dannes av mennesker som befinner seg i underlegne posisjoner. Publikum utgjør dermed mennesker som ikke har de mulighetene og autonomien som er forventet i den konteksten de lever i. I lys av fattigdom i en norsk kontekst utgjør publikum mennesker som ikke har økonomisk kapital til å leve et forventet liv. Borgerlige utgjør på den annen side mennesker som har økonomisk kapital til å leve et forventet liv.

Publikum kan være et uklart begrep. Det er mer hensiktsmessig å bruke begreper som *sosialt ekskludert* eller *marginalisert*. Sosial eksklusjon kan ses som en opphopning av sosiale problemer, som fører til en utstøting fra resten av samfunnet (Halvorsen 2000, 160). Total sosial eksklusjon kan da vise til at man er utestengt fra alle mulige arenaer. Marginalisering spiller i større grad på at man befinner seg i ytterkanten (Halvorsen 2000, 167).

Marginalisering viser til mennesker som har falt utenfor samfunnet på viktige områder, men som likevel har tilhørighet andre steder. Derfor er marginalisering det mest hensiktsmessige begrepet i denne sammenhengen, fordi det viser til en utstøting fra mange viktige områder i dagens samfunn, samtidig som det utelukker en forståelse av isolasjon. Jeg bruker derfor begrepene *borgerlig* og *marginalisert* slik jeg har diskutert her.

1.7.4 Instrumentell og borgerlig tenkning versus kritisk tenkning

Habermas (1984, 379) presiserer at instrumentell fornuft er preget av subjekt-objekt relasjoner, mens det ikke tar hensyn til subjekt-subjekt relasjoner. I dette ligger det at en instrumentell tenkning baserer seg på subjektets mulighet for å manipulere eller styre objektive forhold, slik en kan tenke seg at naturvitenskapen i stor utstrekning tilstreber. En

slik objektivisering kan imidlertid også gjøre seg gjeldende overfor andre subjekter. Hans Skjervheim (2002, 75) skriver at man ved å objektivere en annen kan gjøre den andre til et faktum, altså en ting i sin verden. Når jeg bruker begrepet *instrumentell* tenkning viser det til en forståelse av subjekters manipulering over andre subjekter og objektive forhold. Begrepet *borgerlig* tenkning er lignende, men det spiller i større grad på borgerlige tanker som virker undertrykkende for marginaliserte. Begrepet *tradisjonell* teori og tenkning, vil også ha denne betydningen. Med *kritisk* tenkning sikter jeg til prosesser og mekanismer som er kritiske til mulige undertrykkende forhold ved instrumentell og borgerlig tenkning. Kritisk tenkning vektlegger menneskelige forhold, og anerkjenner alle subjekter som subjekter.

1.7.5 Rasjonalitet

Det finnes mange ulike måter å forstå rasjonalitet på. Jeg bruker en distinksjon mellom *verdirasjonell* og *formålsrasjonell*. Verdirasjonell viser til rasjonalitet som baserer seg på verdiladede prinsipper, som aktøren opplever å være pålagt å følge (Habermas 1984, 171). Slik kan for eksempel religiøs overbevisning, ideologisk arbeid, eller verdiprioriterte overbevisninger forstås som verdirasjonelle. Verdirasjonellitet kan også være å handle ut ifra etiske overbevisninger. Formålsrasjonelt forstås på den annen side som en aktørs, eller systemers, kalkulasjoner over ressurser og mulige utfall, for best utnyttelse av ressursene og eventuelt størst mulig gevinst (Habermas 1984, 168-170). I formålsrasjonelle handlinger vurderes ulike handlingsalternativer på bakgrunn av ressurser, samtidig som ulike utfall blir konstruert før valget faller på alternativet som virker mest hensiktsmessig. Formålsrasjonelle handlinger kan eksempelvis være spekulasjoner i aksjer eller økonomiske strategiske planer. Det er ikke utelukkende til økonomiske forhold at man kan handle formålsrasjonelt. Eksempelvis kan en som sniker i køen på butikken handle formålsrasjonelt. Det må presiseres at det ikke bare er individer som kan handle rasjonelt, på den ene eller andre måten, men handlinger som springer ut fra organisasjoner, foreninger, stater eller lignende kan også forstås som rasjonelle.

Disse to formene for rasjonelle handlinger kan gli mer eller mindre over i hverandre. I en utilitaristisk tankegang kan handlinger baseres på å maksimere lykke, og forminske smerte, for flest mulig (Eide og Skorstad 2008, 92). En slik etisk overbevisning har i sitt vesen et formålsrasjonalistisk tankesett. Jeg skal ikke dvele ved dette, men det er viktig å presisere at disse formene kan gli over i hverandre. Slik de brukes her er imidlertid primært tuftet på distinksjonen mellom handling etter *verdier* versus handling for *best utnyttelse av ressurser*.

Kapittel 2

Metodologiske vurderinger

I dette kapittelet redegjør jeg for de metodologiske valgene jeg har tatt i forbindelse med innhenting og produksjonen av empirien. Først drøfter jeg den vitenskapsteoretiske forankringen til metoden, før jeg skriver om planleggingen og gjennomføringen av intervjuene, og presenterer informantene. Etter det drøfter jeg metodologiske avveininger, og avslutter med drøftinger av reliabilitet og validitet, samt forskningsetiske hensyn.

Prosjektet har som siktemål å få et innblikk i livsverdener til mennesker som lever i fattigdom. Da er kvalitative forskningsdesign hensiktsmessige, fordi kvalitative metoder er egnet for å få utdypende innsikt i menneskers livsverdener. Å få frem menneskers erfaringer av bestemte fenomener, er sentralt i kvalitative forskningsintervjuer (Kvale og Brinkmann 2010, 21). Derfor fokuserer jeg primært på aspekter fra kvalitative metoder. Jeg kommer likevel til å vise til kvantitative metoder som ikke inngår som fundament for oppgaven, fordi jeg refererer til forskningsresultater med kvantitative aspekter. Den empirien som er produsert i denne oppgaven, samt analysen, er imidlertid basert på kvalitative metoder. Erik Fossåskaret (1997, 11-12) poengterer at kvantitative og kvalitative forskningsmetoder bør ses som to tradisjoner som kan utfylle hverandre, snarere enn å konkurrere, fordi kunnskapsproduksjonen skjer på forskjellige nivåer. Andre forskningsresultater, som har andre metodologiske innfallsvinkler, kan nyansere og utfylle de analysene og konklusjonene som jeg produserer.

Fossåskaret (1997, 34-35) har to andre viktige poenger. Det er at data blir skapt, og at forskeren ved hjelp av begreper griper om disse dataene. For det første er det slik at empirien ikke er noe som ligger ute i verden og venter på å bli samlet inn. Empirien skapes i forskningsprosessen, og ikke bare av forskeren, men også av informantene, situasjonene man er i, fokus og lignende. For det andre åpenbarer ikke empirien seg for oss, og gir innsikt i dens betydning av seg selv. For at empirien skal bli meningsfull, må den fortolkes i lys av teorier, begreper og ulike perspektiver. Ved å anvende begreper, tar man grep om empirien, skriver Fossåskaret (1997, 35). Forskningsresultatet som foreligger, er et resultat av en aktiv prosess, hvor empirien ses i ulike perspektiver for å finne det som best mulig griper om fenomenene.

2.1 En metode med fenomenologisk forankring

Metoden for innhenting og produksjonen av empirien, har vært forankret i aspekter fra fenomenologisk tenkning. Edmund Husserl regnes som grunnleggeren av fenomenologi, og dette har vært grunnlaget for både fenomenologiske og hermeneutiske retninger (Thomassen

2006, 82, 161). Felles for disse retningene er en grundig beskrivelse av fenomener slik de fremtrer og gir mening i menneskelig erfaring (ibid). Jeg bruker fenomenologi som begrep for det som ligger til grunn for intervjuenes metode.

Martin Heidegger (2007, 29) viser at termen *fenomen* stammer fra det greske uttrykket *fainómenon*, som betyr det som viser seg, det åpenbare. Fenomener er det som trer fram for oss, som vi får øye på. Fenomener representerer det værende, det som er. Det værende kan vise seg på forskjellige måter; derfor åpner det opp for muligheten til at det viser hva det ikke er (ibid). Med andre ord kan det værende vise seg som det er, eller det kan vise seg som et skinn av hva det er. Med at det kan vise seg som et skinn av hva det er, sikter jeg til at det viser seg som noe det egentlig ikke er. Heidegger (2007, 31) gjør en distinksjon mellom *fenomen* og *tilsynekomst*; et fenomen møter oss på en særpreget måte, mens tilsynekomst er en henvisning til det som er i det værende. Altså er fenomener rene i den forstand at de møter oss slik de er, og hvis vi kun ser skinnen til et fenomen ser vi ikke fenomenet i seg selv, men tilsynekomsten. En slik distinksjon kan bety at *fenomen* refererer til fenomenene slik de er gitt a priori, mens *tilsynekomst* åpner for subjektive oppfattelser av fenomener. Dette bringer oss inn på Immanuel Kants betraktninger om tings fremtredelse for oss. Kant (2009, 123-124) skriver at ting ikke framtrer for oss slik de er i seg selv, men at vi anskuer ting forskjellig ut ifra vår subjektivitet, og at ting følgelig ikke framtrer slik de er i seg selv. For som han (2009, 218, 153) skriver, er alle anskuelser sanselige, og at ved å føye forskjellige forestillinger til hverandre kan man erkjenne. Altså kan ting, og fenomener, ikke gripes slik de er gitt a priori, men vi sorterer dem ut ifra vår erkjennelse. Det er en slik forståelse av fenomener som er relevant her. Hvorvidt de fenomenene informantene har beskrevet gjengir fenomenene i a priori forstand er ikke av interesse, men det er deres opplevelser og oppfatninger av fenomenene som er i fokus.

I intervjuene var jeg opptatt av hvordan informantene beskrev sine livsverdener, altså hvordan informantene opplever fenomener de må forholde seg til. Fenomenologi kan forstås som en retning som ønsker å belyse hvordan fenomener framtrer i menneskelig bevissthet (Moran 2000, 4). Det vil med andre ord være av betydning hvordan fenomener oppleves og bevisstgjøres av mennesker. Det er nettopp dette som har vært av betydning i dette prosjektet. Hvordan opplever informantene fenomener de forholder seg til, og som berører deres livsverdener? Hvordan disse fenomenene er fortolket i informantenes bevissthet, tydeliggjøres i det fenomenene beskrives og ordsettes. Det er denne kunnskapen jeg har vært på jakt etter; hvordan opplever informantene sine livsverdener? Hvordan forholder de seg til ulike fenomener innenfor disse livsverdenene? En slik tilnærming fordrer at man i størst mulig grad

tilsidesetter egne oppfatninger i det man tilstreber å få innsikt i den andres oppfattelser. Det blir dermed tydelig at det ikke er et mål å gripe fenomenene slik de er gitt a priori, men det er ønskelig å få innsikt i hvordan informantene opplever fenomenene, for dermed å danne en forståelse av deres oppfattelse av fenomenene.

2.2 Planlegging og gjennomføring av intervjuene

Før gjennomføringen av intervjuene, var det en del forarbeid. Det første jeg gjorde i planleggingsfasen var å sette opp en liste med temaer jeg ønsket å få belyst. Disse temaene skulle utgjøre intervjuguiden. En intervjuguide er en liste med temaer og spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet, og dette er særlig brukt i det semistrukturerte intervjuet (Johannessen, Tuft og Kristoffersen 2005, 139). Denne listen utarbeidet jeg på bakgrunn av flere tankekart, innspill fra veileder og andre, samt en rekke justeringer i lys av faglitteratur. Da jeg hadde lagd en tilfredsstillende temaliste, satte jeg temaene i en rekkefølge jeg mente ga en god sammenheng, før jeg lagde spørsmål til de ulike temaene. I løpet av denne prosessen forelå det flere varianter av intervjuguiden. Intervjuguiden ble utformet med noen hovedtemaer som jeg ønsket å utforske. Til hvert tema formulerte jeg et par hovedspørsmål som skulle fungere som en åpning for å utforske temaet. Under temaene skrev jeg også punkter som jeg ønsket å få belyst. Punktene fungerte som en huskeliste for meg.

Intervjuene ble gjennomført på Fattighuset. Jeg gjorde en avtale med kontaktpersonen ved Fattighuset om at jeg kunne vente i et rom på Fattighuset, mens hun spurte aktuelle personer om de kunne tenke seg å være med i forskningsprosjektet. Fattighuset har imidlertid flyttet¹⁷ ganske nylig, og det var en del ting som bar preg av dette, som tilgang på rom, flyttelass som stod rundt omkring, og lignende. Det førte til at det var begrenset med rom jeg kunne gjennomføre intervjuene i, og i tillegg hadde det vært politirazzia i en annen etasje den ene dagen jeg var der. Det endte med at jeg fikk sitte i et rom innenfor resepsjonen, og i dette rommet var det kaffetraktere og vannkokere som Fattighusets brukere er vant til å benytte seg av. Dette medførte at det under intervjuene fra tid til annen kom inn noen som skulle hente seg kaffe. Dette skjedde imidlertid sjelden, og fikk liten innvirkning på intervjuene.

2.3 Prosjektets informanter

Kravene til informantene var som følger; personer som har hjemmeboende barn og benytter seg av Fattighusets hjelp. Det var to dager jeg gjennomførte intervjuer. Jeg intervjuet fire

---

¹⁷ De har samme adresse som tidligere, men de har flyttet til en annen etasje.

mødre med forskjellige bakgrunner og etnisitet. Navnene jeg har gitt dem i denne oppgaven er anonymiserte, men henger til en viss grad sammen med etnisiteten deres. Navnene på de fire kvinnene er; Maria, Rosa, Merjem og Nina. To av mødrene er aleneforsørgere, mens to av dem er gift. Felles for begge aleneforsørgerne er at de har et lite familiært nettverk til avlastning i hverdagen. Ingen av informantene hadde fulltidsjobber, men Merjem har en betalt deltidsjobb. Felles for alle fire er imidlertid at de ønsker å jobbe, men at de av ulike grunner ikke kan det.

Maria er i trettiårene og har østeuropeisk bakgrunn. Hun er gift og bor i en treroms leilighet sammen med mannen sin og deres tre barn, som henholdsvis går i barnehage og på barneskole. De leier leiligheten. Verken Maria eller mannen hennes er i arbeid, men Maria jobber som frivillig fire dager i uken og går på norskkurs den femte. Sist gang hun hadde lønnet arbeid var for sju eller åtte år siden. Hun visste ikke eksakt hva husstandens inntekt var, da det var mannen hennes som tok seg av økonomien, men inntekten deres var langt under lavinntektsgrensen. I tillegg til videregående skole fra hjemlandet har hun gått på, og går på, norskkurs.

Rosa er i starten av femtiårene, og bor sammen med sine to barn på fjorten og seksten år. De bor i en kommunal bolig, med to soverom og stue. Hun betegner seg selv som en orientalsk dame, og hun kom til Norge for seksten år siden. For åtte år siden ble hun norsk statsborger. Rosa sliter med vonde minner fra sin voldelige eksmann. Psykiske plager på grunn av dette gjør at hun ikke er i stand til å være i arbeid. Hun får arbeidsavklaringspenger på 12000 kroner i måneden. Hun ønsker å være i jobb, og de dagene hun har overskudd til det hjelper hun til som frivillig på Fattighuset. Hun nevnte også at hun bidrar hos Røde Kors og i en kirke en gang i blant. Hennes høyeste skolegang er videregående skole.

Merjem er en gift dame i trettiårene, og er opprinnelig fra midtøstenregionen. De har tre barn, som henholdsvis går i barnehage, på barneskole, og på ungdomsskole. De eier sin egen leilighet. Hun har en deltidsstilling som vaskehjelp, men har fått avslag på søknader om å få en høyere stillingsbrøk. Vaskejobben tilsvarer en inntekt på 1600 kroner i måneden, og med mannens inntekt var husholdningens samlede inntekt omtrent 21600 kroner i måneden. Både Merjem og mannen sliter imidlertid mye med sykdom. Merjem går også på skole tre dager i uken. Hun har ingen skolegang fra tidligere, og kan verken skrive eller lese.

Nina er en etnisk norsk dame i slutten av førtiårene, og har to barn hun alltid har hatt omsorgen for alene. Det ene barnet er myndig, mens det andre er elleve år. Nina var tidligere i full jobb som selvstendig næringsdrivende. For omtrent ti år siden var hun i en ulykke, og siden har hun ikke vært i stand til å jobbe. Hun fikk kun femti prosent uførepensjon, som hun

skulle forsørge seg selv og barna på over en tiårsperiode. I og med at hun eide leiligheten sin fra før ulykken, fikk hun beskjed om at hun måtte selge den før hun kunne få mer hjelp. Hun har imidlertid fått støtte, og bekreftet sin situasjon av advokat og leger, og i fjor fikk hun endelig gjennomslag, og har nå hundre prosent arbeidsavklaringspenger. Etter at hun fikk gjennomslag for dette har hun ikke brukt Fattighuset i like stor grad som tidligere. Hennes høyeste fullførte utdanning er videregående skole, men hun har både yrkesfag og allmennfag.

I følge kontaktpersonen min ved Fattighuset, er det stor variasjon i barnefamiliene som benytter seg av hjelpen deres. Det er barnefamilier med ulike kulturelle bakgrunner, og forskjellige familiekonstellasjoner, noe utvalget mitt viser. Utvalget ble gjort tilfeldig, og representerer en god bredde av barnefamilier som benytter seg av Fattighuset. Da jeg valgte å stoppe på fire informanter var det fordi det var lite nytt som kom frem, og det virket som fenomenene jeg ønsket å få innsikt i var godt belyst.

2.4 Det semistrukturerte forskningsintervjuet

Intervjuene har vært preget av en semistrukturert form. Et semistrukturert livsverdenintervju brukes når perspektiver fra intervjupersonenes egne livsverdener og dagligliv skal forstås (Kvale og Brinkmann 2010, 47). Denne formen for intervju har verken form som en lukket undersøkelse, eller som en åpen samtale. Samtalen i seg selv kan minne om en hverdagslig samtale, men intervjueren har en intervjuguide som sirkler inn bestemte temaer det er ønskelig å utforske (ibid). Karin Widerberg (2001, 16) presiserer at det kvalitative forskningsintervjuet er en unik situasjon, hvor det er intervjuerens oppgave å få intervjupersonen til å belyse temaene fra denne personens perspektiv. Dette har ført til at jeg har tilstrebet å benytte meg av åpne formuleringer i spørsmålene som er stilt. Hensikten med det var at intervjupersonene i størst mulig grad kunne si så mye som mulig om det de mente var viktig om det gitte temaet. Dette har fordret en gravende og nysgjerrig innstilling. Med dette mener jeg at det har vært viktig å følge opp det intervjupersonene har sagt med oppfølgingsspørsmål, som har bidratt til at intervjupersonene har kunnet utdype, klargjøre og utbrodere sine opplevelser av sine respektive livsverdener, samtidig som jeg var observant på å få innsikt i de temaene jeg hadde på intervjuguiden min. Dermed bar intervjuene på den ene siden preg av spontanitet, fordi jeg forsøkte å følge det informantene fortalte om, og forsøkte å dykke så langt som mulig inn i fenomenene som ble beskrevet. På den andre siden bar intervjuene preg av å være styrt, fordi jeg forholdt meg til en intervjuguide. Intervjuguiden ble i de fleste intervjuene ikke fulgt kronologisk, men mer som en huskeliste for meg. De fleste punktene i intervjuguiden ble naturlig belyst ut ifra at samtalen skred frem.

2.5 Viktige aspekter ved det kvalitative forskningsprosjektet

Kvale og Brinkmann (2010, 47-51) presenterer en del aspekter de mener er viktige for det kvalitative forskningsprosjektet. Jeg skal vise til aspektene som har vært særlig relevante. For det første har det vært av stor betydning at det er de intervjuedes livsverden som har kommet fram i intervjuene. Det kvalitative forskningsintervjuet er en unik mulighet for å ta del i intervjupersonens egne opplevelser av deres livsverden (ibid). For det andre har det vært av betydning å fange meningen med det intervjupersonen har beskrevet. Dette har krevd en spesiell lydhørhet, fordi det å få fram meningen kan innebære at meninger som ligger ”imellom setningene” fanges opp, utforskes og forstås (ibid). Å få fram meningen er altså ikke bare å utforske det som faktisk er sagt, men også sider med en mykere eller dypere mening, altså en mening som er knyttet til intervjupersonen som subjekt. For det tredje har det vært et mål å legge til rette for at intervjupersonen har kunnet være så deskriptiv som mulig. Dette handler om at intervjupersonen beskriver sin opplevelse så nøyaktig som mulig (ibid). Ved at presisjonsnivået i beskrivelsene øker, kan nyansene i de forskjellige beskrivelsene bli tydeligere. For det fjerde har det vært viktig at jeg som intervjuer har hatt en bevisst naivitet. Bevisst naivitet kan forstås som at intervjueren forsøker å være så fordomsfri som mulig, åpen for nye og ukjente fenomener, og åpen for å utforske disse (ibid). For det femte har intervjuene vært fokuserte. Det vil si at jeg har fulgt en intervjuguide slik at de temaene som har vært viktig å få belyst har blitt belyst, men at jeg ikke har lagt noen føringer med tanke på meninger om temaene (ibid). Den fenomenologiske forankringen er klar i disse aspektene; det er den andres livsverden, og fenomener den andre opplever, som er i sentrum.

Det har også vært av betydning å være oppmerksom på det Kvale og Brinkmann (2010, 50) kaller flertydighet og forandring. Flertydighet kan omhandle ambivalenser i utsagnene til informantene, mens forandring kan omhandle at informantene kan endre standpunkter i løpet av intervjuet (ibid). Igjen blir det klart at det er viktig med lydhørhet overfor intervjupersonene. Flertydige eller endrede utsagn krever at intervjueren er årvåken i intervjusituasjonen slik at alle sider av intervjupersonens opplevelser kan belyses. Dette gjelder også i tilfeller der informanten blir i tvil om egne utsagn. Det kan være at informanten ved nærmere ettertanke har behov for å nyansere et utsagn, og da kan det være avgjørende at forskeren gir rom for dette. Dette gjorde seg for eksempel gjeldene i intervjuet med Rosa. Jeg hadde spurt henne om hva Fattighuset hadde hjulpet henne med når det gjaldt barna, og hun hadde svart at de blant annet hadde hjulpet med kinobilletter, kontingenten for boksetrening til datteren og bokseutstyr. Da jeg spurte om det var mer hun hadde fått hjelp til, svarte hun først de samme tingene hun allerede hadde svart, og at det ikke var mer. Jeg spurte igjen om

det var noe mer, og hun skjønnte ikke helt hva jeg spurte om. Istedenfor å slå meg til ro med at det ikke var mer, spurte jeg på forskjellige måter, og på det femte forsøket skjønnte Rosa hva jeg mente, og hun kunne fortelle om at barna også hadde fått støtte til musikkurs og en egen datamaskin. Etter hvert hadde hun kommet på flere ting, og hun kunne korrigere seg selv.

2.6 En intersubjektiv situasjon

Et kvalitativt forskningsintervju er en intersubjektiv situasjon, eller en mellommenneskelig situasjon. Kvale og Brinkmann (2010, 51) skriver at en slik situasjon er preget av at intervjueren og informanten påvirker hverandre, og at det er dette samspillet som produserer kunnskapen. Kunnskap i kvalitativ forskning kan med andre ord avhenge av intervjueren, og det samspillet som utspiller seg i situasjonen. Slik tydeliggjøres det at kvalitativ forskning ikke sikter seg inn på å gi et endelig svar, slik en kan tenke seg at for eksempel naturvitenskapen sikter seg inn mot. Hvilken kunnskap som produseres avhenger i stor grad av forskeren, noe som for eksempel gjenspeiles i analysen, valg av teoretisk forankring, og med tanke på at empirien produseres i en intersubjektiv situasjon, hvor forskeren er deltagende. Jaber Gubrium og James Holstein (2009, 31) poengterer at empirien, og de historiene forskeren sitter igjen med, kan avhenge av forskerens metodiske avgjørelser når det gjelder spørsmål, justeringer og avveininger underveis. For eksempel kan det hende jeg ville fått et annet svar av Maria på spørsmålet om hvordan hun hadde kommet i kontakt med Fattighuset, hvis jeg hadde spurt på en annen måte. Spørsmålet jeg stilte slik; «... hva gjorde at du kom i kontakt med Fattighuset?», førte til at Maria svarte at hun hadde kommet i kontakt med Fattighuset via en person hun hadde snakket med. Etter at hun hadde svart, fulgte jeg opp med følgende spørsmål; «Husker du hva du tenkte, eller liksom hva du, hvordan du opplevde det første gangen du var her?». På dette svarte Maria at hun ble litt overasket over at de delte ut mat og ting hun kunne ta med seg hjem, fordi hun hadde trodd at hun måtte sitte på Fattighuset å spise med andre som trengte hjelp. Ut ifra disse to spørsmålene og svarene, kan en tenke seg at Maria ikke hadde kommet i kontakt med Fattighuset hvis hun ikke hadde fått høre om det fra en annen. Hvis jeg ikke hadde stilt det første spørsmålet, men med en gang spurt om hennes opplevelse av det første møte med Fattighuset, kunne jeg fått et annet svar. Forståelsen av Marias forventninger til hvordan det var på Fattighuset kunne da vært en annen, fordi kunnskapen om at det ikke var henne selv som i utgangspunktet visste om Fattighuset ville vært tapt. Poenget med dette eksempelet er å illustrere hvordan ulike forståelser av empirien kan avhenge av forskjellige avveininger som er gjort i selve intervjusituasjonen, og at disse avveiningene dannes i et intersubjektivt samspill. Samtidig blir det tydelig at

forståelsen av Marias opplevelse av fenomenet også kan variere ut ifra avveininger som er gjort i situasjonen. Fordi begge parter påvirker hverandre, reagerer på hverandre og justerer seg til hverandre, er ethvert intersubjektivt møte unikt. Det vil med andre ord være umulig å gjøre et intervju på samme måte to ganger.

2.7 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet handler om hvor pålitelig den innsamlede empirien er. Reliabilitet er særlig viktig i undersøkelser med kvantitativt design, da den samme testen gjerne brukes flere ganger, eller forskjellige forskere gjør den samme testen, for å teste undersøkelsens reliabilitet (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2005, 46). Eksempelvis kan reliabiliteten anses som god hvis svarene i et gitt spørreskjema virker konsistente ved retester, eller ved at flere forskere kommer til noenlunde like resultater med det samme skjemaet. I kvalitative undersøkelser blir slike kontroller av reliabilitet umulig. Et kvalitativt forskningsprosjekt avhenger blant annet av kontekst, forsker, informanter og samspill. Det vil være umulig for to forskjellige forskere å gjennomføre identiske kvalitative intervjuer, og det er en utopi at forskjellige forskere skal analysere empirien i en kvalitativ studie likt. Påliteligheten i kvalitative studier kan allikevel styrkes ved at det gis inngående beskrivelser av konteksten for forskningen, og planlegging og gjennomføring av metodologiske valg (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2005, 199). Hvordan prosjektet fremstår kan også virke inn på dets pålitelighet. For eksempel om forskningen virker grundig, eller om det framstår som hastearbeid. En kan også tenke seg at valg av innfallsvinkel og metodologiske valg kan styrke reliabiliteten.

Når det gjelder reliabilitet, har den største utfordringen vært det språklige. Tre av informantene mine har opprinnelig andre språk enn norsk som morsmål. Alle hadde brukt norsk som talespråk over flere år, men det var likevel noen språklige barrierer som oppsto. Ved noen anledninger bar interaksjonen preg av at vi måtte klargjøre for hverandre hva vi mente, jf. eksempelet med Rosa i kapittel 2.5. I dette ligger det en fare for at det kan oppstå misforståelser¹⁸, og at det som blir sagt ikke blir forstått på samme måte. Det har imidlertid vært viktig å klargjøre med informantene hva jeg har ment i tilfeller hvor de ble usikre på meningen, og vica versa. For å ivareta en god reliabilitet, ble det viktig å bruke tid på å klargjøre for informantene hva jeg mente, og for å utforske hva de mente med forskjellige utsagn. Ved å bruke tid på dette fikk vi klargjort for hverandre hva betydningen av det vi sa var, samt at interaksjonen ble preget av en felles forståelse av de fenomenene vi snakket om.

---

¹⁸ Misforståelser kan også oppstå når personer har samme morsmål, men det er av mindre interesse her.

I samfunnsvitenskapelig forskning handler validitet om en metodes egnethet for det som undersøkes (Kvale og Brinkmann 2010, 250). Som med reliabilitet har også validitetsbegrepet noe ulik betydning i kvantitativ og kvalitativ forskning. I kvantitativ forskning handler validitet om det vi måler er det vi tror vi måler (Johannessen, Tufto og Kristoffersen 2005, 199). En undersøkelse kan dermed anses som lite valid hvis resultatene ikke har målt det som det var ment å måle. I kvalitativ forskning kan validitet derimot dreie seg om forskningen handler om de fenomenene og områdene som det er ønskelig å undersøke. Kvale og Brinkmann (2010, 254) presiserer at valideringen avhenger av en kontinuerlig prosess, hvor funnene kontrolleres ut ifra metodologiske valg og utførelser, samt fortolkninger og teoretiske forankringer. Dette åpner opp for at lignende forskningsprosjekter kan løses på forskjellige måter, men likevel anses å ha god validitet, fordi et fenomen kan belyses på innsiktsfulle måter fra forskjellige perspektiver. Elizabeth Merrick (1999, 30-31) diskuterer om man i kvalitativ forskning kan bruke begrepet *troverdighet* (*trustworthiness*) som et kvalitetsmål på forskningen. Dette går ut på at innsamlingen av empiri, analyseringen, og rapporteringen framstår som troverdig. Leseren av en forskningsrapport trenger dermed ikke å være enig i alle analyser, men de må framstå som rimelige og troverdige. Ved å benytte seg av et troverdighetsbegrep kan forskningen anses som valid hvis rapporteringen av resultatene framstår som troverdige. Dette muliggjør blant annet kritisk og normativ forskning, fordi grunnlaget for slike analyser kan være legitimt forankret. Det blir også klart at fenomenologisk forankrede metoder kan være egnede, da de tilstreber å få innsikt i menneskers opplevelser av relevante fenomener.

God validitet kan forandre at reliabiliteten er god (Ringdal 2007, 86). For hvis vi ikke kan si at empirien er innhentet på en pålitelig måte, kan det vanskelig gjøres at vi undersøker det vi ønsker å undersøke på en god måte. Videre kan dette bety at god reliabilitet og pålitelighet også er et premiss for troverdigheten. Det er med andre ord viktig at prosjektet i sin helhet framstår som gjennomtenkt og legitimt forankret.

2.8 Forskningsetikk

Det kan skilles mellom tre former for etikk innen forskning; *uformelle normer for vitenskapelig praksis*, *regler for publisering*, og *regler for beskyttelse av individer og samfunn* (Ringdal 2007, 424-425). Uformelle normer for vitenskapelig praksis omhandler aspekter som at forskning skal gjøres tilgjengelig for allmennheten, være preget av upartiskhet, og være skeptisk til etablerte sannheter (ibid). Når det gjelder regler for publisering, inngår aspekter som at empiri ikke skal forfalskes, og at man ikke skal publisere selektivt (Ringdal 2007, 432-

435). Med selektiv publisering menes for eksempel at man utelater funn som ikke passer inn i resten av forskningen. Det er hovedsakelig forhold som berører regler for beskyttelse av individer og samfunn jeg skal diskutere. Dette dreier seg om forhold som anonymisering, konfidensialitet, informert samtykke, meldeplikt og innvirkninger for tredjeparter (Ringdal 2007, 426). Kvale og Brinkmann (2010, 80-81) har listet opp forskjellige punkter hvor etiske problemstillinger aktualiseres i et forskningsprosjekt. De punktene som har vært av særlig betydning er; *tematisering, planlegging, intervju situasjonen, analysering og rapportering*.

Med *tematisering* siktes det til at det ikke bare er den vitenskapelige gevinsten av forskningen som er sentral, men også at det kan komme mennesker til gode (ibid). Dette kan være særlig relevant i fagfelt som barnevern og sosialt arbeid, i og med at fagfeltet er preget av menneskers livssituasjoner. Ved å rette søkelyset på forhold som kan virke undertrykkende eller ekskluderende for mennesker, kan sjansene øke for at deres situasjon endres. For at dette i det hele tatt skal være mulig, kan det være avgjørende at den gitte problematikken bringes inn i offentligheten. For å undersøke hvordan Fattighusets hjelp innvirker på fattige barnefamiliers hverdagsliv, og for å kunne drøfte mulige implikasjoner denne hjelpen kan ha for det offentlige, bør familier som mottar Fattighusets hjelp høres.

Når det gjelder *planlegging*, siktes det særlig til at de som deltar i undersøkelsen har gitt et informert samtykke, at de er sikret anonymitet, og at forskeren har reflektert rundt mulige konsekvenser for dem som deltar (ibid). For at informert samtykke skal være meningsfullt, er det viktig at informantene har forstått den informasjonen som gis. Dette hadde stor betydning, da de fleste mødre var redde for å bli gjenkjent. Jeg tok meg god tid til å forklare hva en deltagelse kunne ha å si for dem, og de fleste mødre stilte også oppklarende spørsmål før vi begynte intervjuene. At de var sikret anonymitet var helt avgjørende for dem. Samtidig var alle mødre positivt innstilt til at det ble rettet fokus på det gitte temaet, og de opplevde tematiseringen som viktig. På forhånd hadde jeg reflektert rundt mulige konsekvenser deltagelse kunne ha. Jeg hadde regnet med at det kunne oppleves ubehagelig å dele erfaringer om et skambelagt tema. Derfor hadde jeg tatt høyde for at det kunne være vanskelig å få noen til å stille opp. Denne bekymringen var også knyttet til en uvisshet om mødre stolte på anonymiseringen av dem. På grunn av dette var det viktig for meg at min kontaktperson på Fattighuset fungerte som et slags bindeledd. Det var hun som spurte mødre før de traff meg. Da kunne mødre få informasjon om prosjektet, og ta stilling til egen deltagelse, sammen med en de kjente. To av mødre så meg ikke før de hadde sagt seg villig til å være med, mens to av dem kunne se meg mens de snakket med kontaktpersonen. Det var også viktig at jeg tok meg tid til å forklare hvordan lydopptakene og

samtykkeskjemaet skulle behandles, slik at de kunne være trygge på at konfidensialiteten var ivaretatt.

Med *intervjusituasjonen* siktes det til stressende situasjoner, eller om intervjuet kan få konsekvenser for deltagerne (Kvale og Brinkmann 2010, 81). Det er med andre ord snakk om etiske refleksjoner underveis i intervjuet. Donald Schön (1987, 26) skriver at *refleksjon i situasjonen* kan være med på å omskape handlinger. I et slikt perspektiv kan en refleksiv innstilling til situasjonen være hensiktsmessig, slik at mulige krevende situasjoner kan møtes best mulig. I forskning kan dette være problematisk, fordi forskeren skal være så nøytral som mulig, slik at det er informantens opplevelser som er i fokus. Dette kan stille forskeren i særlige vanskelige situasjoner, hvis det oppstår hendelser som i andre sammenhenger naturlig hadde fordret en støttende respons. Det kan være utfordrende å stoppe sine naturlige reaksjoner. I løpet av intervjuene var det pauser på opp til et halvt minutt, fordi mødrene kjente på vanskelige følelser. Vanligvis ville jeg kanskje lagt en hånd på skulderen til den andre, eller kanskje sagt ”det går bra, bare gråt”. Da er det lenge å sitte et halvt minutt å holde dette tilbake. Samtidig må en ivareta den andre, slik at den ikke føler seg krenket. Dette var en balanse som var krevende. For min del ble det viktig å være så nøytral som mulig i situasjonen, men etter at lydopptaket var slutt, hadde vi litt tid hvor vi pratet sammen. Det ga en mulighet til å avrunde situasjonen på en måte som føltes mer naturlig.

Når det gjelder *analysering* og *rapportering*, handler det om hvor dypt intervjuene kan analyseres, og konsekvenser av rapporteringen (Kvale og Brinkmann 2010, 81). Som jeg skrev ovenfor, er det i rapporteringen krav om at empirien ikke er falsk, eller plagiert. Dette kan ses i forhold til analysen. For analysen må være innenfor rimelighetens grenser. Dette er også et spørsmål om reliabilitet og validitet. Analysen må framstå som troverdig, og den må ikke gå utover den empirien som foreligger. Samtidig er det etisk utfordrende at forskeren analyserer andres utsagn, for i det man analyserer andres utsagn, legges forskerens analyse på sett og vis inn i informantenes meninger og utsagn. En analyse vil alltid være en alternativ forståelse, men for min del har det vært viktig å forsøke å forstå mødrenes situasjoner. Jeg har altså hatt en fenomenologisk tilnærming til empirien, men samtidig satt min forståelse inn i et annet rammeverk. For som jeg skrev i kapittel 2, dreier forskning seg om å ta grep om den empirien som er produsert.

Prosjektet var meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og godkjent, før intervjuene ble gjennomført. Intervjuguiden og samtykkeskjema ligger som vedlegg.

Kapittel 3

Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet drøfter jeg analysens teoretiske rammeverk. Hovedforankringen er til kritisk teori. Primært baserer jeg meg på begreper fra Jürgen Habermas verk *Teorien om kommunikativ handling (Theorie des kommunikativen handelns)* og *Borgerlig offentlighet*, men også på begreper fra Max Horkheimer. Denne tenkningen springer ut av en annen kontekst enn dagens Norge, men jeg bruker elementer som er relevante for samtiden og denne oppgaven. Jeg bruker også begreper fra blant andre Zygmunt Bauman og Pierre Bourdieu.

3.1 Kritisk teori

Kritisk teori springer ut av Frankfurterskolen, som ble etablert i Frankfurt på 1920-tallet (Follesø 2005, 156-157). Frankfurterskolen var fundert i marxistisk teori, der en forening av filosofi, sosialteori og politikk sto sentralt, og historisk deles skolen gjerne i to epoker (ibid). Den første perioden var preget av sterk pessimisme, og knyttes til Adornos og Horkheimers bekymring for at den økende instrumentelle fornuften i det moderne samfunnet skulle undertrykke menneskelig tenkning (ibid). Bekymringen kan ses som en frykt for at en økende rasjonalisering og målorientering skulle få forrang på bekostning av menneskers emosjoner og hverdagsliv. Den andre perioden, som kan ses som mer optimistisk, knyttes primært til Habermas. Ifølge Gunnar Aakvaag (2008, 172), er den moderate optimismen først og fremst knyttet til Habermas tro på menneskelig tenkning og argumentets kraft. Demokratiet kan slik ses som et resultat av menneskelig tenkning og den beste argumentasjonen, snarere enn tvang og undertrykking. Perioden er likevel ikke fri for pessimisme. Habermas er også bekymret for systemenes inngripen i menneskers hverdagsliv. En kan undre seg over om optimismen som knyttes til denne perioden er en virkelighetsbeskrivelse slik Habermas ser den, eller om det er snakk om en utopisk ideell verden, en latent verden ut ifra ideologisk og teoretisk tenkning.

Før jeg avklarer og utdyper kritisk teori, skal jeg klargjøre ulike begreper om *verdener*, da dette er særlig viktige begreper. Verden brukes som et metaforisk begrep, og de ulike verdenene belyser ulike aspekter ved menneskers liv.

3.2 Objektiv, sosial og subjektiv verden

Habermas (1984, 51) skriver om tre forskjellige verdener, som henholdsvis betegnes som en *objektiv*, *sosial* og *subjektiv* verden. Den objektive verden gjenspeiler forhold i verden slik den intersubjektivt fremstår, mens den sosiale verdenen er tuftet på normer. Den objektive

verden blir således det mennesker kan enes om som faktiske fenomener. I interaksjon forholder mennesker seg til noe felles og objektivt ”der ute”, som ikke mennesker har direkte kontroll over, men som vi kan enes om hvordan er. Den sosiale verden er menneskeskapt, og representeres sterkest i kraft av normer. Gjennom normer reguleres våre interaksjoner, men også vår forståelse av den objektive verden. Den subjektive verden er hvert enkeltindivids opplevelser og fortolkninger. Disse verdenene kan kjedes sammen slik; gjennom en objektiv verden kan vi slå fast hva som er riktig eller galt, mens det er i lys av normer at subjekter kan gjøre følelser, intensjoner og ønsker legitime eller illegitime (Habermas 1984, 51).

The objective world is presupposed in common as the totality of facts, where ”facts” signifies that a statement about the existence of a corresponding state of affairs, p , can count as true. And a social world is presupposed in common as the totality of all interpersonal relations that are recognized by members as legitimate. Over against this, the subjective world counts as the totality of experiences to which, in each instance, only one individual has privileged access. (Habermas 1984, 52).

For å tydeliggjøre forskjellene og sammenkoblingene mellom disse tre verdenene, kan de kobles til mødrenes situasjoner. Mødrenes dårlige økonomi har begrenset deres og barnas muligheter til å gjøre de samme tingene som andre. Den dårlige økonomien kan knyttes til den objektive verden; alle kan enes om at økonomi styres ut ifra en kvantitativ størrelse med penger. For mødrene og barna er denne siden ved den objektive verdenen ekskluderende. I den sosiale verdenen er det etablert normer om at man arrangerer og deltar i utgiftskrevende aktiviteter, eksempelvis at det arrangeres bursdagselskaper for barna, og at man drar på ferieturer. Mødrene har ikke hatt mulighet til å følge alle disse normene. De har på dette punktet falt utenfor den sosiale verdenen, og deres subjektive opplevelser av dette er at det er tungt ikke å kunne oppfylle disse normene. For mødrene har dette fordret refleksjoner i deres subjektive verdener, som har dreid seg om hvordan barna i størst mulig grad kan innfri forventninger fra den sosiale verdenen. I den subjektive verdenen, gjøres prioriteringer for at forholdet til den sosiale og objektive verdenen ikke skal gå opp i limingen, eksempelvis at fritidsaktiviteter prioriteres på bekostning av å arrangere bursdag og dra på ferietur. Da kan barna i det minste ta del i ett sosialt og normativt forventet felleskap, som i den objektive verden kan ses som naturlig. Den subjektive verden er dermed en måte enkeltindivider kan reflektere rundt sin livssituasjon, og dette skjer i lys av den objektive og sosiale verdenen.

Grensene mellom de tre verdenene kan være diffuse, fordi penger i utgangspunktet er menneskeskapt, og akseptert i den sosiale verdenen som en modernisering av byttehandler. Verdenene er med andre ord ikke statiske, men må ses i lys av kontekst. Slike paradigmeskifter innen verdenene er imidlertid ikke av særlig betydning her, men de er

viktige for å understreke at det jeg refererer til innen verdenene, er hva som kan ha befestet seg som en del av de ulike verdenene i en norsk samtidskontekst.

Habermas (1987, 120) poengterer at de tre verdenene alltid vil innvirke på hverandre når mennesker samhandler, og de vil danne en fortolkende ramme for situasjonsdefinisjoner. Det er i lys av de tre verdenene situasjoner blir tydelige for mennesker. Verdenene er adskilte, selv om de innvirker på hverandre, men grensene imellom dem flytter på seg i det situasjoner endres, erfaring tilføres og lignende.

3.3 Livsverden

Habermas (1984, 70) introduserer sitt livsverdenbegrep på bakgrunn av de tre verdenene. Livsverden er en slags horisont som subjekter handler ut ifra, og er formet av ulike erfaringer og forståelser som er uproblematiske (ibid). Det uproblematiske henspiller på at det subjekter forholder seg til i sin livsverden, er oppfattelser som tas for gitt. Ut ifra de erfaringene et subjekt har hatt, og i lys av kulturen og samfunnet subjektet er en del av, skapes forståelsen av verden. Det at livsverden forstås som uproblematiske, tydeliggjør skillet mellom livsverden og de tre verdenene. I motsetning til livsverden gjenspeiler de tre verdenene evnen til refleksjon og problemløsning. Samtidig kan disse verdenene ses i sammenheng, for livsverdenen utgjør en horisont som rettes mot å forstå fenomener i de tre verdenene (Habermas 1984, 131). Det er med våre livsverdener vi møter, fortolker og vurderer fenomener i de tre verdenene. For selv om livsverdenen er noe diffust, danner den vår horisont for forståelse og erfaring. Skillet mellom de tre verdenene og livsverden er derfor vanskelig å markere i streng forstand, fordi elementer fra livsverden kan settes på spill når nye situasjoner oppstår. Det er når fenomener eller erfaringer blir relevante i en ny sammenheng, at de kan bli problematisert for livsverden;

«From a perspective turned toward the situation, the lifeworld appears as a reservoir of taken-for-granted, of unshaken convictions that participants in communication draw upon in cooperative processes of interpretation. Single elements, specific taken-for-granted, are, however, mobilized in the form of consensual and yet problematizable knowledge only when they become relevant to a situation.» (Habermas 1987, 124).

Selv om refleksjoner skjer i den subjektive verdenen, har det i tilfeller som direkte omhandler livsverden en åpenbar sammenheng for aktørens livsverden. En kan tenke seg at det er personens livsforståelse og sfære som ristes, aktørens horisont endres, og nye fenomener som kan være livsbetingende trer fram. Dette er utvilsomt forhold som merkes.

I og med at livsverden er vår horisont eller våre tatt for githeter, blir det klart at forskjellige menneskers livsverdener kan være mer eller mindre like, fordi livsverdener er tuftet på kulturelle og samfunnsmessige forhold. Dette kan påvirke menneskers samhandling

og integrering i samfunnet. Med integrering mener jeg i denne sammenhengen marginaliseres integrering i et borgerlig samfunn, altså er idealet at dette skillet utslettes. Habermas (1984, 82) skriver at interaksjon kan baseres på lignende livsverdener. Dette kan ses i sammenheng med at språket etablerer en kulturs forståelse av virkeligheten (Habermas 1984, 57). Vår livsverden er altså i stor grad preget av hvordan vi forstår vår virkelighet, som konstrueres gjennom språket. Dette kan opprettholde marginaliseres underlegne stilling, fordi innsikten i språket til de borgerlige ikke er tilstrekkelig. Med et dårligere eller annet språk, endres forståelsen av virkeligheten. Dette vil ha innvirkninger på livsverdenen, fordi språk og kultur er grunnleggende for den (Habermas 1987, 125). For tre av mødrene var språk, og manglende skolegang, barrierer for å delta i samfunnet slik de ønsket. Dette gjaldt særlig for deres muligheter til å komme i arbeid. Så lenge deres livsverdener ikke inneholder forventede kunnskaper, blir muligheten til å delta i samfunnet på linje med borgerlige vanskeliggjort, fordi de ikke behersker kulturen og språket tilstrekkelig. Det er imidlertid i lys av de tre verdenene at de kan reflektere over dette. I den subjektive verdenen kan de reflektere over forhold til den objektive og sosiale verden. Hvis de skal oppfylle de forventningene som er i samfunnet, må de tilegne seg en viss kunnskap. Hvis dette skjer, på en måte som samfunnet forventer, blir det en del av det uproblematiske og mødrenes livsverdener. En livsverden som er i samsvar med de kulturelle forventningene, og som kan legge grunnlaget for en tatt forgitthet som er nødvendig for å gli inn i det norske samfunnet.

Dette bringer oss inn på det siste punktet der jeg skal tydeliggjøre livsverdenbegrepet. Mødrene ser ikke for seg muligheten til å komme i arbeid, så lenge ferdighetene og helsen deres ikke samsvarer med det som forventes i de fleste livsverdener. For eksempel å kunne lese og skrive, eller at man er frisk og har god psykisk helse. Habermas (1987, 125-126) skriver at livsverdener fungerer uproblematiske fordi de danner en horisont av hva vi kan se. Denne horisonten kan vi ikke tre ut av. Vi ser alltid fenomener ut ifra vår livsverden, fordi den danner grunnlaget for vår forståelse. Grunnlaget for livsverdenen er prereflektert, noe som tydeliggjør hvorfor livsverden fungerer ubevisst (Habermas 1987, 135). Vår livsverden legger grunnlaget for vår fungering, og hvis livsverden blir problematisert i for stor grad, kan den i verste fall falle sammen, noe som vil være destruktivt for ens fungering og liv.

3.4 Systemverden

Systemverden er det som omkranser livsverden, og den er bygd opp av en annen logikk. Mens livsverden legger grunnlag for menneskelig samhandling, kan systemverden ses som de ytre rammene. Systemer er i stor utstrekning basert på formålsrasjonell tenkning, slik en kan se i

budsjetter og kalkulasjoner over bedrifters utviklinger. Mens menneskelig handling ofte er sosialt rettet, er ikke dette tilfellet i systemene. Sosial integrasjon kan ses som menneskelig samhandling, mens systemer kan gjennomsyre muligheter for menneskelig samhandling (Habermas 1987, 150). Systemer kan legge sterke føringer for livsverdener, og disse føringene kan være både begrensende og berikende. Det er likevel vanskelig å skille livsverdener fra systemer i streng forstand, for det er mennesker, og deres livsverdener, som i interaksjon legger grunnlaget for systemer.

For å få et grep om systemers ulikheter, kan de ses i lys av Max Webers tanker om byråkratiseringen av samfunnet, fordi dagens systemer blir i stadig større grad utformet på bakgrunn av fagkompetanse. Weber (2000, 153-157) skriver at utdannelsens formål stadig ble viktigere i byråkratiets framvekst, og kan ses som en tilretteleggelse for mer spesialiserte og segregerte institusjoner. Det er i utdannelsesprosessen at man tilegner seg spesifikke kompetanser, som er særtypiske for ulike systemer. Det blir klart at slike prosesser inkluderer en minoritet til hvert enkelt system, som er bygd på en spesifikk kunnskap. Dermed blir mange livsverdener fremmedgjort for slike systemers fungering. Som jeg viste ovenfor, ble mødrene ekskludert fra arbeidsmarkedet på grunn av ulike barrierer. De oppfyller ikke kravene for å få innpass i de systemene de ønsker innpass i.

Samtidig reguleres systemer av lover og føringer fra staten og markedet. Med markedet sikter jeg til det frie marked hvor bedrifter av ulike typer kjemper om oppdrag i form av anbudsrunder og lignende. Habermas (1984, 217-219) skriver at den moderne staten og det kapitalistiske samfunnet kjennetegnes av formålsrasjonalitet i sin organisatoriske funksjon. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom budsjetter, prioriteringer, effektiviseringer og profitttenkning. I og med at systemene i stor grad er bygd opp av en slik tenkning, kan en slik formålsrasjonell tenkning samtidig legitimeres i livsverdener. Altså kan det i den sosiale verden være normativt akseptert å la mennesker på egenhånd kalkulere seg fram til egen lykkemaksimering. I en slik tankegang blir imidlertid det verdirasjonelle ofret på bekostning av formålsrasjonalitet.

Systemer finnes på ulike nivåer. I en nasjonal kontekst, kan staten ses som det største systemet, og videre kunne man lagd en skalering helt ned til små bedrifter med få ansatte, eller små organisasjoner. Innenfor en slik ramme blir systemenes instrumentelle karakter tydelig, fordi ulike systemer innenfor spesifikke felt vil være i kamp om de samme midlene og kundene. I og med at pengesystemet er blitt en naturlig del av det regulerte rammeverket, blir formålsrasjonalitet en naturlig del av systemer. Habermas uttrykker dette slik; «But with the legal institutionalization of the monetary medium, success-oriented action steered by

egocentric calculations of utility loses its connection to action oriented by mutual understanding.» (Habermas 1987, 196). Kalkulasjoner over nyttemaksimering lar seg sjelden forene med verdirasjonalitet, og i dette ligger det en trussel for ulike livsverdener.

Eksempelvis kan mødrenes vei til arbeidslivet bli tyngre, fordi systemene ikke inkluderer livsverdener som befinner seg utenfor det systemene forventer.

Systemverden er imidlertid kompleks. For selv om systemer i større grad enn livsverdener er bygd opp av instrumentell fornuft og formålsrasjonalitet, finnes det systemer, som for eksempel Fattighuset, som i større grad er tuftet på verdirasjonelle aspekter. Disse systemene er allikevel også formålsrasjonalistiske, fordi midlene er begrensede. Eksempelvis må Fattighuset prioritere hvem som skal tildeles produkter de har begrensede mengder av, og de må prioritere hvem som skal sponses med aktiviteter eller andre ressurser de besitter.

3.5 Markedet, det offentlige og det sivile samfunn

Jeg skal skille mellom tre ulike systemer. Det ene er *markedet*. Dette viser til ulike typer markeder, slik som arbeidsmarkedet, markedet for kjøp og salg av produkter, og lignende. Markedene er i sterk grad preget av formålsrasjonalitet. I arbeidsmarkedet er det som regel påkrevd med bestemte ferdigheter for å få innpass, mens markedene for kjøp og salg hovedsakelig styres ut ifra økonomi. Markedene for kjøp og salg kan ha ulik karakter. For eksempel er anbudsrunder innenfor sosialfaglige sektorer innenfor markedet. Slike prosesser baseres på produsenters kamp om kunder, slik som matbutikker og produsenter av elektroniske artikler kjemper om kunder, eller firmaer som tilbyr omsorgstjenester kjemper om hjelpetrengende. Det andre er *det offentlige*. Dette gjelder både på statlig og kommunalt nivå. Her er det særlig med tanke på barneverntjenesten og NAV det offentlige henviser til. Disse systemene styres også i stor utstrekning av formålsrasjonalitet, fordi de er avhengige av budsjetter og bevilgninger. På den annen side er disse systemene sterkt forankret i verdirasjonelle tanker, fordi formålet er å yte sosialfaglig hjelp. Det er med andre ord fare for at det oppstår et gap mellom politiske prioriteringer, og en profesjons faglige vurderinger. I de offentlige systemene, kan det være sannsynlig at de ansattes ønsker om å arbeide etter verdirasjonelle premisser knebles av økonomiske hensyn. Det tredje er *det sivile samfunnet*. Bevegelser og organisasjoner som springer ut av det sivile samfunn kan ses som en del av livsverden, fordi det ofte er menneskers velvære og frigjøring fra undertrykkende forhold som står sentralt (Eriksen og Weigård 1999, 140). De baseres ofte på menneskelig engasjement. Selv om organisasjoner i det sivile samfunnet ikke nødvendigvis ses som systemer i Habermas terminologi, skal jeg betegne Fattighuset som et system. Fattighuset er primært

forankret i verdirasjonelle aspekter, og baserer seg på å utjevne forskjeller de anser som destruktive for fattige. Likevel er Fattighuset avhengig av formålsrasjonelle prosesser, fordi det er styret som bestemmer hvilke prioriteringer og bevilgninger som skal gjøres, og derfor har driften av organisasjonen et formålsrasjonalistisk preg. Menneskene som benytter seg av Fattighuset er prisgitt de avgjørelsene som tas i styret, og av de ressursene som er tilgjengelig. Selv om Fattighuset i stor utstrekning baseres på andre premisser enn det som er stereotyp i systemer, har det altså en del trekk som gjør det hensiktsmessig å betegne det som et system.

3.6 Livsverden og systemverden

Begrepene om livsverden og systemverden må ses sammen. Med utgangspunkt i at systemer i stor utstrekning baseres på økonomiske betingelser, trues livsverdener. Da systemer i større utstrekning ble basert på en økonomisk tenkning som var iboende i en kapitalistisk tenkning, ble verdier om medmenneskelighet svekket (Habermas 1984, 227). Systemer er i stor grad tuftet på formålsrasjonalitet, og dette kan trenge inn i og kolonisere livsverdener. I moderne samfunn har økonomiske og byråkratiske sfærer utviklet seg slik at sosiale relasjoner reguleres via penger og makt (Habermas 1987, 154). Grunnlaget til livsverdener kan dermed koloniseres av systemer. Habermas (1987, 171-187) kan forstås dit hen at den instrumentelle karakteren penger utgjør, kan forstyrre sosial interaksjon, og via sin karakter legge føringer for formålsrasjonelle handlinger, som kan utgjøre en form for strukturell vold. Fordi penger er blitt en naturlig del av samfunnet, er det samtidig blitt en del av samfunnets livsverdener. Den strukturelle volden kan bli usynlig, og kan patologisere livsverdener, fordi det tas for gitt at penger ligger til grunn i samfunnet. Når jeg skriver at en livsverden koloniseres, viser jeg til at livsverdenen kan innordne seg etter systemer eller andre livsverdener den blir kolonisert av. Når jeg referer til patologisering, viser jeg til en kolonisering av en livsverden som fungerer destruktivt for livsverdenen.

I sine subjektive verdener kan mennesker forholde seg til den sosiale og objektive verdenen som formålsrasjonelle aktører. Når mennesker handler formålsrasjonelt, kan formålsrasjonelle systemer opprettholdes. Slike systemer kan ekskludere dem som ikke har midler til å handle formålsrasjonelt. Mennesker som ikke kan handle som forventet, kan få ekskluderte og patologiserte livsverdener. Det er ikke bare penger som kan fungere koloniserende. Eksempelvis kan arbeidsmarkedet fungere patologiserende, fordi kravene som stilles for å få arbeid kan fungere ekskluderende.

Systemer kan imidlertid også fungere befriende, hvis de dannes på grunnlag av en verdirasjonell karakter. Fattighuset kan være et befriende system, fordi fokuset rettes mot å

støtte mennesker til en bedre fungering. Det ligger likevel en viktig begrensning i å kunne kalle dette et rent befriende system; de menneskene som benytter seg av hjelpen har i utgangspunktet fått sine livsverdener patologisert. Systemer som i utgangspunktet etablerer et egalitært samfunn, blir således et rent befriende system.

Koloniseringer av livsverdener kan også ses i lys av et individualiseringsperspektiv, jf. kapittel 3.9. På grunn av den økende individualiseringen etter utviklingen av kritisk teori, mener Bauman (2006, 55-57) at kritisk teoris mål bør snus på hodet; målet bør ikke lenger være å frigjøre enkeltmennesker fra systemer, men at samfunnet dannes av systemer som kan frigjøre enkeltmennesker. Fordi enkeltmennesker til stadighet får høre at de selv bestemmer sin skjebne, samt at livsverdener i økende grad eksponeres ut i offentligheten, blir man overlatt til seg selv (ibid). Bauman (2006, 57) mener at det er et økende gap mellom individers juridiske rettigheter, og individers faktiske muligheter til å være individuelle. Dette kan belyse forhold hvor en livsverden blir kolonisert av andre livsverdener, fordi mennesker som eksponerer seg selv ut i offentligheten kan legge føringer for andre. I så fall bør de offentlige systemene styrkes for menneskers frigjøring (Bauman 2006, 69). For hvis offentlige systemer legger sterkere føringer for forutsetningene til menneskers hverdagslige fungering, kan individers streben etter å eksponere seg selv ut i offentligheten minskes, og menneskelig frigjøring økes, gitt at de offentlige føringene ikke er ekskluderende.

3.7 Avklaring av den relevante forståelsen av kritisk teori

Jeg vektlegger særlig kritisk teoris frigjørende og kritiske potensial. Horkheimer (1970, 23-24) lager en distinksjon mellom tradisjonell og kritisk teori, hvor kritisk teori stiller seg kritisk til alt det den tradisjonelle teori tar for gitt. I lys av Horkheimer (1970, 1-10) kan tradisjonell teori forstås som forankret i en borgerlig tankegang, med røtter i en naturvitenskapelig og instrumentell fornuft, på bekostning av menneskelig fornuft. Han (1970, 10) skriver at teoribegrepet ikke lenger kan utvikles i en retning som preges av en borgerlig tankegang, men at det må utvikles i retning av alle erkjennende subjekters tenkning. Kritisk teori kan ses som en opposant til oppfatninger som råder i borgerlige tanker. Det er ikke bare de borgerlige som skal sette standarden, men alle mennesker. På den ene siden er det forhold i samfunnet som opprettholdes av borgerlig tenkning, og på den andre siden finnes tanker som undertrykkes. Mens den tradisjonelle teorien opprettholder det borgerlige hegemoniet, skal kritisk teori synliggjøre de alternative tankene; tankene som ikke baseres på instrumentell karakter og profitt, men på menneskelig tenkning og væren. Når undertrykte tanker ser dagens lys, kan man snakke om frigjøring. Ifølge Habermas (2002, 99, 196) må offentligheten legge til rette

for at alle meninger blir hørt, og ikke bare de borgerlige. Det kan gjøres en distinksjon mellom to frigjørende forhold. Det ene kan ses som livsverdeners frigjøring fra systemverden. Den andre som livsverdeners frigjøring fra andre livsverdener.

I det første forholdet kan det være snakk om at mennesker undertrykkes av strukturelle forhold, altså at systemverden griper inn i livsverden. Det kan ligge et frigjørende potensial i bevisstgjøring og synliggjøring av slike forhold. I dagens samfunn er systemer i stor grad styrt av budsjetter, effektivisering og profitt, kort sagt av instrumentell fornuft. Dette har ulike innvirkninger på forskjellige livsverdener. Systemer kan begunstige enkelte livsverdener, mens de kan patologisere andre. Eksempelvis kan arbeidsmarkedet begunstige livsverdener til mennesker i arbeid, mens for mødrene er dette systemet destruktivt, så lenge de er ekskludert. I og med at systemer i stor grad baseres på tenkning som kan relateres til livsverdene som begunstiges av systemenes fungering, trer en klar sammenheng fram; nemlig det Bourdieu (2000, 43) beskriver som de dominerendes dominans. Det vil si at de dominerte internaliserer de dominerendes tanker slik at disse tankene blir naturlige for de dominerte. Dette kan føre til en systematisk selvforakt eller nedvurdering av en selv (ibid). Eller som en opprettholdelse av den borgerlige tankegangen. I kritisk teori er det viktig å synliggjøre slike forhold.

I det andre forholdet er det snakk om undertrykking som er preget av interpersonlig karakter. Livsverdener av bestemte karakterer kan undertrykke andre livsverdener. Dette kan også kobles til tanken om de dominerendes dominans, fordi mennesker med privilegerte livsverdener kan i interaksjon med hverandre opprettholde systemer som kommer dem til gode. Privilegerte livsverdener står da i en særstilling i forhold til andre livsverdener. Mennesker med store ressurser av det som verdsettes innenfor ulike sfærer, kan i større grad ses som autonome, fordi de vil ha større frihet enn andre. Dette er ikke en deterministisk tanke hvor systemer deler ut goder og privilegier. Det er heller snakk om at mennesker kan komme seg i posisjoner som er mer eller mindre gode, og at disse opprettholdes, skapes og omdannes innenfor systemer. Mennesker kan altså handle for å endre systemer. Og her er det frigjørende potensialet relevant. Mennesker kan innenfor sin livsverden, i lys av de tre verdenene, handle slik at både egen og andres livsverden, samt systemer, endres. Da kan det frigjørende potensialet være at mennesker forenes på måter som utligner forskjeller.

Selv om kritisk teori kan ses som en motpol til tradisjonell teori, er det ikke snakk om en arbitrær form for kritikk. Man skal ikke være kritisk for kritikkens skyld, men for å komme fram til fruktbare endringer. Derfor kan det være sider ved den tradisjonelle teori, og sider som er sterkt forankret i en borgerlig tankegang, som er fornuftige. Men dette må begrunnes, og det må være av ikke-undertrykkende karakter. På den måten kan mennesker i større grad

likestilles, og et mer egalitært samfunn kan dannes. Habermas (1984, 391-392) kan forstås dit hen at dette kan skje dersom en instrumentell fornuft erstattes av kommunikativ handling. I slike tilfeller vil subjekt-objekt relasjoner oppheves til fordel for intersubjektive relasjoner som baseres på enighet. Dette fordrer at alle høres, også de marginaliserte.

3.8 Felt og sosial kapital

I hvor stor grad kritisk teoris frigjørende potensial er relevant, kan variere ut ifra hvilke fenomener og kontekster det er snakk om. Derfor bruker jeg en forståelse av Bourdieus begreper felt og sosial kapital, i forbindelse med kritisk teoris frigjørende aspekt. Bourdieu og Wacquant (1995, 82-83) bruker feltbegrepet for å beskrive handlinger og posisjoner til mennesker innenfor ulike felt, eller områder. Felt dannes av relasjonelle forbindelser mellom mennesker i ulike posisjoner som er relevante for feltet, og disse menneskene kjemper om begrensede goder innenfor feltet (ibid). Felt kan dreie seg om ulike fenomener og områder. Bourdieu og Wacquant (1995, 82-87) knytter forskjellige kapitalformer til feltbegrepet, særlig økonomisk, kulturell og sosial kapital. Innenfor forskjellige felt, har ulike aktører større eller mindre kapital, og de med størst kapital har størst innflytelse i feltet. Sosial kapital kan handle om en persons nettverk, og muligheter til å ha innflytelse i sosiale sammenhenger. Det kan imidlertid være slik at svak kapital innen ett felt kan påvirke kapitalen i et annet felt, slik mødrenes økonomiske kapital virker inn på deres muligheter til å hevde seg innenfor andre felt. Bourdieus forståelse av sosial kapital kan være snever, og blant andre ser Putnam (1995) sosial kapital i et mer kollektivistisk perspektiv (Wollebæk og Seggaard 2011, 26-30). Da kan det handle om sosial tillit og nettverk, som kan resultere i ikke-tvangsbasert kollektiv handling (Wollebæk og Seggaard 2011, 29). Jeg bruker sosial kapital for å vise hvordan mødre ser sine og barnas muligheter til å delta i sosiale nettverk, og dermed kan begge forståelsene være hensiktsmessige, fordi deres opplevelser av egen sosial kapital kan henge sammen med strømninger i samfunnet for øvrig.

3.9 En individorientert tilnærming til dagens samfunn; sterkest står man alene

For å klargjøre kritisk teoris relevans, er det fruktbart å drøfte noen kjennetegn ved dagens samfunn. Et fenomen som i stor grad synes å få større betydning er *individualisering*. Bauman (2006, 46-47) mener at den økende individualiseringen kan ses som at menneskers identitet har endret seg fra noe som er gitt, til noe hvert enkelt menneske selv må skape. Denne tanken gjenspeiles blant annet i tv-programmer som baserer seg på å finne de beste enkeltindividene og talentene, og i reklamer som spiller på at forskjellige produkter kan få individer til å dyrke

seg selv på en best mulig måte. Det paradoksale med dette er at når flere bestemmer seg for å dyrke sin unike identitet på en bestemt måte, faller det unike bort. Det er dette Bauman er inne på når han skriver at «Nå som før er individualisering en skjebne, ikke et valg (...)» (Bauman 2006, 49). Altså har ikke hvert enkelt menneske bestemt seg for å skape sin unike identitet, men det ligger en forventning om at en individualisert identitet skal skapes. Ifølge Bauman (2006, 50) har samfunnet alltid produsert risiko og motsetninger, men plikten til, og nødvendigheten av, å hamle opp med dem er blitt individualisert. Strukturene i et gitt samfunn vil alltid påvirke menneskene som lever i det, men strukturene er ikke konstante. Altså vil fenomener som identitetsskapelse variere i tid og rom, og det vil aldri være løsrevet fra en kontekst. Da blir det absurd å snakke om unike identitetsskapelser. Vi kan heller snakke om individualiseringstendensen som en form for skinnindividualisering. Eller sagt på en annen måte; systemer av forskjellig slag har kolonisert livsverdener slik at individualisering fremstår som et ideal i livsverdenene, og følgelig en tanke om å tilstrebe det unike. Da kan vi snakke om livsverdeners kolonisering av andre livsverdener. Kant (2002, 32) skriver at mennesket har snakket sitt elskede selv frem i lyset siden man begynte å snakke om *jeget*. Hvis det er tilfellet, kan mennesker til stadighet forsøke å komme i bedre posisjoner enn dem rundt seg, og enkelte livsverdener kan kolonisere andre i sin eksponering ut i offentligheten.

Samtidens undertrykkelse av marginaliserte kan blant annet relateres til kapitalismens inntog og forbrukersamfunnet. Når forventninger om forbruk, og tilgang på bestemte produkter, blir gjeldene for at man skal kunne delta i samfunnet på linje med andre, kan det føre til at man ikke kan realisere sin identitet. Enten fordi identiteten blir en skinnidentitet, eller fordi man ikke har tilgang på de samme produktene som andre. Selv om konsumentene av et bestemt produkt ikke er mer spesielle enn alle andre som konsumerer dette produktet, skaper forventninger om forbruk en avstand mellom dem som har de "unike" produktene, og dem som ikke har produktene. Fordi forhold i den sosiale og objektive verden legger føringer for hverdagslivet, er det sannsynlig at livsverden blir patologisert for dem som ikke kan leve i overensstemmelse med dette. Når marginaliserte ikke klarer å skape seg selv i form av materielle ting som anses å ha verdi, kan de internalisere en følelse av underlegenhet og mindreverd. Hvis vi ser dette i lys av George Herbert Mead (2005, 213-217), kan det tydeliggjøres hvordan marginalisertes nedvurderinger av en selv kan forstås; vår forståelse av oss selv skapes i interaksjon med andre, og med ting vi omgir oss med. Mennesker skaper ikke sin selvforståelse kun av seg selv, fordi vi ikke lever i et vakuum. Mead (ibid) skriver at menneskelig interaksjon bygger på at vi refererer til symboler som vi tilegger en felles mening. I denne sammenhengen brukes symboler om fenomener i den objektive verden.

Kapittel 4

Hjelp til å holde hodet over vannet

I dette kapitlet skal jeg først gi en kort presentasjon av mødrenes livssituasjoner, og deres møter med det offentlige hjelpeapparatet. Deretter skal jeg gi en redegjørelse for den hjelpen mødrene mottok fra Fattighuset, før jeg presenterer de viktigste funnene, som handler om arbeid og om å gi tilbake, skam, omsorgsrollen, økonomiens føringer for sosial kapital, mødrenes tanker om hva det offentlige bør gjøre for marginaliserte, og hvordan det ville vært uten hjelpen. Begrepet *ekstraordinære begivenheter* bruker jeg om hendelser som bryter opp i hverdagen, og at det skjer noe utenom det vanlige, men som er tatt for gittheter for borgerlige.

4.1 Mødrenes livssituasjoner

Mødrenes livssituasjoner har en rekke likhetstrekk. Alle er marginaliserte, og dermed i en underlegen posisjon, sammenlignet med borgerlige. Som jeg skal vise, er deres livsverdener patologisert av ulike systemer, som gjør hverdagen deres vanskeligere, og de er avhengige av hjelp, for at hverdagen skal håndteres best mulig. Innenfor deres livsverdener er de ikke i stand til å leve de livene de ønsker, og heller ikke de livene som forventes av dem.

Mødrenes livssituasjoner skiller seg likevel fra hverandre på en del områder. Den viktigste forskjellen er antagelig mødrenes kulturelle bakgrunn. De har vokst opp i fire ulike kulturer, som har preget deres livsverdener. Dette medfører at de har forskjellige morsmål, og som nevnt i kapittel 3.3, er språket en viktig del av livsverdenen. For Maria, Rosa og Merjem, har språket en særlig betydning for hverdagslivet i det norske samfunnet, da de har måttet lære seg et nytt språk å kommunisere med. Det andre viktige punktet mødrenes livssituasjoner er ulike på, gjelder familieforhold. Maria og Merjem var gifte kvinner, og hadde nærere familiære relasjoner de kunne søke støtte hos. Rosa og Nina var alenemødre, og sto i større grad alene med hverdagens utfordringer. Ingen av mødrene hadde imidlertid noe større familiært nettverk i Norge, men alle, bortsett fra Nina, hadde gjenlevende familie, utenom ektemenn og barn. Alle mødrene fortalte at de hadde vennernettverk.

4.2 Hjelpen fra det offentlige strekker ikke til

Alle mødrene var i kontakt med NAV, og Merjem hadde vært i kontakt med barneverntjenesten. Alle bortsett fra Merjem hadde hovedinntekten sin fra NAV. Erfaringene med det offentlige var blandede. Som nevnt hadde Nina vært i en lang konflikt med NAV, jf. kapittel 2.3. Merjem hadde også ubehagelige erfaringer med det offentlige, men for henne var

ikke utfallet like positivt som for Nina. Merjem og mannen hadde vært hos barnevernet for å be om hjelp, men de hadde blitt henvist til NAV da det var økonomi som lå til grunn for henvendelsen. Da de hadde kommet til NAV ble de henvist til barneverntjenesten igjen. De hadde blitt henvist fram og tilbake et par ganger før de ga opp. Ninas kontakt med NAV hadde også vært preget av en ustabil prosess, men hun ble ikke sendt mellom to ulike instanser. Nina hadde erfaringer med ett system som ikke var tilgjengelig, og hvor hun hele tiden ble henvist til andre saksbehandlere. Nina hadde «(...) sittede og ventet på telefoner som aldri ble besvart. (...) Jeg vet ikke hvor mange hundre telefoner jeg har hatt til NAV som ikke har blitt besvart.» Maria og Rosa hadde ikke slike negative erfaringer som de andre, men summene de fikk utbetalt var ikke tilstrekkelige til å forsørge familien med, og tilsvarte ikke den økonomiske utviklingen ellers i samfunnet.

4.3 Hjelpen mødrene mottok fra Fattighuset

Fattighuset ga mødrene hjelp til ulike ting, fenomener og opplevelser, som det er vanlig å ha tilgang til for borgerlige. Jeg har delt denne hjelpen inn i tre grupper.

Den første gruppen er hjelp til eksistensielle behov, og dreier seg om mat og klær. Alle hadde Fattighuset som sin viktigste kilde til mat. Tre av dem mottok klær til både seg selv og barna, men en tendens var at barna ble mer kritiske til å ta imot klærne da de kom i tenårene.

Den andre gruppen handler om hjelp til hverdagslige fenomener. Tre av dem fikk, eller skulle få, støtte til fritidsaktiviteter til barna. Rosa hadde også fått hjelp med utstyr til aktivitetene. De som hadde barn i skolealder, hadde fått datamaskiner til barnas skolegang. I forbindelse med bursdager hadde Maria og Merjem fått hjelp. Hvis barna ble invitert i bursdag til andre, fikk de hjelp med å ordne gave, og hvis egne barn fylte år, fikk de seks hundre kroner de kunne bruke for å gjøre dagen staselig for barna, i tillegg til gaver. For Nina hadde Fattighusets kafétilbud vært viktig. Der hadde hun fått et nytt sosialt nettverk, som også kom barna til gode, i form av andre voksne barna kunne danne relasjoner til. Dette var av betydning, da Nina ikke hadde noe familie igjen. Nina og den ene datteren hennes hadde fått akupunktur, samt at hun hadde deltatt på juleverksted der sammen med den andre datteren sin. Maria mottok leker, som barna ble veldig glade for. Enkelte leker har nesten vært nye, og i tillegg vært reklameaktuelle, og sannsynligvis hatt stor popularitet hos barn generelt.

Den tredje gruppen gjelder ekstraordinære begivenheter. Nina og Rosa hadde fått kinobilletter. For Nina var det viktig at hun og barna gjorde noe utenom det vanlige sammen, mens Rosa sa at det var en fin måte barna kunne være sosiale med venner på. Både Nina og Merjem fortalte at de hadde fått Tusenfrydturet med barna, noe som hadde blitt høyt verdsatt.

Rosa fikk en gang tilbud om sirkusbilletter, men hun avsto, fordi barna ikke ønsket billettene. Merjem fortalte om to turer. Ingen av turene var gjennomført på intervjutidspunktet. Den ene turen var en dagstur til Sverige for voksne, som skulle være en førjulstur. Den skulle være en opplevelse utenom det hverdagslige, og hvis noen hadde muligheten til det, kunne de handle inn billigere til jul. Den andre turen var en overnattingstur til Langedrag for voksne og barn. Langedragturen skulle være en romjulstur, som strakk seg over to dager. Merjem hadde ikke råd til ferieturer, så for dem var en slik tur etterlengtet. På Langedrag er det blant annet dyr som barna kan oppleve, det skulle bli servert mat, og julenissen skulle kanskje komme.

At mødrene forteller om ulik hjelp, kan vitne om at Fattighuset nyanserer tilbudet sitt ut ifra hvem som mottar hjelpen. Det kan også henge sammen med at hjelpen som tilbys, avhenger av ressursene som til enhver tid er tilgjengelig.

4.4 Et håp om arbeid, og om å gi tilbake

Arbeid er den viktigste sikringen mot fattigdom, og dermed er det viktig for sosial deltakelse (Naper, van der Wel og Halvorsen 2008, 92). Det kan også være viktig for sosial identitetsutvikling, verdighet og selvrespekt, samt for å oppleve at man bidrar til fellesskapet, fordi skattebetaling er en viktig del av den norske velferdsstaten (ibid). Det å være i arbeid handler derfor om å sikre eget hverdagsliv, men også om å sikre fellesskapet.

Mødrene ønsket sterkt å være i arbeid. Rosa ville bli «frisk og jobbe. (...) Fordi jeg ønsker å være en selvstendig dame.» Nina hadde drevet eget firma, og skulle helst fortsatt med det. Maria arbeidet som frivillig fire dager i uken, og gikk på norskkurs den femte. Merjem falt utenfor arbeidsmarkedet blant annet på grunn av skrive- og leseferdighetene sine. Hun har lite skolegang på grunn av krig i hjemlandet, og som konsekvens kan hun i liten grad skrive og lese. I tillegg har hun vanskeligheter med å uttrykke seg tilstrekkelig på norsk, men det jobber hun mye med, i form av skolegang. Hun håper å få en fulltidsjobb, men mener at det avhenger av større beherskelse av språket, både skriftlig og muntlig. På grunn av språket, blir Merjems livsverden fremmedgjort for andres livsverdener. For at hun i tilstrekkelig grad skal kunne kommunisere, og oppfylle ønsket om en fulltidsjobb, må hennes livsverden ha en lignende horisont som de borgerlige. Så lenge hun ikke klarer dette vil hun ha større risiko for å bli ekskludert, fordi hennes livsverden ikke samsvarer med de livsverdenene hun ønsker å gjøre seg relevant for. Gjennom å tilegne seg forventede språk- og kunnskapsferdigheter, kan sjansene for å komme i fullt arbeid øke. Dette er en prosess som kan skje i den subjektive verdenen, og hvis Merjem tilegner seg ferdigheter som er forventet i borgerlige livsverdener, kan det bli en del av hennes livsverden. I så fall kan hennes sjanser på jobbmarkedet øke, for

da kan hun i større grad samhandle med andre. Hun jobbet hardt med dette, men turte ikke å tro at hun skulle få seg jobb, selv om hun håpet; «Jeg håper (...) hvis jeg er bedre til å skrive og lese til neste år, jeg må klare å få en jobb. Jeg vet ikke.» Beherskelse av lesing og skriving gir ikke automatisk arbeid, men det er av stor betydning. Bare det å skrive en jobbsøknad er umulig for Merjem. For Rosa og Maria var også språkferdigheter og skolegang et hinder for å komme i arbeid. Mødrenes ønsker om å lære, og deres innsats som frivillige, viser at de besitter mange ressurser som ikke verdsettes, eller som ikke får innpass, i systemene og jobbmarkedene som de ønsker å være en del av.

Mødrene uttrykte stor takknemlighet overfor Fattighuset, og de fleste hjalp til som frivillige for å gi noe tilbake. Rosa fortalte at hun innimellom hjalp til med å lage mat som ble servert på Fattighuset, og at dette var en måte hun kunne bidra på. «Jeg tar mat fra Fattighuset, alt er gratis. (...) Jeg liker å gi til frivillig, fordi jeg har respekt mye for dem som jobber uten penger. Alle som jobber de gir til oss, jeg liker å si takk på min måte.» For Rosa handler dette også om å vise at hun ønsker å komme i arbeid; «Jeg liker å jobbe. Jeg liker ikke bare å ta penger fra staten, men dessverre, min helse er dårlig. Men jeg prøver å gjøre noen ting som frivillig (...) for meg det er litt verdig for å si ”jeg er her, jeg kan også”.» Nina håpet at hun etter hvert skulle ha krefter til å hjelpe mer til som frivillig; «Jeg kan jo mye rart, så da tenkte jeg at kanskje noen kan dra nytte av det jeg kan, også gi tilbake litt av det jeg har fått.» Mødrenes ønsker om å være i arbeid var ikke bare knyttet til sin egen situasjon, men også for å delta i samfunnet, og gi tilbake til fellesskapet.

4.5 Skam: å falle utenfor

I samfunn hvor det forventes at man kan skape seg selv, kan dette patologisere livsverdenene til dem som ikke er i posisjon til å gjøre det. For marginaliserte kan det handle om at de internaliserer borgelige tanker om hva som er forventet å konsumere. Når marginaliserte ikke strekker til i den forventede prosessen, kan det oppfattes som svakhetstegn ved dem som personer, jf. kapittel 3.9. Når man oppfatter seg selv som svak, kan det føre til selvforakt, og til at man skammer seg over seg selv (Leira 2003, 32-33). Nina fortalte om hvordan hun skammet seg over at hun ikke hadde penger til mat, og om hennes første møte med Fattighuset. Situasjonen hennes hadde tilspisset seg da hun fikk høre om Fattighuset, men hun var usikker på om hun skulle prøve å gå dit. Etter mye tankevirkosomhet, bestemte hun seg for å dra til Fattighuset for å se hva de kunne hjelpe til med. «(...) jeg kasta opp når jeg skulle inn her, det var en kjempeterskel å spørre om hjelp, det hadde jeg aldri gjort før, faktisk.» I hennes livsverden var det ikke et alternativ å spørre om hjelp. Ninas tatt for gitthet er at man

ikke skal være avhengig av andre. Å være avhengig av andre i et samfunn som er preget av velstand går på akkord med andres livsverdener. «Så det var kjempetøft, men jeg hadde ikke noe valg. Jeg hadde solgt smykker etter bestemor (...) og gjort alt mulig for at vi skulle ha ting for å ha til mat. (...) du forbinder det liksom med skam å ha dårlig økonomi.» Dette utsagnet tydeliggjør hvordan tatt for gittheter om at man skal klare seg selv dominerte Ninas livsverden. Alt var prøvd for å unngå nederlaget som kulturen forbinder med fattigdom. «Det var helt forferdelig og, eh, jeg har til og med plukka flasker. Det er flaut å si det altså.» Da problemene ble altoverskyggende i Ninas livsverden, ble samtidig tatt for gitthetene om at hjelp er nederlag problematisert i hennes subjektive verden. Etter refleksjoner i den subjektive verden, tok hun beslutningen om å dra til Fattighuset, selv om denne beslutningen var i strid med normer i den sosiale verden. Hun var tross alt nødt til å ha mat på bordet.

Tilgang til nok mat har ikke vært noen selvfølge for Nina. Det kan utfordre rådende tanker om dagens fattigdom. Selv om det ikke er snakk om absolutt fattigdom, er en slik situasjon i grenselandet til det relative fattigdomsmålet. Konsekvenser av fattigdom som ikke dekkes av det relative fattigdomsmålet kan være vanskelig å få øye på, fordi dets eksistens har vanskeligere for og erkjennes. At man ikke har nok mat, kan falle utenfor rådende oppfatninger om hva fattigdom innebærer. Dette illustreres i utsagnene til Nina. Hennes skam over ikke å ha nok mat ga utslag i at hun plukket flasker, istedenfor å be om hjelp. Slik Kjell Underlid (2006, 173) bruker skam, kan vi knytte begrepet opp til ens selvforståelse; skam kan omfatte ulike aspekter, men som regel kan det uansett knyttes opp til et mindreverdige selvbilde sammenlignet med andre. Nina sa, «Jeg tror rett og slett ikke de som har vært rundt meg ville ha skjont (...) hvordan jeg har slitt da. (...) Man trekker seg jo bort fra situasjoner hvor det ville synes, eller hvor det ville bli oppdaga hvor ille ting er.» Her ligger det en erkjennelse av at ting kan være ille, men ikke *for* ille. Skammen kan ha ført til at Nina har skjult hennes og barnas behov for hjelp, fordi hjelpen de hadde behov for var *for* ille å be om. I tillegg kan det hende at de rundt Nina ikke hadde sett hvor dårlig det sto til, fordi Ninas situasjon var verre enn det de kunne forestille seg. Nina hadde enda ikke fortalt kjente om at hun har mottatt hjelp fra Fattighuset. Slik kan skammen ekskludere at bekjente av Nina kan tilby henne hjelp.

Alle mødrene opplevde skam. For Merjems del var dette særlig knyttet til at hun ikke kunne tilby barna sine det de ønsket, og for barna hennes fungerte skammen patologiserende for deres livsverdener, jf. kapittel 4.7.2. For Rosas barn var skammen først og fremst knyttet til et ønske om å være en del av en selvstendig familie som de fleste andre, jf. kapittel 5.1. Maria uttrykte at både hun og barna opplevde ubehagelig annerledeshet, noe som kan ses som skamfølelse, jf. kapittel 5.4.

4.6 Omsorgsrollen

Omsorg kan handle om ens evne til å bry seg om andre, og henger sterkt sammen med empati. Empati viser til det å kunne leve seg inn i en annens følelser og behov (Claësson 2009, 145-146). En forutsetning for å kunne yte omsorg overfor en annen, kan avhenge av ens empatiske evner, men også av følelsesmessige bånd til den andre (ibid). Uten positive følelser for den andre, kan utøvelsen av omsorg bli vanskeliggjort, eller få et mekanisk inhumant preg, fordi det å leve seg inn i en annens følelser og behov kan kreve tilsidesettelse av egne behov. Med omsorgsrollen¹⁹ sikter jeg til omsorgspersoners evner til å sette seg inn i den andres behov, for så å handle i overensstemmelse med disse. Utviklingspsykologien har særlig vektlagt at barns utvikling avhenger av at en del behov blir dekket, slik som fysisk omsorg og beskyttelse, kjærlighet, respekt for egenart, oppdragelse og sosialisering, finne mening i erfaringer, tilknytning, stabilitet og kontinuitet (Bunkholdt og Sandbæk 2008, 49). For barns utvikling er det viktig at omsorgspersoner evner å gi dem dette. Omsorgsrollen kan da deles opp i tekniske og emosjonelle aspekter. I tekniske forhold inngår økonomi, materielle forutsetninger, og annet som sikrer barnet i fysisk forstand. Emosjonelle forhold handler om omsorgspersoners evne til å prioritere barnet, kjærlighet, og annet som underbygger barns egenverd. Dette utgjør omsorgspersoners muligheter til å gjøre barna i stand til å håndtere samfunnet de er en del av.

Når det gjelder de emosjonelle sidene av omsorgsrollen, ga alle uttrykk for en vilje til å tilsidesette egne behov til fordel for barna. Rosa mente; «Og jeg trenger ikke kjæreste fordi jeg vil, jeg vil bli opptatt bare for barna.» Eller som Nina sa, «Så ungene har kommet først til alt. (...) å passe på at de alltid har hatt det de har trengt i forhold til klær (...) så jeg føler at jeg har gått rundt som et troll i mange år selv (...).» Sitatene viser to aspekter ved mødrenes prioriteringer. For det første kan prioriteringen forstås som at barnas følelsesmessige liv var viktigere å sikre enn eget. For det andre ble ressursene mødrene besatt primært brukt på barna. Selv om hverdagen kan være strevsom, og egne ønsker kan være sterke, gir samtlige inntrykk av en urokkelig innstilling om at barna skal skånes så langt det lar seg gjøre, og at barna prioriteres. Dette er ikke særlig overraskende. Slike funn er også gjort i for eksempel NOVA-rapporten ”Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier” (2010, 90). At mødrene oppfylte omsorgsrollens emosjonelle aspekter, virket troverdig på måten de snakket om barna på.

Det var de tekniske sidene av omsorgsrollen mødrene strevde med. Hvordan kunne Fattighuset bidra til at de tekniske sidene av omsorgsrollen ble mer håndterlige? For det første

---

¹⁹ I denne oppgaven er det omsorgsforholdet mellom voksne (forsørger) og barn som er relevant. Jeg skriver at omsorg kan være å handle ut ifra den andres behov, men det må ikke mistolkes til å handle om selvutsettelse.

gjorde hjelpen at mødrene kunne innfri en del forventninger som er knyttet til omsorgsrollen, slik som deltakelse i bursdager og aktiviteter. For det andre bidro hjelpen til at familiene var sikret eksistensielle behov som mat, og dermed kunne mødrene senke skuldrene litt.

Marias barn ble stadig invitert til bursdagsselskaper. Det innebærer at den som har invitert forventer å få gaver. Hvis Maria ikke hadde fått gaver fra Fattighuset, som barna kunne gi bort, tror hun ikke barna kunne gått i bursdager. De har rett og slett ikke penger å bruke på gaver. For Maria kan hjelpen bety at hun tilfredsstiller flere av de oppgavene hun har som omsorgsperson. Barna får delta i bursdagselskaper som andre. Dette gjør også at hun kan legge til rette for at barna i større grad får livsverdener som er lignende andre livsverdener de ønsker å være relevante for. Ved å delta i hva som regnes som vanlige sammenkomster som bursdager blir barna «(...) mer integrert i det norske samfunnet (...), det er best om vi deltar i sånne holdninger som bursdager (...).» Gavehjelpen muliggjør barnas deltakelse i bursdager, og de kan delta på linje med andre. Merjem fikk også hjelp med bursdagsgaver, og penger til bursdager. Hun nevnte ikke aspektet som omhandler inkludering med andre, men vektla betydningen hjelpen hadde for henne som mor; at hun kunne gjøre noe ekstra for barna på bursdagene deres. Omsorgsrollen til Merjem styrkes, ved at hun i større grad kan tilfredsstille forventninger om at foreldre gjør ekstra stas på barna i forbindelse med bursdager.

For Rosa er støtte til aktiviteter og kinobilletter viktige bidrag til omsorgsrollen. Støtten til aktiviteter var særlig viktig for datterens ønske om å drive med boksing. I tillegg trengte hun dyrt utstyr, som også ble sponset. Rosa var usikker på om datteren kunne drevet med aktiviteten uten støtten. Hjelpen bidrar til at Rosas omsorgsoppgave styrkes når det gjelder å sørge for barnas deltagelse i samfunnet. Hjelpen bidrar til at barna i større grad får livsverdener som er i samsvar med de fleste andre livsverdener de omgås. Kinobillettene de fikk, har muliggjort at barna har kunnet dra på kino med venner, og fått disse felles opplevelsene. Tone Fløtten og Hanne Cecilie Kavli (2009, 107-113) viser at økonomiske forhold kan virke inn på barns deltakelse i aktiviteter og omgang med venner, og at fattigdom kan være problematisk for de aktuelle barnas inkludering med jevnaldrene, samt inkludering i storsamfunnet. Når slike begrensninger reduseres, øker Rosas muligheter til å gi barna et hverdagsliv som i større grad er på linje med andres.

For Ninas rolle som omsorgsperson var sannsynligvis det viktigste med hjelpen at hun kunne senke skuldrene. «Du kan jo senke skuldrene litt faktisk, og vite at det er, du slipper å bekymre deg for om du skal greie å lage en skikkelig middag og matpakker og frokost og, ikke sant.» Dette var av stor betydning. Før hun fikk vite om Fattighuset, hadde Nina daglige bekymringer om hun kunne skaffe mat, som resulterte i at hun samlet flasker, jf. kapittel 4.5.

Etter at hun begynte å bruke Fattighuset trengte hun imidlertid ikke å bekymre seg for dette lenger. Hennes omsorgsrolle var mer balansert igjen.

Mye av hjelpen er betydningsfull for mødrenes utøvelse av omsorgsrollen. At barna får nok og næringsrik mat inngår i omsorgsrollen, og samtlige av mødrene sa at Fattighuset var deres hovedkilde til adekvat mat. Dette førte til at de fikk en mer forutsigbar hverdag. For barns utvikling, både kognitivt og emosjonelt, kan det være av stor betydning at hverdagen preges av et adekvat kosthold, og at foreldrenes livssituasjon ikke er preget av stress og bekymringer rundt den økonomiske situasjonen (Dearing, Zachrisson og Mykletun 2011, 785-787). At mødrene har visst at de har adekvat mat, har sannsynligvis ført til en mer håndterlig hverdag. Hjelpen førte også til at mødrene i større grad kunne la barna delta i bursdager og aktiviteter, noe som blant annet er viktig for sosialisering, og for en meningsfull hverdag.

4.7 Økonomiens føringer for sosial kapital

Med sosial kapital, jf. kapittel 3.8, sikter jeg særlig til to forskjellige forhold. Det ene omhandler *sosial kontakt*. Det handler eksempelvis om vennenettverk, familie, og deltakelse i aktiviteter. Altså situasjoner hvor man er i interaksjon med andre. Det andre forholdet handler om *ressurser til å være sosial*. Eksempler på dette er økonomiske forutsetninger til å betale kontingenter, dra på ferieturer, og at man har materielle goder på linje med andre. Dette handler dermed om den økonomiske kapitalens direkte innvirkning på den sosiale kapitalen.

Mødrene beskrev, naturlig nok, sin sosiale kapital forskjellig. Alle mente imidlertid at deres marginaliserte posisjon vanskeliggjorde sosialisering, både for seg og for barna. Fattigdommen hadde svekket deres sosiale kapital. Når det gjelder *sosial kontakt*, handlet dette blant annet om at deres økonomiske situasjon førte til at de trakk seg unna situasjoner hvor fattigdommen ble synlig for andre, jf. kapittel 4.5. Det var bare Nina som eksplisitt fortalte at Fattighuset hadde gitt henne et nytt vennenettverk, som også kom barna til gode; «Det har vært veldig viktig for meg, og det har vært veldig viktig for ungene mine. Det er jo personer som har blitt kjent med dem også da.» Ettersom Nina ikke hadde noen familie, og at kontakten med andre bekjente var begrenset på grunn av skammen for egen situasjon, var dette av stor betydning for hennes opplevelse av at barna også hadde andre voksenpersoner i livene sine; «(...) det er klart det er viktig for ungene å ha andre enn meg (...). Ha noen å prate med og ringe til hvis det skulle være noe, hvis det skulle skje meg noe for eksempel.» Det nettverket som Nina ble en del av ble også viktig for barna hennes, og styrket deres sosiale kapital. For barn kan det være av stor betydning at de har andre voksne enn foreldrene som kan være *signifikante andre* for dem. Det at man opplever seg verdsatt sosialt, kan være

av stor betydning for god mental helse, mestring og velvære (Bø 2000, 192). Ingen av de andre mødrene hadde fått et nytt vennenettverk gjennom Fattighuset. Likevel var både Maria og Rosa aktive på Fattighuset. Det må utvilsomt ha ført til at de har hatt sosial kontakt med andre frivillige, og andre som benytter seg av Fattighuset. Begge ga uttrykk for at det frivillige arbeidet var meningsfullt og viktig for dem. Dermed er det sannsynlig at også den sosiale kontakten dette arbeidet har ført med seg kan ha vært viktig.

Det var *ressurser til å være sosial* som var av størst betydning i mødrenes og barnas hverdagsliv. Det gjaldt både for opprettholdelse av deres posisjon som marginaliserte, og den hjelpen Fattighuset bidro med. Samtlige fortalte om fattigdommen som et hinder for at barna kunne være sosiale og interessante for andre, og et hinder for at familiene kunne oppleve seg som likeverdige med andre familier. Det gjaldt særlig tre forhold. For det første var det mulighetene til at familien hadde felles ekstraordinære opplevelser. Det andre var tilgang på materielle produkter på lik linje med andre. Det tredje gjaldt ressurser til å delta i aktiviteter.

4.7.1 Sosial kapital og felles ekstraordinære opplevelser

Mødrene hadde et savn etter å dra på ferier, og etter å ha ekstraordinære opplevelser med barna. Metaforisk kan vi si at verden stadig blir mindre. Det kan ha både negative og positive konsekvenser, og kan blant annet innvirke på økonomiske og sosiale forhold (Dominelli 2010, 129). I denne sammenhengen, og for marginaliserte, kan det særlig handle om den økende reisetrenden. Å dra på utenlandsferier er ikke lenger noe eksklusivt, men er nærmest blitt en del av en forventet borgerlig tilværelse. Hvis man ikke har vært på utenlandstur i en ferie, kan det i det minste forventes at man har vært på en hytte, eller gjort noe annet spesielt. Dette kan henge sammen med skapelsen av skinnidentiteter. I og med at slike identitetsskapelser alltid vil være pågående, kan de aldri fullbyrdes. I lys av Bauman (2006, 43) blir en slik prosess alltid strukket til nye mål, samtidig som målene stadig forflyttes, fordi man alltid vil strekke seg etter noe nytt og mer. Akkurat som bestemte produkter kan være sentrale i identitetsskapelsen, jf. kapittel 3.9, kan turer og opplevelser være viktig i denne prosessen. Mødrene og barna deres følte seg utenfor, fordi de ikke hadde råd til å reise på ferie.

Merjems barn maste om å dra på turer, for det var vanlig blant de andre barna på skolen; «I sommer de spør meg, ”mamma, vi kan reise et sted, for eksempel Sverige eller Spania?” Jeg sa ”nei, vi har ikke råd”.» De andre barna «(...) forteller til dem, ”vi er ofte på tur”, (...)» Mens de andre barna til stadighet skaper sin skinnindividualitet, er dette vanskelig for barna til Merjem. Livsverdenene til Merjems barn er ikke i samsvar med de andres livsverdener på dette området. I og med at det er forventet at man innenfor sin livsverden har

rom til å dyrke sin unikheter med ekstraordinære opplevelser, kan fravær av slike muligheter anses som patologiserende for livsverdener. Ikke bare er målene, som unike ferieturer, i stadig forflytting, men de er utilgjengelige for Merjems barn. I sommer søkte Merjem om en ferietur via Frelsesarmeen. For barna ble det nok en skuffelse. «(...) mine barn venter og venter, til slutt kommer avslag.» Langedragturen, jf. kapittel 4.3, kan være en gylden mulighet for at barna til Merjem i større grad kan oppfylle forventninger om å ha gjort noe ekstraordinært. Selv om det i hvert fall er knyttet to usikkerhetsmomenter til denne turen, må dette tilbudet fra Fattighuset anses som verdifullt. Usikkerheten dreier seg om at barna til Merjem var blitt skeptiske til hjelpen. For det andre er det ikke sikkert at typen tur øker barnas relevans for andre, fordi turen ikke nødvendigvis oppfattes som spektakulær nok. Selv om en Langedragtur sannsynligvis skiller seg mer ut, og er mer unik, enn for eksempel en Sverige- eller Spaniatour. Altså, for Merjems barn er det viktig å ha opplevelser som andre barn kjenner seg igjen i. I takt med barns økende alder er det vanlig at deres orientering i større grad rettes mot jevnaldrene, og mindre mot foreldrene (Øia og Fauske 2006, 175). Likevel kan denne ekstraordinære opplevelsen være positiv, på både kort og lang sikt for Merjem og barna.

Ninas barn manglet også opplevelser som kunne gjøre dem spennende for venner; «(...) ferier og sånne ting, og bursdagselskaper har vi aldri kunnet ha, fordi vi ikke har hatt penger til det.» Nina hadde ønsket at de hadde kunnet «(...) reise bort en helg eller gjøre noe, dra på Tusenfryd eller gjøre noe som andre gjør, sånn at de kan ha noe å komme tilbake og fortelle at de har gjort noe.» Her blir det klart at den forventede individualiseringen kan være vanskelig for marginaliserte barn. Nina skulle ønske at barnas livsverdener samsvarte mer med andres. Da jeg spurte om de hadde fått hjelp til slike opplevelser, svarte hun; «Vi har faktisk fått Tusenfrydbilletter en gang, og det var kjempekoselig. (...) og vi har vært på kino som vi har fått. Det har vært kjempeallright.» At dette har vært hendelser av betydning virker klart; «(...) vi har jo delt positive opplevelser da, som voksne og barn (...). At de har noe å snakke om med venner når de kommer tilbake igjen. Og at det har vært veldig hyggelig når vi har vært der, ja, positive opplevelser. Vi trenger jo det som alle andre.»

Barnas sosiale kapital svekkes på grunn av økonomi. Når barna i sine livsverdener ikke har mulighet til å relatere seg på en ønskelig måte i de tre verdenene, går dette utover deres sosiale kapital. Fattighusets hjelp virker til en viss grad positivt inn på dette.

4.7.2 Sosial kapital og tilgang på materielle produkter

I dagens samfunn blir tilgangen på materielle produkter stadig større, og *forbrukersamfunnet* kan være en treffende betegnelse. Hvis antakelsen om at vi blant annet skaper vår identitet

gjennom produkter stemmer, blir bestemte merker eller produkttyper en viktig ingrediens i individualiseringen. Med utgangspunkt i at markeder legger føringer om forventet konsumering, som skal reflektere menneskers identiteter, kan menneskers verdi legges i tingene som benyttes i individualitetsskapelsen. Å mangle ting som anses som verdifulle, kan da fungere marginaliserende og være undertrykkende for menneskers muligheter til å leve ønskelige liv, fordi de faller utenfor det forventede, jf. fattigdomsdefinisjonen. I en slik forbrukerkontekst kan marginaliserte ekskluderes. Bent Tranøy (2007, 81-92) skriver at markedsføring overfor barn kan rettes mot å gjøre barn lystne på bestemte produkter, samtidig som de må gi en viss appell til foreldrene, da det er foreldrene som eier lommeboka. Dette beskriver hvordan markedssystemer kan kolonisere livsverdener, ved at markeder legger føringer for livsverdener. Når barn blir eldre, orienterer de seg mer mot jevnaldrene (Øia og Fauske 2006, 175). Da kan det oppstå et synlig skille mellom barn fra borgerlige og marginaliserte familier, fordi mulighetene til å tilegne seg bestemte produkter er asymmetrisk. Den sosiale kapitalen til dem som ikke har tilgang på forventede produkter kan svekkes. Mødrene uttrykte frustrasjon over dette. Rosa erkjente at det var to vanskelige aspekter ved å tilfredsstillende barna med materielle ting. Det ene var at barna hennes var tenåringer, og dermed var ønskene mange. Det andre var at hun hadde begrensede muligheter til å innfri datterens ønsker. «(...) fordi barna er tenåringer, de mangler noen ting. (...) særlig jenta. Hun vil hele tiden ha musikk. Hun vil ha klær. Og noen ganger jeg fant for eksempel jakke, men hun er tenåring (...) hun liker ikke hva jeg henter til henne.» Klærne fra Fattighuset er ikke populære hos jevnaldrene som datteren er i interaksjon med. I de jevnaldrenes livsverdener forventes det andre klær enn det Rosa kan skaffe. Rosas barn hadde også ønsker om teknologiske goder, som for eksempel telefoner. «Jeg tenker ikke på meg selv, selv om jeg er i behov, men hvis barna har behov, jeg prøver å kjøpe, eller vente, når jeg har litt råd jeg kjøper.»

Merjem hadde en stor fortvilelse knyttet til barnas materielle ønsker, og deres mangler på dette i forhold til jevnaldrene. Barna hennes snakker om at de andre barna «bruker pene klær og dyre klær, og de har fin telefon, og de har fin sekk og fine sko.» Ettersom Merjems barn har blitt eldre, vil de ikke at hun skal hente klær til dem fra Fattighuset, da de er redde for både skamfølelse og utestengelse på grunn av dette. De var redde for hva de andre barna på skolen skulle si. Andre barn på skolen hadde blant annet hevdet at foreldrene deres var tyver, fordi klærne deres var merket med andres navn. «(...) på klær de ser hvis det er brukt annens navn (...). De sa ”hvis vi bruker den på skolen, de andre barna tror vi stjele den”. (...) de kommer hjem og gråte og sa ”mamma, de andre sa du stjele den klær”. (...) Det er vondt.» At de ikke kan gå i klær de har plukket ut selv, betyr samtidig at de har mislyktes med å skape

sin identitet. Livsverdenene til Merjems barn er patologisert av markeder, som legger føringer for at de skal være i besittelse av bestemte produkter. De patologiseres også av andre livsverdener, fordi det forventes at de skal skape seg selv, slik de andre gjør. Som jeg skrev i fattigdomsdefinisjonen, kan relativ fattigdom oppleves som vond og truende for ens livsverden. For Merjem og barna må dette være truende for deres livsverdener, selv om det ikke er snakk om absolutt fattigdom. Med utgangspunkt i at forventede identitetsskapelser skjer i interaksjon med andre, og med symboler i form av blant annet produkter, jf. kapittel 3.9, kan det belyse hvordan Merjems barn har internalisert de andre barnas beskyldninger om dem som tyver. Hvis interaksjonen bygger på en felles forståelse av de tingene de kan referere til i den objektive verdenen, baserer interaksjonen seg samtidig på et asymmetrisk forhold, fordi tilgangen til symbolene er ulike. Barna til Merjem har ikke de samme produktene som andre, og derfor har de heller ikke tilgang på viktige symboler i interaksjonen. I asymmetriske interaksjoner, kan marginaliserte internalisere en forståelse av seg selv som utilstrekkelige, og dermed danne et dårlig selvbilde.

I tillegg til Merjems vanskeligheter med klær til barna, var det særlig vanskelig for barna hennes med elektroniske artikler. Merjem fortalte om barnas marginaliserte posisjon, sammenlignet med jevnaldrene; «(...) kommer i skolen med ipad og iphone og sånne ting. (...) De kommer med pene klær og sånt. Jeg tenker mye på mine barn, og ofte jeg er syk og har hodepine, fordi det er vondt.» Denne fortvilte situasjonen kan også forstås som en hemmende faktor for Merjems omsorgsrolle, fordi hun blir utslitt og dårlig av alle bekymringene. Diffuse helseplager kan være en konsekvens av en marginalisert tilværelse (Hjelmtveit 2008, 150). Også marginalisertes sosiale status kan ha uheldige innvirkninger på helse og utvikling. Richard Wilkinson og Kate Pickett (2011, 111-113) viser hvordan helsen blir dårligere i takt med synkende sosial status, og at det kan påvirke fysisk, emosjonell og sosial utvikling. Både Rosas og Merjems livsverden er kolonisert av systemer som legger føringer for bestemte produkter, samtidig som livsverdener av borgerlig karakter patologiserer livsverdenene deres, fordi deres manglende muligheter til å kjøpe de riktige produktene forstrekker deres livsverdener. Dette kan svekke deres og barnas sosiale kapital.

Et annet aspekt ved tilgang på materielle produkter kan knyttes til en generell samfunnsutvikling; nemlig digitalisering og teknologisk utvikling. Bruk av data i forbindelse med skoleundervisning, er stadig økende. Mødrene fortalte at skolene forventer at barna kan sjekke fronter²⁰ hjemme, og at lekser i stor grad krever tilgang på en datamaskin. Uten tilgang

---

²⁰ Fronter er et nettsted med informasjon og lekseplaner hvor elever, lærere og foreldre har brukerkontoer.

på internett og data, kan skolegangen vanskeligjøres. I de fleste livsverdener ses skolen som et universelt tilbud som alle elever kan dra like stor nytte av, men marginalisertes posisjon i skolen vanskeligjøres, ved at skolen krever bestemte ressurser til livsverdenene som inngår i skolesystemet. Rosa og Merjem fortalte at Fattighuset hadde sponset dem med datamaskiner for barnas skolegang. Det hadde gjort barnas skolehverdag mer håndterlig, fordi de i større grad hadde ressurser til å utføre de oppgavene som var forventet av dem.

4.7.3 Sosial kapital og aktiviteter

Med aktiviteter sikter jeg til en lystbetont bruk av fritiden. Fritid kan forstås som noe som utfyller andre deler av hverdagen (Säfvenbom 2005, 38). Det åpner for at aktiviteter og fritid kan være både destruktivt og positivt. Her refererer jeg utelukkende til aktiviteter som noe positivt. Alle bortsett fra Nina fikk, eller skulle få, hjelp fra Fattighuset med organiserte aktiviteter for barna. Nina hadde prioritert barnas aktiviteter framfor andre ting, for «...vi har hatt fryktelig dårlig økonomi (...) vi har ikke kunnet gjøre som andre med bursdager og ferier og sånne ting (...) men jeg har gjort alt jeg kunne for at de skulle beholde fritidsaktiviteter da.» Hennes refleksjoner, i den subjektive verden, har ført til å prioritere at barna skal delta i noe meningsfullt i hverdagen. Hun har forholdt seg til de etablerte normene i den sosiale verden om at barn bør ha en meningsfull fritidsaktivitet, og prioritert det på bekostning av andre ting. Barna har kunnet være en del av et sosialt og normativt forventet fellesskap.

Rosa fikk støtte til datterens boksetrening og utstyr, og hun hadde tidligere fått støtte til et musikkurs for datteren. Denne støtten var på flere tusen kroner, og selv om de var spredt utover i tid, var hjelpen avgjørende for at datteren kunne delta. Både Maria og Merjem hadde nettopp fått innvilget støtte til aktiviteter, men barna hadde ikke begynt enda. For Marias barn, var organiserte aktiviteter aktuelt for det eldste barnet, som akkurat hadde begynt på skolen. Det var i forbindelse med skolestart at de hadde fått forskjellige tilbud om aktiviteter, men Maria og mannen måtte avslå alle tilbudene. Senere på høsten fikk de vite at Fattighuset kunne sponse en aktivitet, men de hadde ikke bestemt seg for hvilken aktivitet de ville søke²¹.

I lang tid hadde Merjems barn ønsket å begynne på aktiviteter; «(...) barna har spurt mange ganger (...) og jeg sjekket, og det er dyrt. Jeg sa til mine barn, ”vi har ikke råd til sånne ting”.» Merjem hadde fått vite at Fattighuset kunne sponse en aktivitet for hvert av barna, og hun skulle melde dem på fra januar²². Hun var sikker på at barna kom til å sette stor

---

²¹ Intervjuet ble gjennomført bare et par måneder etter skolestart.

²² Intervjuet ble gjennomført på høsten, altså skulle de begynne et par måneder fram i tid fra intervjutidspunktet.

pris på aktivitetene, men i og med at barna ikke ville ha noe med Fattighuset å gjøre, var hun bekymret for hvordan hun skulle fortelle dem at de kunne begynne på aktiviteter. Hun hadde sagt til dem at «(...) okay, dere fikk lov av mamma.» Samtidig visste barna at de ikke hadde råd til aktiviteter. Dette satte Merjem i en fortvilet situasjon. «(...) mine barn vet jeg har ikke råd. Vi kan ikke lure barn, barn forstår alt.» Hun og mannen hadde snakket om hvordan de kunne prøve å legitimere hjelpen, og hun hadde snakket med noen på Fattighuset om det, men de hadde ikke kommet nærmere en løsning på problemet.

Fattighusets hjelp til aktiviteter bidrar til å utvide barnas sosiale kapital. For barnas livsverdener kan deltakelse i aktiviteter være viktig for å være en del av et fellesskap. Det kan øke nettverket til barna, men også gi dem følelsen av å leve opp til forventninger i samfunnet.

4.8 Mødrenes tanker om hva det offentlige bør gjøre for marginaliserte

Mødrenes tanker om hva det offentlige hjelpeapparatet bør gjøre, gjaldt særlig støtte til utstyr, aktiviteter, turer, og opplevelser. De ønsket også at det ble lagt bedre til rette for å komme i arbeid, og for at de kunne klare seg selv. I tillegg nevnte Maria at det offentlige bør støtte frivillige organisasjoner i større grad.

Støtten de kunne ønske seg fra det offentlige gjaldt i hovedsak sponning til bestemte formål. Merjem skulle ønske at de kunne få sponset en ferie en gang i blant, slik at barna kunne få opplevelser på linje med andre. Utgiftskrevende utstyr som anses som vanlig å ha, skulle hun også ønske at ble dekket; «Ja vi ønsker at de hjelper sånn at barn av og til kan reise på ferie. Eller de trenger, for eksempel nå kommer vinteren, ski. (...) du vet ski, det er dyrt.» Nina ønsket at det offentlige la til rette for felles opplevelser; «(...) at du kan ha muligheten til å gå på ting, selv om du ikke har økonomi til det da. At man kan komme å gjøre felles aktiviteter og, ja, ikke sant, gjøre ting sammen.» Hun fortalte at politiet for mange år siden hadde hatt et prosjekt de kalte for ”Ut i det fri med Oslo politi”. Det hadde vært et gratis tilbud for barn og unge i sommerferien, hvor de hadde vært med på forskjellige aktiviteter og turer med politibetjenter. «Så hun som er voksen nå da, hun sitter jo og sier at hun kunne nesten ønske seg å delta på noe sånt og bidra for andre, eh, oppleve det hun opplevde på det da, for det var så positivt.» Hun fortalte også om at de hadde fått en helgetur til en hytte i regi av Frelsesarmeen. «(...) at familien kan gjøre noe og ha opplevelser sammen, det tror jeg er viktig.» Mødrene ønsker å kunne gi barna det andre foreldre kan gi av opplevelser og utstyr. De ønsker at barnas, og deres egne, livsverdener skal være relevante for andres livsverden. Og i deres marginaliserte posisjon er de avhengig av at bestemte systemer legger til rette for at de kan oppnå det. Mødrenes situasjon var preget av en utilstrekkelighet til å gi barna opplevelser.

Denne utilstrekkeligheten ønsket de at det offentlige kunne hjelpe dem med. Dette er i tråd med hva som er foreslått som satsing fra det offentlige i proposisjon 1 S (2013-2014) fra BLD, jf. kapittel 1.6.

4.9 Uten hjelpen: hva da?

For å synliggjøre hjelpens betydning, kan det være interessant å tenke seg hvordan hverdagen ville vært uten hjelpen. Dette kan gjøres ved å vise til hva mødrene selv sa, eller ved å tenke seg til hvordan hverdagen deres ville vært uten den hjelpen de har beskrevet.

4.9.1 Mødrenes eksplisitte tanker om en hverdag uten Fattighusets hjelp

Det var stor enighet om at Fattighuset var verdifullt. Da jeg spurte Nina om hun ønsket å si noe mer, sa hun; «Jeg bare synes det er fantastisk at det finnes steder som Fattighuset da. At det faktisk er mulighet til å få hjelp.» Likevel var det få av dem som beskrev mulige konkrete konsekvenser, hvis de ikke hadde fått hjelpen. Som Maria sa «(...) det er en stor hjelp. Og vi er veldig fornøyd med de som jobber, de er hyggelige og rettferdige og, ja.» Rosa hadde en frykt for at pengene ikke skulle holde hele måneden uten hjelpen; «Fattighuset er veldig nødvendig. (...) vi får støtte fra staten og, men det er ikke nok (...) for prisene blir økt, økt, økt.» Dette gjenspeiler i stor grad hva de sa om hjelpen; den er særdeles viktig for hverdagslivet. Uten hjelpen ville hverdagen vært adskillig vanskeligere å mestre.

Nina var den eneste som uttrykte konkrete mulige konsekvenser uten Fattighuset; «Da hadde jeg nok mista leiligheten og alt. (...) vi må jo ha mat, så da hadde jeg nok ikke greid å beholde leiligheten.» At hun kunne hente mat på Fattighuset, sparte henne for en del utgifter, og dermed klarte hun å beholde leiligheten. Det var svært viktig for Nina. De gangene hun fikk beskjed om å selge boligen, for å få mer støtte fra det offentlige, tenkte hun at «(...) det er der vi bor, og det er der ungene har det trygt, og da ut på, og skulle ut på leiemarkedet og alt når vi..., men det har jeg som sagt heldigvis greid på hengende håret, å beholde den da.» For Nina var hjelpen helt avgjørende for at hun kunne beholde leiligheten i de ti årene hun levde i fattigdom. Dermed kunne hun sørge for større *kontinuitet* i barnas hverdag. Barna slapp å skifte nærmiljø, de kunne fortsette på den samme skolen, med de samme fritidsaktivitetene, beholde kontakt med venner uten avstandsproblemer, og ha et hjem de kjente til, og som var deres. Med kontinuitet menes det å ha en sammenhengende livshistorie, noe som kan innvirke på ens identitetsutvikling (Bunkholdt og Sandbæk 2008, 254-255). Ved at de kunne beholde leiligheten, ble kontinuiteten i livene deres bedre ivaretatt. Dette kan ha vært av stor betydning for barnas utvikling og hverdagsliv, samt for Ninas omsorgsrolle.

4.9.2 Mulige konsekvenser for familienes hverdag uten Fattighusets hjelp

I tillegg til mødrenes tanker om mulige konsekvenser uten Fattighusets hjelp, er det mulig å tenke seg en del konsekvenser ut ifra hva de fortalte om hjelpen. I tillegg har alle understreket at hjelpen har vært svært viktig, noe som sannsynliggjør at tap av hjelpen ville hatt negative konsekvenser for deres hverdagsliv. Ut ifra hva mødrene har fortalt, er det mulig å tenke seg konsekvenser med tanke på barnas deltakelse i aktiviteter, relasjoner og venner, kosthold, familiens opplevelsesbank, og mødrenes utførelse av omsorgsoppgaver.

Barnas deltakelse i aktiviteter. Hvis det ikke hadde vært for hjelpen, hadde ikke datteren til Rosa kunnet drevet med boksing, og hun hadde ikke kunnet gått på musikkurset. Det eldste barnet til Maria hadde ikke kunnet melde seg på en aktivitet, og det ville også vært tilfellet for Merjems barn. De hadde risikert å miste aktiviteter de ellers kunne gått på. Fritidsaktiviteter kan ha stor innvirkning på menneskers utvikling, ettersom deltakelsen i utgangspunktet er frivillig (Säfvenbom 2005, 71). Barnas deltakelse, og ønske om deltakelse, var ifølge mødrene lystbetont. Aktivitetene kan altså gi barna positive opplevelser.

Relasjoner og venner. En konsekvens av at barna ikke hadde kunnet delta i aktiviteter, kunne vært at deres sosiale kapital hadde blitt svekket. I og med at ungdom ofte relaterer seg mer og mer til vennene sine når de blir eldre, kan manglende vennerelasjoner være særlig negativt i denne perioden²³, og i verste fall føre til ekskludering og isolasjon.

Kosthold. Alle mødrene snakket varmt om maten de fikk fra Fattighuset, og at det var primærkilden til et adekvat kosthold. Dette har utvilsomt vært av betydning for både dem og barna. Uten denne muligheten ville familiene sannsynligvis ikke hatt like god tilgang på mat, og heller ikke et like variert og sunt kosthold.

Familiens opplevelsesbank. Med opplevelsesbank sikter jeg til de opplevelsene som er utenom det vanlige, og som gir positive minner. Opplevelsesbankene ville vært mindre uten hjelpen, ettersom mødrene blant annet har fortalt om kinoturer, utflukter, aktiviteter, kafétilbud, nye venner, og bursdagshjelp.

Mødrenes utførelse av omsorgsoppgaver. Hjelpen har styrket mødrenes muligheter i omsorgsrollen. Eksempelvis med støtte til bursdager, aktiviteter, mat og klær. Uten hjelpen er det sannsynlig at deres utførelse av omsorgsoppgaver ville vært betydelig vanskeligere. Dette ville selvfølgelig fått konsekvenser for barna, da det er de som er mottakere av omsorgen.

---

²³ Dette forutsetter at vennerelasjonene ikke er destruktive, slik som vennenettverk basert på kriminalitet, rus, eller andre destruktive relasjoner.

Kapittel 5

Balansekunstnernes utfordringer

Den hjelpen, og de konsekvensene av fattigdom, som mødrene har beskrevet, kan virke inn på særlig to fenomener i deres hverdagsliv. Jeg har kalt disse *trygghetsbalansen* og *inkluderingsgrensen*. Disse begrepene er særlig nyttige for å vise hvordan mødrenes og barnas marginaliserte posisjon fører til en hverdag som er preget av å balansere mellom fenomener som trygghet og usikkerhet, inkludering og ekskludering. *Trygghetsbalansen* er sterkest knyttet til foreldrerollen, mens *inkluderingsgrensen* blir sterkest knyttet til barna.

5.1 Trygghetsbalansen

Mødrene ga uttrykk for at de overfor barna måtte forholde seg til en balansegang mellom å vise dem at de var marginaliserte, men at de samtidig kunne delta i samfunnet. Jeg kaller denne balansegangen for *trygghetsbalansen*. Begrepet viser til en balansegang mellom det at barna opplever familiens livssituasjon, med tanke på deres økonomiske situasjon, som trygg eller utrygg. Trygghetsbalansen gjenspeiler forholdet mellom det å gi uttrykk overfor barna at de er i en økonomisk vanskeligere situasjon enn mange andre, men at de likevel er sikret de viktigste tingene i hverdagen, og at de kan delta i samfunnet som andre jevnaldrene. Begrepet viser til balansen mellom at livsverdenene oppleves som patologiserte eller ikke. Alle mødrene ga uttrykk for at de forholdt seg til en slik trygghetsbalanse. Dette henger sammen med mødrenes vilje til å prioritere barna framfor seg selv. Når det gjelder omsorgsrollen, ga alle eksplisitt og sterkt uttrykk for at barna prioriteres foran dem selv. Å sikre barna livsverdener som i størst mulig grad ga dem tilpasningsmulige og inkluderende liv overfor omverdenen var av vesentlig betydning. I dette ligger det ikke bare at barna prioriteres, men også at barna til en viss grad skjermes for familiens økonomiske situasjon.

Selv om Nina har fortalt barna at de får hjelp fra Fattighuset har hun samtidig ønsket at «(...) ikke ungene skal vite egentlig hvor dårlig råd vi har hatt da (...)» Selv om den økonomiske situasjonen er umulig å skjule, er det ønskelig å minske barnas distanse til resten av samfunnet. På den ene siden handler det om å være ærlige med barna om situasjonen. Nina sa at hun måtte snakke med barna om at de fikk hjelp, og at den ene datteren hennes hadde fått spørsmål fra andre barn om «(...) hvorfor mor sto i kø til Fattighuset?» På den andre siden handler det om å sikre barna liv som oppleves som betydningsfulle, og liv som er likeverdige med andres. I dette tilfellet må Nina balansere mellom å gi barna forklaringer på situasjonen, samtidig som hun ikke vil at barna skal bekymre seg for økonomien.

Nina kunne i sin utøvelse av forelderskap eksplisitt snakke med barna om Fattighusets hjelp. Dette kan ha vært til hjelp for at barna i større grad slo seg til ro med situasjonen. Barna hennes fikk også kjennskap til andre på Fattighuset, og var de eneste av mødrenes barn som selv hadde vært der. Alle mødrene hadde likevel meddelt til barna at de fikk hjelp, noe som poengterer vanskeligheten ved fullt ut å skjule fattigdommen. Maria ga også uttrykk for at barna hadde et avslappet forhold til den hjelpen de fikk, men dette kan i stor utstrekning baseres på barnas lave aldre. Både Rosa og Merjem fortalte imidlertid om økende vanskeligheter for barna, i takt med barnas alder, med at de mottok hjelp. Dette må ha vanskeliggjort trygghetsbalansen deres, fordi ressursene ble mindre tilgjengelig, og færre, i det mange ressursers opprinnelse mistet legitimitet. For Rosa handlet det i stor grad om at barna ønsket at moren skulle være selvstendig, og at de ville være del av en selvstendig familie som ikke var avhengig av andre. Begge barna hennes hadde vurdert å få seg jobb ved siden av skolegangen, og Rosa uttrykte på den ene siden glede over at barna viste vilje til å klare seg selv. På den andre siden var det bekymringsfullt fordi de var avhengige av hjelp til eksistensielle behov som for eksempel mat. Barna hennes hadde begynt å se på datostempler på maten, og hvis datoen var i ferd med å gå ut, eller hadde gått ut, fattet de mistanke om at maten kom fra Fattighuset. I og med at de ønsket at Rosa skulle klare å forsørge familien selv, ville de ikke alltid spise maten de mistenkte kom fra Fattighuset. Dette må ha gjort trygghetsbalansen til Rosa mer ustabil, fordi maten fra Fattighuset gjorde at de alltid hadde nok mat i huset, samt at dette frigjorde penger Rosa kunne bruke på eksempelvis utstyr til barna. Dette kompliserte Rosas hverdag.

For Merjem ble trygghetsbalansen forstyrret på lignende vis som for Rosa. Barna hadde blitt mer skeptiske til hjelpen etter hvert som de var blitt eldre. Mens det for Rosas barn var et ønske om at familien skulle være selvstendig, som var grunnen til barnas skepsis til Fattighuset, handlet det i Merjems tilfellet mer om skam og redsel. Som jeg har beskrevet, fortalte hun at barna hennes flere ganger hadde opplevd stygge kommentarer fra medelever, og at de fryktet disse reaksjonene; «(...) hvis jeg sa det er fra Fattighuset de blir redd, tenker på de andre barna, ikke sant.» Merjems trygghetsbalanse var tydelig forstyrret, fordi de trenger den hjelpen barna opplever som stigmatiserende. For å opprettholde trygghetsbalansen hadde hun blant annet fått hjelp av en venninne, som av og til hjelper Merjems familie. For eksempel ga Fattighuset datamaskiner til barna. Dette var svært etterlengtet med tanke på barnas skolegang, men hun fryktet at barna ikke ville ta i mot. Derfor lot venninnen som at datamaskinene var fra henne. Dette var ingen ønskelig løsning for Merjem, men hun så ingen

alternativer. Det viktigste var tross alt at barna fikk det beste utgangspunktet for skolegangen. Ved å sikre barna nødvendige artikler som datamaskiner, kan trygghetsbalansen bli mer stabil.

Trygghetsbalansen kan altså være svært skjør for mennesker i marginaliserte posisjoner. Særlig kan dette gjøre seg gjeldende i dagens skinnindividualistiske samfunn. I et samfunn hvor det forventes at mennesker skaper sin egen identitet, slik eksempelvis barna til Rosa og Merjem skildrer, blir tilværelsen komplisert i det man mottar hjelp fra andre. I dette perspektivet kompliseres tilværelsen, fordi det å motta hjelp umuliggjør den helliggjorte dyrkingen av egenart og selvrealisering. De som er avhengig av hjelp kan ikke selv velge produkter, men er avhengig av giveren.

5.2 Trygghetsbalansen og verdensbegrepene

For omsorgspersoner handler trygghetsbalansen om at barna skal sikres overfor omverdenen. Det vil si at barnas livsverden skal være tilgjengelig og relevant for andre livsverdener, samt at de ikke patologiseres. For eksempel ble livsverdenene til Merjems barn mer tilgjengelig for andre barns livsverdener, samt skolen som system, da de fikk egne datamaskiner. Både mødrene og barna forholder seg til hver sine subjektive verdener. I disse verdenene opplever de den sosiale og objektive verdenen på sin unike måte. Det er blant annet i lys av de erfaringene de har gjort seg, og det miljøet de er en del av, at deres subjektive forhold etableres. I dette ligger det et viktig poeng, for mens det virket som om Nina og barna hennes hadde noenlunde samme forståelse av at hjelpen var nødvendig, også i en sosial og objektiv verden, var Rosas og Merjems subjektive verdener annerledes enn barnas subjektive verdener. Trygghetsbalansen kan derfor kobles til de ulike verdenene, ut ifra forskjellige kriterier. Jeg skal vise hvordan systemer kan virke inn på trygghetsbalansen, og hvilke konsekvenser dette kan ha for livsverdener, og jeg skal vise hvordan trygghetsbalansen relateres til de tre verdenene og andre livsverdener.

Når det gjelder systemverdens betydning for trygghetsbalansen, er det særlig tre innvirkende forhold som er av betydning her. Disse forholdene har jeg kalt; *selvfølgelige*, *forstyrrende* og *ødeleggende*. For det første kan systemer fungere slik at omsorgspersoners trygghetsbalanse tas som en *selvfølge*. Den *selvfølgelige* varianten går ut på at omsorgspersoner ikke trenger å bekymre seg for trygghetsbalansen. De har ikke noen grunn til å formidle en økonomisk usikkerhet overfor barna. De har heller ingen grunn til å bekymre seg for eksempelvis barnas deltagelse i aktiviteter, eller tilgang på materielle artikler, med tanke på økonomi. For disse omsorgspersonene er trygghetsbalansen en selvfølgelighet at er inntakt, og er således en del av deres tatt for gitthet. Det er først når de ikke klarer å møte

systemverdens forventninger at trygghetsbalansen blir synlig for omsorgspersoner. Da har vi kommet til varianten som kalles *forstyrrende*. Den *forstyrrede* varianten henspiller på tilfeller hvor trygghetsbalansen er forstyrret, og dermed erkjent i den subjektive verdenen, men likevel er den noenlunde inntakt. At den er noenlunde inntakt, viser til at den hverdagslige fungeringen ikke er forstyrret mer enn at den vanlige fungeringen opprettholdes tilnærmet hva som er forventet. Denne varianten gjelder for Nina og Maria. I det Nina ikke lenger hadde fast inntekt, og hun ikke lenger kunne møte systemers forventninger, ble trygghetsbalansen forstyrret. Hun ble bevisst trygghetsbalansen fordi den ble relevant for hennes subjektive verden. Hun måtte ta stilling til hvordan hun skulle klare å holde familiens vanlige fungering, sin egen og barnas livsverdener, så uforandret som mulig. Den siste varianten er den jeg kaller *ødeleggende*. Når trygghetsbalansen blir *ødelagt*, kan ikke vanlig fungering opprettholdes i så stor grad som den strengt tatt bør, eller som det er potensial for. Det er ikke snakk om at all hverdagslig fungering blir ødelagt, men poenget er at trygghetsbalansen blir forstyrret i så stor grad at den mulige fungeringen ikke realiseres. Denne varianten er relevant for Merjem og Rosa. I utgangspunktet var Merjems trygghetsbalanse *forstyrret*, i og med at systemene krevde mer av henne enn hun klarte, men med Fattighusets hjelp opprettholdt hun et mer forventet hverdagsliv for seg og barna, enn hun kunne gjort uten hjelpen. I det Fattighusets hjelp ble ansett som illegitim av barna, ble trygghetsbalansen ytterligere forverret. I det hun måtte skjule hjelpen for barna, ble trygghetsbalansen ødelagt. Dette kan ha blitt en ekstra belastning for Merjem, for ikke bare måtte hun skjule hjelpen og få venninner til å overlevere ting, men også med tanke på bekymringen hun hadde for sin egen og barnas situasjon. For barna hennes kan det også ha ført til mer uro, da de ikke lenger vet om de har tilstrekkelig tilgang på for eksempel mat og klær. Slik kan en forstå at *forstyrrede* og *ødelagte* trygghetsbalanser som et resultat av systemverdens kolonisering av livsverdener. Når dette har skjedd, kan fenomenet tre fram i den subjektive verden.

Det er også slik at livsverdener kan ødelegge andre livsverdeneres trygghetsbalanse. I et samfunn hvor skinnindividualisering står sentralt, blir hva som er forventet av foreldrerollen forskjøvet i forhold til mer kollektivistiske samfunn. Det er ikke bare fra systemer, men også fra andre livsverdener, at det kan forventes at foreldrene kan sponse barna med fritidsaktiviteter, reise på ferieturer, eller kjøpe nye og moteriktige klær. Mennesker som har internalisert slike forventninger, og i sine livsverdener har trygghetsbalanser som en *selvfølge*, kan opprettholde *forstyrrede*, og *ødelagte* trygghetsbalanser i andres livsverdener.

For *forstyrrede* og *ødelagte* trygghetsbalanser, blir trygghetsbalansen relevant for den subjektive verdenen, noe som ikke er tilfellet for den *selvfølgelige*, i og med at den er

forankret i livsverdenen. For alle fire mødrene var trygghetsbalansen imidlertid synliggjort. Dette betyr at fenomenet reflekteres over i lys av den sosiale og objektive verdenen. Først kan det relateres til den objektive verden. Hvordan må de forholde seg til den objektive verdenen, slik den framstår for dem, når livsverdenene blir forstyrret? Det er aspekter ved livsverdenen som trer fram som problematiske, og disse aspektene må håndteres. En måte å gjøre dette på er å motta hjelp. For eksempel kan sponing til fritidsaktiviteter ses som en orientering mot den objektive verden. Fritidsaktiviteter som en del av den objektive verdenen er en konkret og håndfast del av barnas liv. Ved å forholde seg til dette fenomenet, kunne barna i større grad fortsette å drive med sine interesser. I slike tilfeller forholder mødrene seg også til den sosiale verden. Det er etablerte normer om at barn bør delta i aktiviteter. Når denne deltagelsen trues, kan det føre til en refleksjon i mødrenes subjektive verdener om hvordan denne normen om barnas deltagelse kan opprettholdes. Nina hadde gjort en prioritering av fritidsaktiviteter. For henne var det viktig at barna hadde noe å drive med, og Nina ofret andre ting for at barna skulle få fortsette med aktivitetene sine. Nina hadde reflektert over dette i den subjektive verdenen, i lys av den sosiale og objektive verdenen, og kommet fram til at dette var så viktig for barna at de ikke kunne droppe det.

5.3 Hjelpens innvirkning på trygghetsbalansen

Fattighusets hjelp må anses å ha innvirkning på mødrenes trygghetsbalanser, men i varierende grad. Det kan virke som at barnas oppfattelse av hjelpen er det viktigste for at den skal virke stabiliserende for trygghetsbalansen. For Marias og Ninas barn, virket det som om hjelpen i større grad var akseptert enn for Merjems og Rosas barn. Nina og Maria kunne lettere nyttiggjøre seg av hjelpen, fordi de i større grad kunne være åpne om den. I deres og barnas subjektive verdener hadde de en noenlunde lik forståelse av at deres livsverdener var tjent med hjelpen. For Merjem og Rosa ble dette vanskeliggjort, fordi i barnas subjektive verdener var hjelpen illegitim i lys av den sosiale og objektive verdenen.

Hjelpen har allikevel hatt en del konkrete innvirkninger på trygghetsbalansen til alle mødrene. Bursdagshjelpen Maria og Merjem fikk, førte til at barna kunne delta i bursdagsselskaper, og det muliggjorde at barna ble gjort ekstra stas på ved bursdager. For Maria og Merjem har dette betydd at de i større grad har innfridd barnas forventninger, samtidig som de har innfridd egne ønsker om å legge til rette for barna. De har kunnet trygge barna på at de kan feire bursdager, på tross av økonomiske vanskeligheter. For Rosas del, var støtten til datterens fritidsaktiviteter særlig viktig for trygghetsbalansen, da hun kunne sikre datterens deltakelse. At Rosas barn en gang i blant fikk mulighet til å dra på kino med venner,

kan også være en styrking av trygghetsbalansen. Hun kunne tilby barna opplevelser og deltakelse i sosiale sammenkomster med venner, selv om de var klar over at de hadde dårlig råd. For Nina var kinobilletter og Tusenfrydbilletter styrkende faktorer av trygghetsbalansen. Disse opplevelsene hun og barna kunne ha sammen, bekreftet at de en gang i blant kunne gjøre ting som brøt opp hverdagen, på tross av deres økonomiske situasjon. Det at mødrene var sikret mat, er også av betydning for trygghetsbalansen. Slik Nina fortalte at hun kunne senke skuldrene, fordi hun visste at barna var sikret mat. For barna kan dette ha betydd at de visste at de hadde nok mat, selv om de samtidig visste at de hadde dårlig råd. At Nina kunne hente mat hos Fattighuset, gjorde at hun kunne beholde leiligheten, noe som må ses som en sikring av trygghetsbalansen. Leiligheten hennes hadde imidlertid også vært en faktor som virket forstyrrende for trygghetsbalansen, fordi hun ikke fikk tilstrekkelig med hjelp fra NAV på grunn av at hun eide sin egen leilighet.

5.4 Inkluderingsgrensen

Inkluderingsgrensen trekker opp skillet mellom det å være innenfor eller utenfor. Dette skillet mellom innenfor og utenfor viser til forskjellige grupper, kulturer, miljøer, interesseområder og lignende. En slik grense kan trekkes opp på forskjellige nivåer. Det kan være snakk om inkludering eller ekskludering til en gruppe, et samfunn eller en kultur. Begrepet henspiller også på mer konkrete forhold, slik som tilgang på materielle goder, utstyr og ressurser. Det er i lys av dette skillet at begrepet er konstruert; *grensen mellom å være inkludert eller ekskludert*. Følgelig blir det i denne sammenhengen klart at marginaliserte, i mer eller mindre grad, befinner seg utenfor inkluderingsgrensen, som i stor utstrekning trekkes opp av borgerlige. Samtidig er det viktig å påpeke at inkluderingsgrenser kan etableres utenfor hverandres grenser. Altså; for marginaliserte som ekskluderes fra mange forskjellige interesseområder, kan det etableres andre sfærer med inkluderingsgrenser de er innenfor, og eksempelvis borgerlige er utenfor. Et eksempel på dette kan være Fattighuset, som kan fungere inkluderende for marginaliserte, og ekskluderende for borgerlige.

I lys av mødrenes fortellinger, knytter jeg inkluderingsgrensen hovedsaklig til sosial kapital, jf. kapittel 3.8 og 4.7. Dette viser til fenomener som å delta i aktiviteter, dele opplevelser med andre, oppleve seg som inkludert i samfunnet, ha tilgang på produkter på linje med andre og lignende. Altså; er barna innenfor eller utenfor av sosiale fellesskap? Har de aktiviteter de kan fylle ettermiddagene med, eller har de det ikke? Har barna tilgang på produkter som andre forventer at de har? Hvordan er disse forholdene for mødrene og familiene?

Alle mødrene ga uttrykk for at deres økonomiske situasjon innebar at både de og barna balanserte på inkluderingsgrensen. Som jeg har vist, fortalte Merjem om hvordan barna hennes opplevde ekskludering på grunn av at de hadde klær med andres navn i, og at de ikke hadde tilgang på de samme teknologiske artiklene som andre. Maria fortalte om en lignende sammenheng, som samtidig illustrerer hvordan inkluderingsgrensen kan være kontekstavhengig, men også hvordan grensegangen plutselig kan overskrides. Maria fortalte at barnet hennes som går på skole, hadde begynt å kommentere egne klær i forhold til andre barns; «(...) da sier han ”hvorfor han har alltid pene klær, veldig pene klær, og jeg har ikke så veldig...”» På den andre siden fortalte hun om barna som går i barnehage; «(...) de er veldig opptatt av hvilket monster de skal ha på (...) de tenker ikke på om klærne er brukt eller ikke (...)» Mens Marias barn i skolealder hadde begynt å oppleve seg som ekskludert på grunn av egne klær, hadde ikke barna i barnehagen den samme oppfatningen. I det eldste barnets livsverden hadde klær en annen betydning enn i småsøsknenes. Det eldste barnet hadde begynt å orientere seg mot den sosiale verden, og andres subjektive verdener, for å sammenligne seg selv, og kommet til den konklusjonen at han skilte seg ut. Mens klærne Maria kunne hente på Fattighuset virket inkluderende på barna i barnehagen, virket de ekskluderende for barnet i skolealder. Dette kan også knyttes til trygghetsbalansen, for ut ifra hva Maria fortalte, er det trolig at trygghetsbalansen kan bli utfordret etter hvert som barna blir eldre, fordi tilgangen på klær kan bli vanskeligere.

Alle mødrene beskrev en situasjon hvor de og barna balanserte på inkluderingsgrensen til sosiale fellesskap. Dette kan imidlertid ikke ses som løsrevet fra tilgangen på ressurser, da manglende ressurser i stor grad førte til lite sosialisering. Da kan barna ekskluderes fra mange sosiale sammenhenger. Etter ferier kunne de ikke gjøre seg relevante for andre. Når det gjelder aktiviteter, hadde de ikke uten videre muligheten til å delta på det de ville, de kunne ikke uten videre ha opplevelser som kino- eller Tusenfrydturer med andre, og de hadde ikke tilgang på produkter som kunne gjøre dem mer integrert i sosiale fellesskap. Som jeg har vist, var barna til Nina og Merjem konfrontert av andre barn med at familien deres brukte Fattighuset. Rosas barn hadde i hvert fall internalisert en skam om deres bruk av Fattighuset, men om de også var konfrontert med dette fra venner sa ikke Rosa noe om. Denne skamfølelsen, og fremmedgjøringen fra andre, kan forsterke ekskluderingen for barna.

5.5 Inkluderingsgrensen og verdensbegrepene

Inkluderingsgrensen bør ses i lys av verdensbegrepene på lignende vis som trygghetsbalansen. Det vil si at inkluderingsgrensen blir *selyfølgelig*, *forstyrret*, eller *ødelagt*. Altså vil den være

selvfølgelig for mennesker som tar for gitt at de er inkludert på bestemte områder. Da er inkludering til det bestemte fenomenet, eller området, en del av ens livsverden. En forstyrret inkluderingsgrense viser til tilfeller hvor man må balanserer på grensen. Man er ikke helt innenfor, men samtidig ikke helt utenfor. Hvis inkluderingsgrensen er forstyrret kan man ikke ta for gitt at man er inkludert, men man kan samtidig ikke ta for gitt at man er ekskludert. En ødelagt inkluderingsgrense viser til tilfeller hvor man er ekskludert. Det er ikke slik at mennesker med ødelagte inkluderingsgrenser ikke kan samhandle med andre som er inkludert på det gitte området, men denne samhandlingen vil være krevende. Den ekskluderte vil streve med å gjøre seg tilgjengelig for de inkluderte. Livsverdener som ligner på hverandre, vil ha lettere for å inkludere hverandre.

Hvis inkluderingsgrensen blir forstyrret eller ødelagt, blir den synlig i den subjektive verdenen. I slike tilfeller kan man i den subjektive verdenen reflektere over ens forhold til den sosiale og objektive verdenen. Det er først når inkluderingsgrensen er forstyrret eller ødelagt, at man kan referere til den sosiale eller objektive verdenen. Merjem beskrev dette. Hun fortalte at barna sier at de andre barna bruker «(...) pene klær, og dyre klær, og de har fin telefon, og de har fin sekk, og fine sko.» Når vi vet at barna til Merjem fortalte at de ble beskyldt for å stjele klær, kan vi koble dette opp til at de er ekskludert når det gjelder forventninger i den sosiale verden. For barna til Merjem, blir en oppfattelse av seg selv som annerledes enn andre klar, når de oppdager at deres egne klær og ting skiller seg ut fra de andres klær og ting. Disse fenomenene trer fram i barnas subjektive verdener. Når dette skjer, kan de reflektere over egen situasjon til en sosial verden, som er basert på at det stilles forventninger til at man har en viss type klær og produkter. Når disse forventningene ikke oppfylles, kan de for eksempel beskyldes for å stjele, fordi normene for hva som er forventet er brutt. Samtidig reflekterer de over denne normbrytingen i lys av den objektive verden. I den objektive verdenen blir det klart at de skiller seg ut fra resten, og dermed kan de andres oppfatninger om at de ikke er likeverdige de andre internaliseres. Dette kan være grunnen til at barna til Merjem ikke vil ha noe med Fattighuset å gjøre. De er redde for å bli ekskludert.

Alle mødrene beskrev sin egen og barnas inkluderingsgrenser som forstyrret eller ødelagt på flere områder. For mødrene var særlig deres ekskludering fra arbeidsmarkedet vanskelig, og deres inkluderingsgrenser til arbeidsmarkedet må anses som ødelagte. Dette var noe alle ga uttrykk for at de hadde reflektert mye over. For barnas del var inkluderingsgrensene først og fremst ødelagt når det gjaldt fritidsaktiviteter, deltakelse i sosiale sammenkomster, og tilgang på materielle artikler, ferier, og opplevelser som andre.

5.6 Hjelpens innvirkning på inkluderingsgrensen

Fattighusets hjelp i forbindelse med bursdager er ikke bare viktig for trykkelbalansen, den er også viktig for inkluderingsgrensen. I det barna til Maria fikk gaver de kunne ha med seg i bursdager, oppfylte de forventningene i den sosiale verden som er knyttet til bursdagsselskaper; man har med gaver til bursdagsbarnet. Dermed kunne barna inkluderes i bursdagsselskaper. Dette kan også inkludere barna til Maria på andre områder, fordi deltakelse i bursdager fører med seg felles opplevelser med de andre barna. Dermed blir det i større grad lagt til rette for at barna kan danne mer robuste relasjoner til vennene sine, fordi de får felles opplevelser, og deler hyggelige sammenkomster. Maria fortalte også om at bursdagshjelpen var av betydning for hennes og barnas inkluderingsgrense til kulturelle forventninger; «(...) være med for å bli mer integrert i den norske samfunnet, særlig med oss som har en sånn minoritetsbakgrunn, da er det best om vi deltar i sånne holdninger som bursdager (...).» For de minste barna til Maria har også hjelpen til klær og leker hjulpet barnas inkludering med jevnaldrene. At de fikk klær med bilder av monstre, og leker som var populære, kan ha gjort dem interessante for de andre barna.

Hjelpen Fattighuset ga for at barna kunne delta i aktiviteter, har også innvirkning på barnas inkluderingsgrenser, da de har kunnet ta del i sosiale aktiviteter, og samtidig har kunnet gjøre seg relevante for andre barns livsverdener. Hjelpen til kino-, Tusenfryd- og Langedragturer, kan ha styrket mødrenes og barnas inkluderingsgrenser. På mange områder har denne hjelpen gjort at inkluderingsgrensene har kunnet gå fra å være ødelagt, til å være forstyrret, selv om dette ikke gjelder på alle de nevnte områdene. For eksempel har sponing til fritidsaktiviteter ført til at inkluderingsgrensene ikke lenger er ødelagte, fordi hjelpen fører til et mer forventet hverdagsliv. Barna kan delta på aktiviteter, slik som andre barn. På områder som omhandler ekstraordinære opplevelser, må imidlertid inkluderingsgrensene ses som ødelagte, selv om hjelpen har gitt dem enkelte inkluderende opplevelser, eksempelvis Tusenfrydtur. Grunnen til dette er at familiene ikke er i posisjon til å dra på turer eller ha andre ekstraordinære opplevelser når det forventes av dem, slik som i ferier og helger. Mens hjelpen til eksempelvis aktiviteter gjør hverdagslivet tilnærmet likt andres hverdagsliv på dette området, fører ikke hjelpen til ekstraordinære opplevelser til en robust og stabil forbindelse til dette fenomenet. Selv om hjelpen til ekstraordinære opplevelser er viktig, er den tilfeldig i sitt vesen. Mødrene vet ikke når de kan tilby barna dette.

Kapittel 6

Avsluttende refleksjoner og konklusjoner

I dette avsluttende kapittelet skal jeg drøfte hvordan funnene kan ses i lys av systemers og livsverdeners patologiserende og frigjørende effekter. Jeg skal også drøfte disse funnernes etiske implikasjoner, og i lys av dette drøfte hvordan barnefattigdom bør møtes av det offentlige, samt frivillige organisasjoner.

6.1 Systemers patologiserende effekter

Systemer kan for det første patologisere mødrenes og barnas livsverdener i en formålsrasjonalistisk forstand. For det andre er det en patologisering i lys av de dominerendes dominans og strukturell vold. For det tredje er det patologisering av kulturell art.

Den formålsrasjonalistiske patologiseringen baserer seg på at mødrene ikke har den tilgangen til ressurser som kreves hvis de skal kunne handle formålsrasjonalistisk på lik linje med andre. Eksempelvis har ikke mødrene mulighet til å la barna delta på fritidsaktiviteter, de har ikke muligheten til å kjøpe produkter som forventes i vennegruppene til barna, og de har ikke mulighet til å reise på ferier. Mødrene klarer ikke å gjøre seg relevante for systemer som legger opp til formålsrasjonalistiske valg, på lik linje med andre, fordi ressursene deres er begrenset. Markedsføringer legger i stor grad opp til føring og forventinger om forbruk (Tranøy 2007, 81-92). På områder hvor bestemte produkter blir dominerende, kan markeder kolonisere livsverdener i form av materielle produkter, som kan få konsekvenser for enkelte livsverdeners inkluderingsgrense. For eksempel ble livsverdenene til Merjems barn patologisert da de ikke hadde tilgang på bestemte produkter. De kunne ikke handle formålsrasjonalistisk på linje med andre, og måtte ta til takke med produkter som ikke var betydningsfulle i andres livsverdener. Konsekvensen av markeds kolonisering av vennenes livsverdener, var at inkluderingsgrensene til Merjems barn ble ødelagt. Formålsrasjonalistisk patologisering kan også være negativ for trygghetsbalansen. Marginalisertes livsverdener er som regel ute av stand til å håndtere systemers formålsrasjonalistiske forventinger, på grunn av økonomiske begrensninger. Da kan trygghetsbalansen til omsorgspersoner forstyrres.

Systemers patologisering av livsverdener i lys av de dominerendes dominans, henger sammen med mødrenes fortellinger om en systemverden de strevde med å få tak på. Mødrene var frustrerte over at de ikke fikk innpass i arbeidsmarkedene, og over sine begrensede muligheter. Ingen av dem hadde tro på at de ville få seg arbeid, i hvert fall ikke i løpet av den nærmeste fremtiden. Mødrenes selvforståelser av å være dominert, kan ha slått rot. Innenfor

de feltene de ønsker å delta i, har de internalisert en selvforståelse av ikke å strekke til. Kunnskaper, ferdigheter og forståelser som er immanent i en borgerlig tankegang, fungerer ekskluderende. Mødrenes indre stemmer kan være; ”ingen ønsker å ansette personer som ikke kan lese eller skrive”, ”personer som trenger tilrettelegging på grunn av helsen, har ingenting i arbeid å gjøre”, eller ”jeg kan likeså godt fortsette å jobbe som frivillig, det er jo bare det jeg kan”. Mødrene kan oppleve sine livsverdener som uforenlige med de systemene som tilbyr arbeid. Dominerende forhold i arbeidsmarkedet gjør dem ute av stand til å tre inn i de ønskede feltene, og kan fungere ødeleggende for deres inkluderingsgrenser til systemet.

Selv om mødrene var avhengig av det offentlige hjelpeapparatet, ble det også beskrevet som et patologiserende system. Ingen av mødrene fikk tilstrekkelig hjelp fra det offentlige, og Nina og Merjem fortalte i tillegg om et offentlig hjelpeapparat som virket destruktivt for deres livsverdener, jf. kapittel 4.2. Det er ikke hjelpen fra det offentlige i seg selv som er patologiserende, men omfanget av hjelpen. Stønadene og trygden de mottok var ikke tilstrekkelige for at de kunne gi barna, og seg selv, et forventet liv. Mødrenes trygghetsbalanser ble ikke stabilisert av det offentliges bidrag. Konsekvensene av dette var blant annet ødelagte inkluderingsgrenser for både mødrene og barna på flere områder.

Patologiseringen av kulturell art kan eksemplifiseres ved mødrenes ekskludering fra arbeidsmarkedet, og barnas manglende muligheter til å være relevante for andre barn når det gjelder aktiviteter, klær og ferier. Her viser kulturbegrepet til prosesser, normer og forventninger som er menneskeskapt innenfor en gitt kontekst. Det viser til fenomener som er gyldige i den sosiale og objektive verden. Derfor blir mødrenes livsverdener patologisert av arbeidsmarkedet, fordi de ikke klarer å leve opp til de kravene som stilles. Majoriteten i samfunnet er i arbeid, betaler skatt, og bidrar til fellesskapet. I dette ligger det forventninger om at de som er en del av fellesskapet, og mottar goder fra det, skal bidra. Mødrene ønsker å gi tilbake til samfunnet, men er ikke i stand til det. Deres utilstrekkelighet i møte med systemene kan være destruktivt for deres selvbylde og identitet. For barna kan det, i den subjektive verdenen, bli klart at de ikke har tilgang på aktiviteter og produkter som er etablert som vanlige i den sosiale og objektive verdenen. Markedsføringer, og oppfordringer til barns deltagelse i kostnadskrevenne aktiviteter, kan fungere destruktivt for marginaliserte barns livsverdener, og ødelegge inkluderingsgrenser.

6.2 Systemers frigjørende effekter

Systemer kan også være frigjørende for livsverdener. For det første er det snakk om verdirasjonelle systemers frigjøring. For det andre er det systemers muligheter for frigjøring.

Selv om Fattighuset også handler formålsrasjonelt, kan deres hovedforankring ses som verdirasjonell, i og med at Fattighuset bygger sin virksomhet på å hjelpe marginaliserte. For livsverdener som er patologisert i formålsrasjonalistisk forstand, kan Fattighusets verdirasjonelle handlinger fungere frigjørende. Den hjelpen Maria fikk til å arrangere bursdager, og at barna kunne dra i andre barns bursdager, eller at Rosas datter kunne trene boksing, illustrerer hvordan systemer, representert ved Fattighuset, kan frigjøre livsverdener. Det verdirasjonelle aspektet fungerer frigjørende fordi det er tuftet på menneskelig fornuft, og har som formål å forbedre marginalisertes livsverdener. For livsverdener som er patologisert av systemer som er basert på formålsrasjonalistisk tankegang, kan systemer med en verdirasjonell tankegang frigjøre det menneskelige som er forstyrret av instrumentell tenkning. Fattighusets frigjørende potensial kan frigjøre menneskers menneskelige sider. For eksempel ble Ninas livsverden patologisert av formålsrasjonalistisk tenkning da hun mistet jobben, fordi hun ikke lenger klarte å forsørge seg og barna. Livsverdenen hennes ble ytterligere ødelagt da hun kom i konflikt med det offentlige, som stilte krav om at hun skulle selge leiligheten før hun fikk tilstrekkelig med hjelp. Livsverdenen til Nina ble patologisert av instrumentell tenkning, og hennes og barnas menneskelighet ble undertrykt, samt at både trygghetsbalansen og inkluderingsgrensene deres ble forstyrret. Fattighusets hjelp kan ha utlignet noe av dette.

Det offentlige hjelpeapparatet kan også fungere frigjørende. For mødrene var det imidlertid bare Nina som hadde opplevd det da hun til slutt fikk gjennomslag for saken sin hos NAV, som medførte at hun doblet inntekten sin. De andre mødrene uttrykte også stor takknemlighet overfor det offentlige for at de fikk støtte, men på grunn av omfanget kan vi ikke snakke om at dette fungerte frigjørende for mødrene og deres barns livsverdener. Det kan likevel hevdes at det ligger store muligheter for å kunne frigjøre livsverdener latent i dette systemet. Mødrenes egne forslag, jf. kapittel 4.8, er sannsynligvis gjennomførbare ut ifra omfanget av statsbudsjetter i dagens Norge. Jeg tenker særlig på tilskudd som spesifikt skal gå til felles opplevelser, utstyr og deltakelse i fritidsaktiviteter, noe som også BLD har formulert som et satsningsområde, jf. kapittel 1.6. At barn er sikret et adekvat kosthold bør også kunne være mulig å tilrettelegge fra statlig hold, ettersom det kastes store mengder mat hver dag²⁴. En debatt som kommer opp med jevne mellomrom dreier seg om barnetrygden, som er en ytelse som stadig får mindre innflytelse i fattige barnefamiliers økonomi, jf. kapittel

---

²⁴<http://www.nhomatogdrikke.no/article.php/category/Fakta%20om%20matsvinn/article/Så%20mye%20mat%20kaster%20vi/?articleID=551&categoryID=234> (05.05.14)

1.5. Denne debatten er nylig fremmet av regjeringspartienes ungdomspartier, som mener at barnetrygden bør gjøres behovsprøvd²⁵. Barnetrygden bør heves for at økonomien til fattige barnefamilier skal bedres, men om den bør gjøres behovsprøvd er et annet spørsmål, fordi det er mindre skam knyttet til en universell ytelse, da alle mottar den. Det viktigste her, er at mange av de tenkte frigjørende effektene for barns livsverdener kan se ut til å henge tett sammen med at de kan innfri forventninger i den sosiale og objektive verdenen. Dette sikrer ikke nødvendigvis barnetrygden, selv om den økes, fordi ressursene til fattige familier i utgangspunktet er små. At barna, og familiene, får sponning til bestemte formål kan virke som et mer hensiktsmessig tiltak. Eksempelvis kan alle barn, som bor i familier under lavinntektsgrensen, ha krav på sponset fritidsaktivitet og utstyr fra det offentlige, ved at det offentlige betaler. Da kan trygghetsbalansene og inkluderingsgrensene deres gjøres selvfølgelig, fordi det tas for gitt at de kan delta. At familier en gang i blant kan få sponset en ferietur, eller billetter til teater eller Tusenfryd er andre eksempler. Poenget er at det kan virke som at ytelser som retter seg inn mot fenomener som fungerer marginaliserende, i større grad kan motvirke forstyrrede og ødelagte trygghetsbalanser og inkluderingsbalanser. Dette støttes i stor utstrekning av mødrene, jf. kapittel 4.8.

6.3 Livsverdenerens patologiserende effekter

For det første kan livsverdenerens patologisering av andre livsverdener handle om skam. For det andre kan det handle om dominansforhold og utilstrekkelighet, som henger sammen med marginaliseres vanskeliggjorte muligheter til identitetsskapelse.

Mødrenes beskrivelser av skam, og deres underlegne posisjon i møter med andre, kan være livsverdenerens patologisering av andre livsverdener. Deres underlegne posisjon i møter med andre, kan gjenspeile en internalisering av de borgerliges blikk på marginaliserte. Skammen som befester seg i de marginaliseres livsverdener, dannes i det de ikke klarer å leve opp til borgerlige forventninger. Deres livsverdener blir patologisert av borgerlige livsverdener. Mødrenes utilstrekkelighet med å gi barna tilgang til de samme opplevelsene og tingene som andre barn, har kunnet oppstå fordi de har sett sin egen situasjon i forhold til andres situasjon. Når de i sine subjektive verdener ser at de ikke klarer å innfri forventninger i den sosiale og objektive verdenen, kan deres forståelse av egen situasjon preges av skam.

For marginaliserte livsverdener kan dette føre til at deres livsverdener domineres av de borgerlige. I en kontekst hvor livsverdener stadig tar større plass i det offentlige rom, blir det

---

²⁵ <http://www.nrk.no/norge/vil-behovsprove-barnetrygd-1.11646960> (04.04.14)

tydeligere for marginaliserte at inkluderingsgrensene deres kan være forstyrret eller ødelagt på ulike områder. Hvis marginaliserte til stadighet ser seg selv som underlegne, kan deres opplevelse av utilstrekkelighet i møte med borgerlige forsterkes. Marginaliseres livsverdener står i fare for å bli kolonisert av borgerlige livsverdener. Når dette skjer vil det være overveiende sannsynlig at de marginaliseres livsverdener ikke kan gjøre seg relevante for de borgerlige, og dermed kan de marginaliserte livsverdenene bli patologisert. Som jeg har vist, var dette særlig tydelig for barna til Merjem, men også for de andre barna og mødrenes livsverdener, da de opplevde egen situasjon som underlegen. Når dette skjer, kan det virke destruktivt for de marginaliseres muligheter til å skape sin individualitet, og dette kan vanskeliggjøre deres muligheter til å skape seg selv. Marginaliseres posisjon i forhold til borgerlige livsverdener, kan ødelegge deres mulighet til å dyrke eget liv.

6.4 Livsverdeners frigjørende effekter

Livsverdener kan også fungere frigjørende for andre livsverdener. Slik mødrene fortalte om deres møter med andre, kan dette hovedsakelig knyttes til interaksjon som kan relateres til verdirasjonelle handlinger fra den andre, eller til interaksjon som var basert på menneskelig kontakt og vennskap. Menneskene som arbeider som frivillige på Fattighuset ble utelukkende beskrevet i positiv forstand. For mødrene var disse menneskene av stor betydning. Denne interaksjonen baserer seg på verdirasjonelle handlinger fra den andre, fordi det er i de frivilliges verdirasjonelle handlinger at interaksjonen etableres. I og med at de frivillige er frivillige, kan det hende at deres verdirasjonelle handlinger oppleves som mer genuine for dem som mottar hjelpen. Mødrene arbeidet selv frivillig, eller hadde et ønske om det.

Livsverdener kan også fungere frigjørende for andre ved at det etableres relasjoner som er verdifulle. For eksempel var venninnen til Merjem viktig for at hun i hvert fall kunne benytte seg av en del av den hjelpen hun fikk til barna fra Fattighuset. For Nina hadde hennes livsverden blitt patologisert av andre livsverdener da hun ikke lenger kunne gjøre seg tilgjengelig for dem. Da hun fikk vite om Fattighuset, og kunne begynne å bruke Fattighusets kafé, ble hennes livsverden i en viss forstand frigjort; hun kunne ta del i et felleskap, danne vennerelasjoner, og barna fikk flere relasjoner til voksne, jf. kapittel 4.3 og 4.7.

6.5 Etske betraktninger; veien til et mer egalitært samfunn?

Med utgangspunkt i at marginaliseres livsverdener kan patologiseres, på den ene eller andre måten, skal jeg drøfte hvordan dette bør møtes for at frigjørende potensialer kan være mulige. K. E. Løgstrup (2010, 17) skriver at mennesker i utgangspunktet møter hverandre med tillit,

og at noe annet ikke hadde vært mulig. Hvis vi alltid skulle mistro andre, hadde menneskelig samhandling blitt vanskelig, fordi andre ville vært ansett som trusler for en selv. Dette betyr at det i møte mellom mennesker ligger makt, i og med at begge i utgangspunktet har tillit til den andre. Løgstrup (2010, 66-67) bruker metaforen om at vi i møte med den andre alltid holder mer eller mindre av den andres liv i våre hender. Vi er med andre ord prisgitt andre, fordi vi ikke befinner oss alene i verden. Da kan de etiske valgene ta to retninger, en retning går innover, og en går utover. Med etiske valg innover, sikter Løgstrup (2010, 71) til avveininger som baserer seg på om man skal handle ved å ta hensyn til den andre, eller om man skal ta hensyn til seg selv, med fare for at det går på bekostning av den andre. Handlinger som er rettet utover, gjenspeiler de valgene som tas i form av handlinger, ord, og lignende (ibid). I samhandling kan mennesker avveie hvordan de skal handle før denne refleksjonen gir et bestemt utslag. I situasjoner hvor mennesker er i interaksjon, vil de interagerende alltid, i større eller mindre grad, være prisgitt hverandre, fordi hvordan en svarer på den etiske fordringen i situasjonen vil være av betydning for den andre. For Løgstrup (1997, 116-119) er etiske refleksjoner kontekstavhengige, og normer kan skapes spontant i situasjoner, fordi det er først når noe uventet skjer at vi må ta et normativt standpunkt. Det er når hendelser som rister vår livsverden oppstår, at det aktuelle fenomenet en skal ta et normativt standpunkt til blir klart i ens subjektive verden. Mødrenes fortellinger om inkludering, støtte, vennskap og hjelp, beskriver hvordan Fattighusets frivillige har svart på den etiske fordringen på en måte som har fått mødrene til å føle seg ivaretatt. Slik mødrene beskrev møtene med det offentlige hjelpeapparatet, var møtene preget av opplevelser av ikke å bli ivaretatt. De frivillige på Fattighuset viste mødrene utoverrettede handlinger som gjenspeilet innoverrettede refleksjoner om å ivareta den andre. Møtene med det offentlige bar preg av utoverrettede handlinger som gjenspeilet innoverrettede handlinger som skulle ivareta det offentliges interesser, framfor å sikre mødrene og barnas hverdagsliv.

Løgstrups etiske fordring kan primært sikte til individers handlinger overfor hverandre. Den etiske fordringen er imidlertid også egnet for å beskrive forholdet mennesker har til samfunnet, og de systemene som inngår der. For systemer holder også mer eller mindre av forskjellige livsverdener i sin hånd, og vica versa. Samfunnets innbyggere er i stor grad prisgitt de systemene de omgis av. Systemene opprettholdes av mennesker, og beslutninger som får innvirkninger på systemer tas i interaksjon med mennesker. Systemer som primært fungerer verdirasjonelt, kan i større grad enn systemer som fungerer formålsrasjonelt, ivareta de livsverdenene som holdes i systemets hånd. Av mødrene blir Fattighuset utelukkende beskrevet som et viktig og positivt system. Et system som evner å møte mennesker ut ifra

menneskelige kriterier, altså at de har følt seg møtt med respekt, verdighet, og med utgangspunkt i egne behov. Samtidig blir Fattighuset vektlagt betydelig frigjørende karakter for mødrenes livsverdener. Fattighuset har virket positivt for mødrenes trygghetsbalanser, og både deres og barnas inkluderingsgrenser. Det offentlige hjelpeapparatet som system, blir ikke pratet frem på samme måte, selv om dette systemet også utvilsomt har vært viktig for mødrene. Alles hovedinntekt, bortsett fra for Merjems, kom fra det offentlige, som må ses som viktig hjelp for familienes hverdagsliv. Likevel ble ikke dette fremhevet i like stor grad. Det kan hende at dette bunner ut i forventninger om at staten skal ivareta alle innbyggere på en adekvat måte, og når staten ikke klarer dette, blir de destruktive sidene tydelige. Når mødrene ikke har tilstrekkelig med ressurser til å leve et forventet liv, kan konsekvensene bli en livssituasjon som er preget av utilstrekkelighet, skam, og ekskludering. I utgangspunktet kunne man forvente at statens ytelser for mennesker utenfor arbeidsmarkedet, skulle ligge på et nivå som sikret trygghetsbalansen og inkluderingsgrensen for en families medlemmer, men alle mødrene beskriver at deres marginaliserte posisjon fører til forstyrrede og ødelagte trygghetsbalanser og inkluderingsgrenser. Staten klarer ikke å sikre disse familiene et hverdagsliv som er i samsvar med samfunnet for øvrig, og familiene marginaliseres. Det offentliges utadrettede handlinger, kan ses som konsekvenser av en innoverrettet vurdering som preges av formålsrasjonalitet.

Selv om Løgstrups etiske fordring kan ses som kontekst- og situasjonsavhengig, kan det i denne sammenhengen være fruktbar å koble den etiske fordringen med tanker av universalistisk karakter. Med universalisme sikter jeg til universelle tiltak, altså at de gjelder alle innbyggere i et samfunn. I og med at den etiske fordring primært er kontekstavhengig, kan denne koblingen virke vanskelig, men det er to grunner til at den er fruktbar. For det første kan de forenes ut ifra en tanke om at staten holder sine innbyggers liv i sine hender, og legger sterke føringer for menneskers livsverdener. Staten bør utforme en politikk som gagnar hele befolkningen. Hvis alle har krav på et minimum som sikrer dem livsverdener på linje med andre, kan staten møte den etiske fordring uten å øve vold på sine innbyggere. For det andre er en kobling mellom disse synene relevant ut ifra en tanke som kan utledes fra Mead og Habermas. Mead (2005, 406-408) skriver at en handling kan anses som god hvis den kan være berikende for både en selv og andre, og at en kan utvide sitt eget perspektiv ved å anerkjenne andres interesser som strider mot ens egne. I forlengelsen av dette kan vi forstå Habermas (1987, 92-96) tanke om at en norm er god hvis alle involverte kan bli enige om at normen er god, og dermed enige om dens gyldighet. Dermed kan vi tenke oss at mennesker i interaksjon, hvor den etiske fordring er relevant, kan forenes om normer de mener er gode og

gyldige. For demokratiske samfunn kan dette være viktig, og det kan også gjenspeiles i universelle tiltak som for eksempel barnetrygd, eller at det tas beslutninger om at alle med inntekt under et visst nivå skal sikres tilgang til et minimum av bestemte goder.

Dette kan imidlertid virke fjernt fra mødrenes virkelighet. De offentlige hjelpetilbudene, og statens bevilgninger, bestemmes ut ifra interaksjon mellom mennesker med borgerlige livsverdener. For borgerlige ser de marginalisertes livssituasjon annerledes ut, enn for de marginaliserte selv. Det kan bety at bevilgninger som blir gjort, eller lovforslag som vedtas, ikke trenger å være anerkjent som gode bestemmelser av alle berørte. Slike mødrene strevde med trygghetsbalansen og inkluderingsgrensen er høyst sannsynlig ikke en del av hverdagen til dem som vedtar bestemmelser som retter seg mot marginaliserte. Slike bestemmelser kan dermed ha en normativ forankring som er gjort på et problematisk grunnlag; de borgerlige har i møte med borgerlige tatt normative standpunkter som har innvirkninger på mennesker som ikke har vært tilstede, og dermed ikke har kunnet innvirke på bestemmelsene. Dette kan være av betydning for mødrenes negative opplevelser med det offentlige. For selv om de har vært i interaksjon med sosialarbeidere, som kan ha møtt mødrene på etisk gode måter, så har sosialarbeiderne måttet forholde seg til rammebetingelser som i stor utstrekning er fastsatt. Mødrenes positive erfaringer med Fattighuset, kan på den andre siden forstås som interaksjon hvor de etiske og normative valgene i større grad er tuftet på likeverd, hvor de marginalisertes livsverden blir ivaretatt på en annen måte.

Ut ifra denne diskusjonen er det særlig tre aspekter som peker seg ut for at marginaliserte skal møtes på en bedre måte, og at barn som vokser opp i fattigdom i størst mulig grad skal ha de samme mulighetene som andre barn. For det første bør grunnlaget for de bestemmelsene som rammer marginaliserte i større grad baseres på at marginaliserte høres, og dermed kan ha en innvirkning på bestemmelsene. For det andre bør systemer som baseres på kontakt med mennesker være tuftet på verdirasjonalitet. For det tredje bør staten oppfylle sine forpliktelser som er forankret i barnekonvensjonen, jf. kapittel 1.1, noe som for eksempel kan gjøres ved at alle er sikret et minimum av bestemte goder som er viktige for trygghetsbalansen og inkluderingsgrensen.

6.6 Avsluttende konklusjoner

Ut ifra denne studien kan det synes som at det offentlige hjelpeapparatet ikke makter å møte marginaliserte på en hensiktsmessig måte. Statens forpliktelser til barnekonvensjonen brytes for barna til alle de fire mødrene, så lenge det norske samfunnet preges av den store velstanden vi har i dagens samfunn. Det kan virke som det offentlige særlig bør sørge for

barnefamiliers tilgang på forventede fenomener i hverdagslivet, som for eksempel aktiviteter, riktig mat, klær, og opplevelser. At barn sikres dette kan være et viktig bidrag for fattige barnefamilier. Dette kan gjøres gjennom tiltak fra NAV eller barneverntjenesten, og vil naturligvis henge sammen med budsjetter. Barnekonvensjonen skal sikre barn på dette området, og siden Norge har ratifisert denne, bør det prioriteres. Fordi staten holder sine innbyggers liv i sin hånd, bør de sørge for at de menneskelige sidene ved deres liv ivaretas, og hindrer destruktive forhold fra å utvikle seg. Barneverntjenesten har som arbeidsoppgave å undersøke vanskeligstilte barns omsorgssituasjoner, og dermed kan sikring av trygghetsbalanser og inkluderingsgrenser være en naturlig del av barneverntjenestens arbeidsoppgaver, men dette kan forandre at bevilgninger til barneverntjenesten økes, eller at det opprettes et eget budsjett som øremerkes til tiltak mot barnefattigdom, slik at alle barn får det hverdagslivet de har rett på. Dette bør prioriteres for at Norge skal leve opp til de forpliktelsene som er gjort i forbindelse med barnekonvensjonen. Det offentlige systemet synes å ha store uforløste potensialer til å frigjøre marginalisertes livsverdener. Mange sider av mødrenes og barnas livsverdener ble patologisert av det offentlige og av markeder, mens det sivile samfunn på mange måter fungerte befriende. Ut ifra statens ressurser, bør det være mulig å gi barn i marginaliserte familier en lettere hverdag.

Fattighusets hjelp kan være av stor betydning for dem som benytter seg av hjelpen. Denne hjelpen sikrer dem tilgang på blant annet mat og klær, men bidrar også når det gjelder inkluderingsgrensene, med for eksempel støtte til fritidsaktiviteter, og opplevelser. Med utgangspunkt i Fattighusets verdirasjonelle forankring, klarer de i stor grad å hjelpe marginaliserte, selv med begrensede midler. Dette viser at det sivile samfunn kan være av stor betydning, og at deres bidrag ikke må undervurderes. Men at det er systemer som Fattighuset som fungerer frigjørende i det sivile samfunn, må ikke fungere som en sovepute for det offentlige. Det offentlige er forpliktet, etter barnekonvensjonen, å sørge for at marginaliserte barns livsverdener frigjøres. Dette ansvaret bør tas i større grad, og ikke skyves over på det sivile samfunn. Så lenge det offentlige fortsetter å bryte barns rettigheter, vil det samtidig være overveiende fare for at mange barn ekskluderes fra viktige områder i hverdagslivene deres. Det vil også være overveiende sannsynlig at marginaliserte får sine trygghetsbalanser og inkluderingsgrenser forstyrret og ødelagt, noe som vil være destruktivt for deres liv.

Litteraturliste

- Aakvaag, Gunnar C. 2008. *Moderne Sosiologisk Teori*. Oslo: Abstrakt Forlag AS.
- Andenæs, Agnes. 2004. «Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet». *Nordisk Sosialt Arbeid*24:19-33.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2013. *Oppvekstrapporten 2013*.
- Bauman, Zygmunt. 2006. *Flytende modernitet*. 2. utgave. Oversatt av Mette Nygård. Oslo: Vidarforlaget. Opprinnelig publisert som *Liquid Modernity* (Polity Press, 2000).
- Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant. 1995. *Den kritiske ettertanke – Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oversatt av Bjørn Nic. Kvalsvik. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Den maskuline dominans*. Oversatt av Knut Stene-Johansen. Oslo: Pax Forlag AS. Opprinnelig publisert som *La domination masculine* (Éditions du Seuil, Paris, 1998).
- Bunkholdt, Vigdis og Mona Sandbæk. 2008. *Praktisk barnevernarbeid*. 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bø, Inge. 2000. *Barnet og de andre*. 3. utgave. Universitetsforlaget.
- Claësson, Bent H. 2009. «Empati og empatiforstyrrelser», I *Holdingerapi – en familierapeutisk metode til styrkelse af tilknytningen mellem børn og foreldre*, red. Bent H. Claësson og Ulla Idorn. Danmark: Dansk Psykologisk Forlag.
- Dearing, Eric, Henrik Daae Zachrisson og Arnstein Mykletun. 2011. «Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse.» *Tidsskrift for norsk psykologforening*48:785-787.
- Dominelli, Lena. 2010. *Social work in a globalizing world*. Cambridge: Polity Press.
- Eide, Solveig Botnen og Berit Skorstad. 2008. *Etikk – til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård. 1999. *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati – Jürgen Habermas teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fløtten, Tone og Axel West Pedersen. 2008. «Fattigdom som mangel på sosialt aksepterte levekår», I *Fattigdommens dynamikk – Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, red. Ivan Harsløf og Sissel Seim. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Fløtten, Tone og Axel West Pedersen. 2009. «Når kan barn kalles fattige? En opinionsbasert tilnærming», I *Barnefattigdom*, red. Tone Fløtten. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fløtten, Tone og Hanne Cecilie Kavli. 2009. «Barnefattigdom og sosial deltakelse», I *Barnefattigdom*, red. Tone Fløtten. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Follesø, Reidun. 2005. «Kritisk teori i sosialt arbeid», I *Kritisk Sosialt Arbeid - å analysere i*

- lys av teori og erfaringer*, red. Siv Oltedal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fossåskaret, Erik. 1997. «Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse», I *Metodisk Feltarbeid - Produksjon og Tolkning av Kvalitative Data*, red. Erik Fossåskaret, Otto Laurits Fuglestad og Tor Halfdan Aase. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- General Comment No. 7 (2005): *Implementing Child rights in Early Childhood*. Committee on the Rights of the Child.
- Gubrium, Jaber F. og James A. Holstein. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. California: SAGE Publications.
- Habermas, Jürgen. 1984. *The Theory of Communicative Action – Volume 1 – Reason and the Rationalization of Society*. Oversatt av Thomas McCarthy. Cambridge: Polity Press. Opprinnelig publisert som *Theorie des kommunikativen Handelns, Band 1: Handlungsrationality und gesellschaftliche Rationalisierung* (Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1981).
- Habermas, Jürgen. 1987. *The Theory of Communicative Action – Volume 2 – Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Oversatt av Thomas McCarthy. Cambridge: Polity Press. Opprinnelig publisert som *Theorie des kommunikativen Handelns, Band 2: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft* (Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1981).
- Habermas, Jürgen. 2002. *Borgerlig offentlighet – dens fremvekst og forfall. Henimot en teori om det borgerlige samfunn*. Oversatt av Elling Schwabe-Hansen, Helge Høibraaten og Jon Øien. Gyldendal Norsk Forlag AS. Opprinnelig publisert som *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* (Hermann Luchterhand Verlag, 1962).
- Halvorsen, Knut. 2000. «Sosial eksklusjon som problem. En kritisk vurdering av begrepet sosial eksklusjon med spesiell referanse til dagens Norge.» *Tidsskrift for velferdsforskning*3:157-171.
- Halvorsen, Knut. 2011. «Teori, måling og omfang av barnefattigdom» *Barnefattigdom i et rikt land. Kunnskapsoppsummering om fattigdom og eksklusjon blant barn i Norge. Rapport på oppdrag av Arbeids- og velferdsdirektoratet*, red. Sissel Seim og Hege Larsen. Oslo: HiO-rapport 2011 nr. 10.
- Heidegger, Martin. 2007. *Væren og Tid*. Oversatt av Lars Holm.Hansen. Norge: Pax Forlag AS, De Norske Bokklubbene AS. Opprinnelig publisert som *Sein und Zeit* (1927).
- Hjelmtveit, Vidar. 2008. «Langvarig økonomisk sosialhjelp i barnefamilier: fattigdomsfelle

- for foreldre og barn?», I *Fattigdommens dynamikk – Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, red. Ivan Harsløf og Sissel Seim. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Horkheimer, Max. 1970. «Tradisjonell og kritisk teori», I *Kritisk Teori: en antologi over Frankfurterskolen i filosofi og sosiologi*, red. Rangvald Kalleberg. Oslo: Gyldendal.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen. 2005. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Kant, Immanuel. 2002. *Hva er mennesket?* Oversatt av Øystein Skar. Oslo: Pax Forlag AS. Opprinnelig publisert som *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*.
- Kant, Immanuel. 2009. *Kritikk av den rene fornuft*. Oversatt av Steinar Mathisen, Camilla Serck-Hanssen og Øystein Skar. Oslo: Pax Forlag AS. Opprinnelig publisert som *Kritik Der Reinen Vernunft*.
- Kjørholt, Elin Saga. 2008. «Prinsippet om barnets rett til liv, overlevelse og optimal utvikling», I *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*, red. Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Kjørstad, Monica. 2005. «Between professional ethics and bureaucratic rationality. The challenging ethical position of social workers who are faced with implementing a workfare policy.» *European Journal of Social Work*4:381-398.
- Kompetanseplan. 2007. *Barnefattigdom i Norge – Kompetanseplan for sosialtjenesten og barneverntjenesten 2006-2009*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og sosial- og helsedirektoratet.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2010. *Det Kvalitative Forskningsintervju*. 2. utgave. Oversatt av Tone M. Anderssen og Johan Rygge. Oslo: Gyldendal Akademisk. Opprinnelig publisert som *InterView: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing* (SAGE Publications, 2009).
- Leira, Halldis Karen. 2003. *Det gode nærvær – kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lorentzen, Thomas og Roy A. Nielsen. 2009. «Går fattigdom i arv?», I *Barnefattigdom*, red. Tone Fløtten. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Løgstrup, K. E. 1997. *System og symbol*. 2. utgave. København: Gyldendal.
- Løgstrup, K. E. 2010. *Den etiske fordring*. Århus: Forlaget Klim.
- Mead, George Herbert. 2005. *Sindet, selvet og samfundet*. Oversatt av Søren Willert. København: Akademisk Forlag. Opprinnelig publisert som *Mind, self and society* (The University of Chicago Press, 1934).
- Meld. St. 46 (2012-2013). *Flere I arbeid*. Det kongelige arbeidsdepartement.

- Merrick, Elizabeth. 1999. «An exploration of quality in qualitative research: are "reliability" and "validity" relevant?», I *Using qualitative methods in psychology*, red. Mary Kopala og Lisa A. Suzuki. Thousand Oaks/London/New Dehli: Sage Publications.
- Moran, Dermot. 2000. *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge.
- Naper, Sille Ohrem, Kjetil van der Wel og Knut Halvorsen. 2008. «Arbeidsmarginalisering og fattigdom blant langtidsmottakere av sosialhjelp i 1990 og 2005», I *Fattigdommens dynamikk – Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, red. Ivan Harsløf og Sissel Seim. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- NOVA rapport. 2010. *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier – en panelstudie 2000-2009*.
- Oppedal, Mons. 2008. «Retten til materiell velferd», I *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*, red. Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Prop. 1 S (2013-2014). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. For budsjettåret 2014. Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement.
- Prop. 1 S (2013-2014). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. For budsjettåret 2014. Det kongelige kommunal- og regionaldepartement.
- Putnam, R. D. 1995. «Turning in, turning out: the strage disappearance of social capital in America.» *Political Science & Politics*4:664-683.
- Ringdal, Kristen. 2007. *Enhet og mangfold – samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sayer, Andrew. 2007. «Ethics Unbound: For a Normative Turn in Social Theory», I *Realism and Social Science*. London: Sage Publications.
- Schön, Donald A. 1987. *Educating the reflective practitioner*. San Fransisco-Oxford: Jossey Bass Publishers.
- Skjervheim, Hans. 2002. «Deltakar og tilskodar», I *Mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, Lucy. 2008. «FNs konvensjon om barnets rettigheter», I *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*, red. Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Svenaesus, Fredrik. 2005. *Sykdommens Mening – og møtet med det syke mennesket*. Oversatt av Lisbeth Nilsen. Oslo: Gyldendal akademisk. Opprinnelig publisert som *Sjukdomens mening – Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik* (Natur och Kultur, 2003).
- Säfvenbom, Reidar. 2005 «Fritid, hva er det?», I *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst –*

- grunnbok i aktivitetsfag*, red. Reidar Säfvenbom. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Säfvenbom, Reidar. 2005 «Fritiden som pedagogisk tumleplass i arbeidet med vanskeligstilte barn og unge», I *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst – grunnbok i aktivitetsfag*, red. Reidar Säfvenbom. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, Kunnskap og Praksis- Innføring i Vitenskapsfilosofi for Helse- og Sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Townsend, Peter. 1979. *Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standards of living*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Tranøy, Bent Sofus. 2007. *Markedets makt over sinnene*. 2. utgave. Oslo: Aschehoug.
- Underlid, Kjell. 2006. *Fattigdommens psykologi – oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. 2. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Weber, Max. 2000. *Makt og Byråkrati*. Oversatt av Dag Østerberg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Widerberg, Karin. 2001. *Historien om et Kvalitativt Forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Wilkinson, Richard og Kate Pickett. 2011. *Ulikhetens pris – hvorfor likere fordeling er bedre for alle*. Oversatt av Poul Henrik Poulsson. Res Publica. Opprinnelig publisert som *The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone* (Penguin Books Lt., 2010).
- Wollebæk, Dag og Signe Bock Seggaard. 2011. «Sosial kapital – hva er det og hvor kommer det fra?», I *Sosial kapital i Norge*, red. Dag Wollebæk og Signe Bock Seggaard. Cappelen Damm AS.
- Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere. 2011.
- Øia, Tormod og Halvor Fauske. 2006. *Oppvekst i Norge*. 3. utgave. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Vedlegg 1

Intervjuguide

Instruksjoner: Overskriftene er temaer jeg har satt for de forskjellige punktene jeg ønsker å få belyst. Under hver overskrift står det ”Åpningsspørsmål”. Dette er de(t) spørsmålene(t) jeg tenker å stille til hvert tema. Ut ifra svaret på dette spørsmålet skal jeg stille flere spørsmål og ”grave” for å få fram det som er interessant i situasjonen. Kulepunktene som er satt opp under hver overskrift er stikkord for min del. Dette er forhold jeg ønsker å få belyst og være bevisst på før intervjuene. Gangen i temaene er i utgangspunktet planlagt slik som det står i intervjuguiden, men det kan endre seg underveis.

1 En vanlig dag/gjøremål

Åpningsspørsmål: Først så lurte jeg på om du kunne fortelle meg om en vanlig dag for familien din. Du kan godt fortelle meg om gårdsdagen. Kan du beskrive dagen din, og særlig de sidene av dagen som har med deg og barna dine å gjøre, fra dere sto opp til dere la dere?

- Hvordan er hverdagen (strukturert)? Hvilke faste gjøremål har familien, som: hvem har obligatorisk oppmøte på skole, jobb, i barnehage o.s.v.?
- Hvordan er det med skole/barnehage med tanke på utgifter? Er det noe ved de obligatoriske gjøremålene som blir vanskelig på grunn av dette? Har Fattighuset kunnet bidra med noe i denne forbindelse?
- Hva er en god dag, og hva er en dårlig dag?

2 Fattighusets hjelp

Åpningsspørsmål: Når kom du i kontakt med Fattighuset første gang, og hva var det som gjorde at du kom i kontakt med det?

Kan du fortelle om ditt forhold til Fattighuset og hva det er Fattighuset hjelper deg og din familie med?

- Hvor lenge har du mottatt hjelp, og hvor ofte mottar du hjelp fra Fattighuset?
- Hvordan hjelp mottar du fra Fattighuset?
- Hvordan er din tillit til Fattighuset? Hva er det som gjør at du har god/dårlig tillit til Fattighuset?
- Er det andre forhold som for eksempel sosiale aktiviteter eller lignende som har betydning for deg i forbindelse med Fattighusets hjelp?

3 Fattighusets hjelp for deg som omsorgsperson

Åpningsspørsmål: Kan du beskrive hva Fattighusets hjelp har å si for deg som mamma/pappa, og hva hjelpen har å si for omsorgsoppgavene du har overfor barna dine?

Er det annen hjelp du får som har noe å si for deg som mamma/pappa?

- Hvordan virker hjelpen du mottar inn på hverdagen din?
- Har hjelpen betydning for hvordan du organiserer hverdagen?
- Hvordan innvirker hjelpen på din rolle som omsorgsperson? Har den noen praktisk betydning? Har den noen emosjonell betydning? Frigjør den energi du kan bruke på noe annet?
- Opplever du på noe vis at du ikke har overskudd til enkelte omsorgsoppgaver, at barna må ta et større ansvar for ting enn du skulle ønske? Har Fattighusets hjelp noe å si for dette?
- Kan du beskrive konkrete sider ved Fattighusets hjelp som innvirker på din rolle som omsorgsperson?

4 Fattighusets hjelp for barna

Åpningsspørsmål: Den hjelpen du og din familie mottar fra Fattighuset; hva har den å si for hverdagen til barna dine?

- Hvordan innvirker hjelpen på barnas hverdag?
- Bidrar hjelpen til barnas utvikling, for eksempel; innvirker den på kostholdet, garderoben, o.s.v. til barna?

5 Barnas forhold til Fattighuset

Åpningsspørsmål: Jeg lurer på om barna dine vet at dere får hjelp fra Fattighuset?

Hvis de vet det lurer jeg på om de har vært med hit, hva du tror de synes om det og hvorfor de vet det? Hvis ikke lurer jeg på hvorfor de ikke vet det?

- Er barna klar over at dere mottar hjelp fra Fattighuset?
- Hvorfor ikke? Hvorfor? (jf. skjerming)

6 Opplevelse av Fattigdom?

Åpningsspørsmål: Hvordan opplever du at din og din families økonomiske situasjon er?

Kan du beskrive hva du mener med at den er god/dårlig?

Tror du at denne økonomiske situasjonen kommer til å vare for deg og din familie?

Kan du fortelle meg hva du mener at Fattigdom er? (Opplever du deg og din familie som fattige?)

- Hvordan opplever du din helsemessige tilstand? Hvordan opplever du at helsetilstanden til barna dine er? (både fysisk og psykisk)
- Er det slik at du tenker mye på økonomi? Kan du beskrive hvordan økonomi eventuelt opptar tankene dine?
- Hvordan opplever du kjøpepress, reklame og lignende overfor barna? Er det eventuelt noe Fattighuset bidrar med i denne forbindelse?
- Hvordan er det med jul, bursdager og lignende?
- Hvordan opplever du at du møter hverdagen med energi? Har du overskudd til å få ting gjort? (for eksempel med tanke på ”knapphetens tyranni”, FD).
- Har du opplevd situasjoner hvor du må prioritere mellom forskjellige nødvendige innkjøp (både når det gjelder hva og til hvem)? Kan du beskrive hvordan du prioriterte? Hadde hjelpen fra Fattighuset noen innvirkning på hvordan du prioriterte? Jf. undersøkelsen om barns levekår der det virker som om foreldre skjerner barna for Fattigdommen.
- Spørre noe om boligfattig, forbruksfattig og subjektiv fattig (jf. barns levekår)?

7 Aktiviteter

Åpningsspørsmål: Er du eller barna dine med i noen faste fritidsaktiviteter?

Hvis ja: Kan du fortelle om disse aktivitetene? Har hjelpen dere har fått fra Fattighuset (eller fra andre steder) hatt noe å si for at du/de kan være med på dette?

Hvis nei: Er det på grunn av økonomiske grunner?

Hvis nei, men vil: hva tenker du skulle til for at du/de kan delta? Hvordan type hjelp og fra hvem tenker du at kan hjelpe til for at du/de kan delta?

- Har Fattighuset bidratt til at barna eventuelt kan ha begynt på noen aktiviteter? Hvordan/med hva?
- Er det aktiviteter (også bare det å være med venner) du vet om at barnet ditt må avstå fra på grunn av økonomi?

8 Sosialt

Åpningsspørsmål: Kan du fortelle om ditt og barna dine sine forhold til venner og bekjente?

- Hvordan er din vennegjeng (ditt sosiale nettverk)? Hvem har du kontakt med og hvor ofte? Tar du med barna når du er med venner? For eksempel om du har kontakt med familie, venner, bekjente, eller om du sjelden har kontakt med andre.
- Hvordan forhold har barna dine til venner (sosial omgang/nettverk)?
- Er det noe av hjelpen fra Fattighuset som har innvirkning på ditt eller dine barns sosiale liv?
- Hva kunne bidratt til å bedre ditt/dine barns sosiale liv?
- Føler du deg som del av et felleskap? Hvis ikke; tror du din økonomiske situasjon har noe med dette å gjøre?
- Opplever du at barna dine trekker seg vekk fra andre på grunn av mangel på ressurser? /Hvordan tror du livssituasjonen ("fattigdommen", hvis intervjupersonen definerer seg selv som fattig) påvirker dine barn?
- Er det noen av disse forholdene Fattighuset hjelper til med? Hva tenker du kunne hjulpet (da tenker jeg overhodet fra hvilke som helst instanser eller hold)?

9 Materielle artikler/goder, klær

Åpningsspørsmål: I hvor stor grad opplever du at din familie eier ting som andre?

- som for eksempel telefoner, tv, møbler, klær o.s.v.
- Er det noe din familie har som du tror andre ikke har?
- Hvordan er forholdet ditt til anskaffelse av klær? Kan du for eksempel kjøpe klær til deg og barna ved behov?
- Hvordan tilgang har barna dine til leker? Hvilke muligheter har du til å skaffe barna dine nye leker ved behov?
- Er det noen av disse forbruksartiklene du ikke har; vaskemaskin, oppvaskmaskin, tv, pc, musikkanlegg, kjøleskap, fryser, komfyr? Synes du det er nødvendig å ha disse tingene?
- Hvilke av følgende ting har barnet ditt: telefon, spillkonsoll/data, headset, utstyr til ønskede aktiviteter, sykkel, ski. Synes du det er nødvendig at barnet ditt har disse tingene?
- Hvis du sammenligner med jevnaldrene barn, er det mangler barnet ditt har til utstyr, tilgang på aktiviteter o.s.v.?
- Hva gjør dere i ferier? Når var sist gang dere var på ferietur? Og hvor var dere da?

10 Bolig

Åpningsspørsmål: Kan du fortelle om boligen din familie bor i?

- Hvordan bolig bor du i (leier du, eier du, kommunal bolig, bor hos venner/foreldre...)?
- Hvordan vil du klassifisere boligens standard (for eksempel, har den skader eller er den i bra stand)?
- Har barna eget rom i boligen?
- Har dere flyttet mye? Når var sist gang, hvor mange ganger? Hvorfor?

11 Kontakt med det offentlige?

Åpningsspørsmål: Har du eller din familie vært i kontakt med det offentlige hjelpeapparatet?

Jeg tenker for eksempel på barneverntjenesten eller NAV?

Kan du beskrive hvordan denne hjelpen opplevdes og hva den hadde å si for deg og din familie?

- Hva tenker du om hjelpen fra Fattighuset i forhold til det å motta hjelp fra det offentlige (hvis du har opplevd begge deler)? Er det noen vesensforskjeller mellom de to?
- Hvordan er din tillit til det offentlige hjelpeapparatet? Hva er det som gjør at du har god/dårlig tillit til det offentlige hjelpeapparatet?
- Er det noen grunn til at du ikke har gått til NAV?

12 Hva kan det offentlige gjøre?

Åpningsspørsmål: Hva tenker du at det offentlige kan bidra med for familier som lever i fattigdom?

- Hva tenker du at det offentlige kunne bidratt med for din familie? (Kan jeg spørre noe om hvem de mener det er som har plikt til å forsørge barna (jf. BK)).

Dette spørsmålet må jeg være obs på igjennom hele intervjuet:

Hvordan ville det vært uten Fattighusets hjelp?

- Kan du beskrive hvordan du tror hverdagen til familien ville vært uten Fattighusets hjelp?

13 Bakgrunnsspørsmål

- Hva er din sivilstand? Er du samboende, gift, aleneforsørger?
- Hva er din alder?
- Hvor mange bor det i husstanden, og hvor mange er hjemmeboende barn under 18 år?
Hvis du deler omsorgen med noen for barnet, hvor bor barnet mest?
- Hva er din høyeste fullførte utdanning?
- Er du i arbeid? Hvor lenge har du vært/ikke vært i arbeid?
- Hva har vært familiens hovedinntekt de siste månedene?
- Hva har vært din hovedbeskjeftigelse/ daglige gjøremål de siste ukene?

Det er viktig og hele tiden følge opp det de sier, knytte det opp til hva de mener Fattighuset bidrar med, hva de tenker at det offentlige kunne bidratt med, hva de mener eventuelle forskjeller er mellom disse instansene.

Husk å få presisert om det er fordi de ikke ønsker det eller på grunn av økonomien at de må avstå fra ting eller turer.

Vedlegg 2

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Hvordan kan Fattighusets hjelp innvirke på fattige barnefamiliers hverdagsliv?”

Bakgrunn og formål

Dette studiet tar utgangspunkt i hva Fattighusets hjelp har å si for hverdagslivet til familier som lever i fattigdom. Det er lite forskning om frivillige organisasjoners bidrag for å hjelpe disse familiene, og kunnskap om dette kan være viktig for både offentlige og frivillige organisasjoner. Problemstillingen er: *Hvordan kan Fattighusets hjelp innvirke på fattige barnefamiliers hverdagsliv?*

Dette er en masteroppgave ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Utvalget til forskningsprosjektet er selektivt. Det er foreldre som benytter seg av Fattighusets hjelp som skal intervjues, da det er de som sitter på den verdifulle kunnskapen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Dette studiet baserer seg på intervjuer. Alle som deltar blir intervjuet en gang. Varigheten på intervjuet er ca. 1 time. Intervjuet skal omhandle hvordan hverdagen til familiene til dem som intervjues er. Videre skal det handle om hva Fattighusets hjelp har å si for hverdagen, og hvordan hverdagen ville vært uten denne hjelpen. Intervjuene skal bli tatt opp på en recorder (lydopptak). Det blir tatt noen notater i etterkant av intervjuet, og intervjuet blir skrevet ut (transkribert).

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og alle som deltar er sikret anonymitet. Det er bare forskeren og veilederen som har tilgang til råmaterialet. Alle notater og utskrifter blir lagret med fiktive navn. Alt materialet blir oppbevart hver for seg, og det blir låst inne i skrin slik at ingen andre har tilgang til det.

I forskningsrapporten blir all informasjon umulig å spore tilbake til enkeltpersoner. Alt materialet som ikke inngår i forskningsrapporten slettes etter at forskningsrapporten er ferdig. Dette betyr at alle notater, utskrifter av intervju og lydopptak blir slettet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i løpet av juni 2014.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Jonas Frislid Jarfonn;

Tlf.: 48894810

E-post: s156392@stud.hioa.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)